

34174, II, 9, 90 *Handwritten*

Književna zgodovina
Slovenskega Stajerja.

Spisal

Ivan Macun.

Pisatelj pridržuje si vse postavne pravice.

V Gradcu.

Založil in na svetlo dal pisatelj.

1883.

Kind

Književna zgodovina

Slovenskega Štajerja.

Spisal

Ivan Macun.

Pisatelj pridržuje si vse postavne pravice

V Gradcu.

Založil in na svetlo dal pisatelj.

1883.

Kupljen v trgovini

Šlovenskega študenta

1884

V Gradcu

Natis od tiskarnice Styria v Gradcu

Veleumu

stoječemu na vrhu slovanskih jezikoslovcev,
sinu slovenskega Štajerja,

DR. F. MIKLOŠIČU,

vitezu, dvorskemu svetovalcu, članu mnogih akademij za znanosti,
profesorju slovanskega jezikoslovja in književnosti na bečkem
vseučilišču,

posvečuje

o njegovi sedemdesetletnici književno svojo zgodovino
slovenskega Štajerja

v najglobokejšem štovanju in prisrčni udanosti

zemljak

Ivan Macun.

Predgovor.

Habet sua fata libellus! Zibeljko je knjigi tesal dr. Vošnjak pozivom dne 8. marca leta 1867., ali bi jaz za „Slovenski Štajer“, ki ga je namenila na svetlo davati Slovenska Matica, napisal književno zgodovino. Drage volje sprejevši poziv najavil sem leta 1870. Matici, da je sestavek dogotovljen. Odgovorilo se mi je, da je Matica, ki je leta 1868. bila na svetlo dala največi del prvega snopiča, za leto 1870. pak tretjega, dalnje izdavanje Slovenskega Štajerja odložila za poznej, ter se je še le leta 1880. zopet spomnila prevzete si naloge. — Z nova predloženo delo opetovano je sprejela in zopet odložila Matica za poznej. Ko pak je početkom tekočega leta sklenola, da le četiri pole za leto 1882. pridejo na svetlo, ostalo pak drugi krat, tega nesem mogel nikakor dopustiti, in tako delo sedaj pribaja mojim trudom in na moje troške na svetlo. In jasno tukaj naglašujem, da je po tem marsikaj pridobilo na dobro stran.

Z druge pak je strani sestavek po vsakem odloženju zavoljo najdenih novih virov na raznih straneh, tedaj trikrat predelan zgubil v nekih točkah nekaj

**) To ni res! Ampak v sklopi za drugo letovnico knjige je 31. jan. d. l. sklenil odbor, da je sklenjen dve pole popravit in na čisto nastavit, — posebej pa Danab na strani D. se l. 1884. vidno se ostali rokajis ter in vse to da vsa knjiga ob jednem, ali g. pisatelj a dobri potrebne jizikovno poprave št. št. 1. Ljub. Zvon 1883. št. 731-732. :/*

oblik enakosti, koj je imel prvi izdelek. Sem računam tudi to, da sem časoma čim dalje več vidil, da nekih inozemljanov, koji so na Štajerskem trajno in uplivno delovali na korist slovensčine, nikakor nemorem zamolčati, ter sem po takem nekaj več prostora dal pe- torici takih mož. Pa tudi brez njih ostal bi lep venec književnikov, koji so za ožjo domovino, mnogi pak daleč čez njen obseg tudi vsesvetki in uspešno delovali za razvitek človečanstva.

Da po znanem načelu: nil humani perfectum, knjiga tudi ima kake hibice, da z druge strani neje na svetlo stavljeno vse, kar služi slovenskemu Štajerju na slavo, ker mnogo je bilo zemljišča še le krčiti, to vse čuti pisatelj sam najbolje.

Konečno živo svojo zahvalnost izrekam rodoljubom, koji so mi na moja pitanja brez izjema vsi, med njimi mnogi, koji so se že davno preselili na drugi svet, radi pripomagali, da se obraz osvetla malo obsežni ali duševno plodni mili naši domovini.

V Gradcu na dan sv. Jurja l. 1883.

J. Macun,

profesor na I. državni gimnaziji.

K a z a l o.

Pristop.

	Stran
1. Jezik, kojim se je pisalo nekdanj	1
2. Razvitek narodne ideje	3
3. Kako se delj sledeča književna zgodovina?	9

Prva vrsta.

A. Doba do leta 1700	10—26
B. Doba do leta 1830	26—62

Druga vrsta.

A. Prva doba (do 1800)	63—71
B. Druga doba (do 1830)	72—87
C. Tretja doba (do 1850)	87—150
D. Četrta najnovejša doba	150—158

Tretja vrsta.

A. Časniki (novine, letniki, almanahi, programi; znanstveni časniki nedoločenega roka)	159—171
B. Narodno pesništvo	171—173

Dodatek.

C. Umetnosti sploh (slikari, graditelji, kiporezci; glasba)	173—178
---	---------

Odstop	178
------------------	-----

— * —

citaj oceno in dodatke
"Spisly. Zvon 1884. —

Die ärgste Barbarei ist diejenige, welche die Sprache eines Volkes und Landes unterdrücken oder sie von aller höheren Geistesbildung ausschliessen will. Auch ist es nur ein Vorurtheil, wenn man vernachlässigte oder unbekanntere Sprachen häufig einer Vervollkommnung für unfähig hält.

Friedrich von Schlegel. Gesch. der alten und neuen Literatur. 10. Vorlesung.

Pristop.

1. Jezik, kojim se je pisalo nekđaj.

O jeziku, ki so ga govorili najstarejši naši predci do konca srednjega veka, neje razun Brizinskih spomenikov nikakega sledú; ali ti kažejo bolj na kranjsko nego na štajersko stran. Kar so politiške razmere med 7. in 16. stoletjem dopuščale duševnega razvitka, poganjalo je v starejšem času le v nemškem, pozneje v latinskem jeziku klice in brstje. Vitezi, postavljeni po tujih vladarjih (cesarjih in kraljevih), bili so že iz politike in sem ter tje iz zahvalnosti za pokazano privrženost goli Nemci. Iz takega vira iztekla je nemaška lirična poezija viteza „Sounnecka Konrada“ (?), ki je menda leta 1224. v Brezju (Friesach) s poznanim Ulrikom Lichtensteinskim se mačeval

(klal) ¹⁾, kojega je koroški domači knez na čudnem njegovem potovanju iz laške zemlje proti Beču i. t. d. kakor boginja lepote Venero pozdravil s slovenskimi besedami: „Buge waz primi gralva Venus.“ ²⁾ In tako malo še je trinajstega stoletja gospodoval latinski jezik, da je še celo „Brat Philipp iz Sajekloštra“ pri Celju v drugi polovici trinajstega stoletja pesem o življenju bl. device Marije (vita B. Mariae virginis et salvatoris metrica) zraven latinskega jezika na svetlo dal nemški, in da se je nemška pesem nagloma razširila do baltijskega morja. ³⁾ Latinski jezik zabrazdil je še le prav globoko, ko so 15. in 16. veka humanisti nastopili na oder, ter latinski in grški jezik kujoč v zvezde krvav boj začeli proti vsakemu novejšemu jeziku, kakor je malo popred vsemogoča školastika zaničevala in ob tla devala vzdigajoči se humanizem; tako vsaka vladajoča ideja hoče biti jedina in nezmotljiva, kakor to sedaj vidimo v borbi med nemškim in slovenskim jezikom. ⁴⁾ Protestantizem imel je vendar te nasledke, da se je zopet začelo nekaj gledati na pojedine domače jezike — vendar pa samo

¹⁾ Vidi Almanach der kais. Akademie der Wissenschaften, 10. Jahrg. 1860: „Über den Antheil Steiermarks an der deutschen Dichtkunst des 13. Jahrhunderts, Dr. K. Weinhold. Ime Souneek Weinhold sam v 18. opazki izpeljuje iz besede „Soune“, t. j. Savina „die kleine Save“. — Prof. Majeiger v Kresu II. str. 327—31. v sestavku o Ulrichu Lichtensteinu tega ne omenja.

²⁾ Vidi Kopitar klein. Schriften. Ed. Miklosich I. str. 371—3.

³⁾ Vidi kakor gore: K. Weinhold.

⁴⁾ Vidi o rečeni humanistični borbi Rud. Kink: „Geschichte d. kais. Universität zu Wien“, B. I. str. 177—9 in naprej 410: „vornehme Geringschätzung gegen die nationale Sprache und Bildung“ . . . (sei eine der hauptsächlichsten Versündigungen des Humanismus)

za verske, za cerkvene zadeve, za ostale služil je dolgo in dolgo latinski jezik; vsaj še neje sto let minolo, od kar so se profesorji na nemških vseučiliščih iz petnih sil branili predavati v nemškem jeziku ter smo se še starejši borilec za narodnost in slovenski jezik matematiko, latinski zlog in grško slovnico učili iz latinski pisanih knjig.

2. Razvitek narodne ideje.

Razvitku narodne ideje v širjem političnem pomenu po mojem ste prepričanju največ doprinesli dve reči: Prvo vsečlovečansko delovanje nemškega umnega velikana Herdera, posebno v delih: „Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit“, in „Stimmen der Völker in Liedern“; drugo pa francoska revolucija, ki je vse človečanske zadeve oslonila v sami narod po sebi obstoječi brez ozira na preteklost. Nam Slovencem štajerskim prinesel je sploh filozofični duh 18. stoletja in zraven ideje Herderjeve, in s temi najstarejše naše rodoljube posebno budil v povestniških svojih predavanjih (1808 do 1822) profesor Schneller v Gradcu, ki se je pa vsled nastopivše reakcije sklepov karlovarskih (Karlsbad) in ljubljanskih moral odmekniti v Freiburg na Badenskem. Kar je malo pred odhodom iz Gradca pisal o potrebi stolice slovenskega jezika, vidi Kres I. 341.

Tudi je l. 1861. pisal Dajnko pisatelju nazočnega pregleda štaj. književnosti, da so Šmigoc, Primic in on bili v pismeni zvezi s Kopitarjem in Dobrovskim.

Od tega časa vidimo, kako se ideja rodoljubja, subjektivna ljubezen do materinskega jezika in do razvitka v domačem jeziku širi skoro od leta do leta

v vse širje kroge, tako da je leta 1848. buknila v političen požar. — V tej zadevi mnogo je temu razširjevanju narodne ideje pripomoglo, da so največji del praktični oziri cerkev, pozneje vlado in njene organe silili, da se ustanovi na sami slovenski zemlji tedaj doma najprej gimnazija v Rušah, iz koje se je z daleka poznej razvila sedanja mariborska; potem gimnazija v Celju, in isti so skoro oziri bili merodajni, ko je vlada skupaj s štajerskimi stanovni leta 1812. na štajerskem vseučilišču (liceju) utemeljila stolico za predavanje slovenskega jezika. In dasiravno sme pisatelj teh redkov z dobro vestjo reči, da v tako imenovanem 3. normalnem razredu in v šestih letih nauka na Mariborski gimnaziji nikdar neje slišal ne ene besedice slovenske — in slično bodo mu pritrdili drugi, morebiti tudi nekaj za celjsko gimnazijo — vendar duh narodne ideje neje nikdar več po vsem utihnil. Da so misli, kako ovarovati narodnost v malem slovenskem narodiču, že pred letom 1848. in tudi poznej, kipele in burkale na vse strani, neje čudo, ker pot, ki je narod imel po njej stopati, bil je s cela nov, in razmere so različne od českih.

Štajerske in koroške Slovence, bivajoče na sami meji mogočnega Grmanstva, in videče pred seboj žive dokaze, kako nemška narodnost od severnega zapada napreduje po slovenskih tleh ⁵⁾ ter kako njim je, rekel bi, podsekana žila samega mišljenja v domačem svojem jeziku, ⁶⁾ — česar vendar Slovenci rojeni na kranjski

⁵⁾ Vidi o tem opazke Vrazove v izdanju Ilirske Matice, zv. I., str. 231

⁶⁾ Stanko Vraz piše leta 1838. koroškemu jezikoslovcu Jarniku (Vrazova dela V. 170): „Slavische Briefe kosten Tropfen

zemlji neso nikdar čutili tako hudo, kakor mi, njihovo je središče na slovenski, štajersko na čisto, koroško in Goriško skoro celo na tuji zemlji — te Slovence, izvržene največ vsem nadlogam gledé narodnosti popadla je, ko so se pojedini le začeli prebujati, za rana skrb in briga, s kojim bi se sredstvom najleži obranili narodne smrti.

In čim je večja nevarnost, tim so večje sredstvo iskali rodoljubi. Tako je najbolj goreči koroški rodoljub Matija Majer v veliki svoji zanesenosti predložil neki „vse slavjanski“ jezik, ¹⁾ ki bi imel središče biti za vse Slovane in nekaj časa imel je med mlajšimi

slavisches Blutes, das weiss ich; denn ich fühle mich nach Schreibung eines slavischen Briefes (in vendar je takrat bil že napisal največi del izvrstnih Djulabij) immer wie dahingeschlachtet; und so ein Opfer ist keiner von uns jüngeren Illiriern werth, dass es ihm von Ihren kostbaren Lebenstagen dargebracht werde. Aber verzeihen Sie mir, dass ich Ihnen nicht dieses schuldige Opfer bringe: Ich bin es heute nicht im Stande; denn ich habe verflossene Nacht durchwachend das Feuer der Fantasie geschürt, um ein Gericht für unser illirisches Lesepublikum (izpuščen je glagol) . . . und bin in Folge dessen heute sehr erschöpft.“ Na to pismo, za koje izdavatelj V. zv. Vrazovih del neje znal, komu ga je pisal, ki je pa jasno namenjeno edino le Jarniku, odgovarja Jarnik prestavši veliko bolezen 21. maja 1838. med ostalim: „Abermals schreibe ich tudjim jezikom, was aus der Gewohnheit, die mit uns aufgewachsen ist, geschieht gleich jenen, welche vor unserem Zeitalter lieber lateinisch als in ihrer Muttersprache schrieben. Und wenn Sie selbst an Ihnen die Beobachtung gemacht haben, dass Sie nach jedem illirisch geschriebenen Brief sich wie dahingeschlachtet fühlen, so werden Sie es mir um so weniger verargen“

¹⁾ „Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u obće slavjanski jezik.“ U Ljubljani. J. Blaznik 1848.

Slovinci na Štajerskem in Koroškem precej privržence, izmed kojih je Rad. Razlag v tem deloval največ, dasiravno se vidi, da je tudi on neizpeljavnost Majerjeve ideje uvidil dosti rano, ter se že v svoji „Zori“ bolj približeval štokavskemu (hrvato-srbskemu) jeziku.

Štajerski rodoljubi, kojim se sam jezik posebno v izgovoru soglasnikov in v izgovarjanju samoglasnika izmed Slovencev največ primiče štokavščini, poprijeli so se rano tega jezika, posebno ker so v Vukovih narodnih pesmih, in v stari dubrovačkodalmatinski književnosti našli lepo široko polje za daljni svoj razvitek. To je pravi razlog, kako da je Stanko Vraz tako hitro in s časom izvrstno pisal štokavščino, tako da je njegova proza vsaj do leta 1860. na vsako stran ostala uzor v hrvaški književnosti, ter z druge strani vidimo, da največi slovenski pesnik iz kranjske dežele, Prešern, ravno tako, kakor Koseski neje prišel nikdar do tega, da bi le enkrat dopisoval komu v svojem jeziku.

In ko je pri tem vrenju glede štokavščine Murko v školske knjige vpeljal obče-slovenski jezik, bil je med iztočnimi Štajerci hud upor, ter so neki mislili, da po teh krajih vpeljajo hrvaški jezik, kakor se govori po hrvaškem provincijalu (v. med inimi dopis Mirka Bratuše, kapelana Ljutomerskega, Vrazu dne 25. jan. 1845 v zapuščini Vrazovi pod imenom: Bratuša). — Za Vrazom zaletelo se je kraj tega mnogo štajerskih in tudi kranjskih mladenčev: Múrsec, Miklosich, Kočevar, Trstenjak, Drobnić, M. Ravnikar, L. Jeran, Žakelj in sploh bogoslovci ljubljanski, dokler neje politiški terorizem posebno od leta 1841. naprej začel zaduševati razvitek te ideje med kranjskimi in

koroškimi bogoslovci.⁸⁾ Med Štajerci pa je ostalo tèm več, ker so neki Štajerci, naime Miklosich, Vraz, Trstenjak svoje pesmi štokavski pisane na svetlo davali v zagrebški „Danici“ in v „Zori dalmatinski“, tako da je J. Macun v. št. 3. „Slovenije“ l. 1848. že predlagal, naj bi Slovenci v šolah in pisarnicah vpejlali štokavski jezik. — Da je gledè na politiške okolnosti, k a k o r š n e i m a m o v Avstriji, ideja bila nepraktična, o tem menda sedaj od samih onih rodoljubov, koliko še njih živi, nikdo ne dvomi; vsaj znamo glavni greh Slovanov — demokratično svojoglavnost, separatizem, kojemu se zoprnik na svojo korist raduje ter ga naravno podpira, gojitelja obširnejše narodne ideje pa preganja. In v tem je mnogobrojne naše zoprnike podpirala politična raztrganost naše države; Madžari imeli so Hrvate ozko v kleščah, Slovenci bili so in so danes še huje politiški razkropljeni; že obče-slovenski jezik je našim zoprnikom oster tra v peti, kam pa še le jezično zjedinjenje s Hrvatosrbi. — Že s tem, da so Novice izhajati začele ter na Štajerskem imele veliko več dopisnikov⁹⁾ nego štokavski listi

⁸⁾ Lovro Pintar piše Vrazu 20. marca 1843, kako se štokavski jezik širi po Kranjskem, ter da se bogoslovci razgovarjajo in si dopisujejo v tem jeziku. — Z druge strani nahajam med dopisi Vrazu poslanimi od 1. marca 1842. pritožbo od Krašne iz Logatea, kako so ga zavoljo dopisovanja v Danico preganjali; in o jednaki reči piše Žakelj Ant. pet mesecev poprej, kako so v semenišču Celovškem bogoslovcem ostro prepovedovali dopisovanje z Vrazom, ter da vsako pismo dobljeno od Vraza imajo izročiti redarstvu.

⁹⁾ Podpisani sodelavci Novic do leta 1863. bili so med ostalimi posebno sledeči Štajerci: Cafov Oroslav (že od leta 1845.), Čolnák Dom., Dolinar Gregor, Domajnko, Drobnié, Frankolski

kdaj, bila je ta reč odložena, ter je še le zopet nastalo pitanje še skoro bolj nepraktično, kakor je Majerjev bil predlog, nebi li se vpeljal mrtvi, staroslovenski jezik, ki je takrat nam Slovencem do dveh ali treh učenjakov brez izjema vsem bil zapečatan z devetimi pečati.¹⁰⁾ Narod se je brez ozira na to sanjo posebno Cafovo odločil za živeči jezik, ter bo zmiraj rajši, ako je kje potrebno, zajemal iz živih, najbližnjih sosednih vrel nego iz stare slovenščine; vsaj ravno tako postopajo Nemci gledé razvijanja svojega jezika. — Ob istem se je nekje času odločevalo dvoje drugih pitanj važnih za naše škole. Preustrojevanje srednjih učilnic izpeljevalo se je prej kakor ono za narodne škole. V novem načrtu za gimnazije (Organisations-Entwurf der Gymnasien und Realschulen), ki je na svetlo prišel l. 1849, nasvetoval je zložitelj te strani (Šaffarík), da bi se iz stare slovenščine le malo — (ker je za školo izvrstnega le malo ali nič) — predavalo v najvišjem razredu,¹¹⁾ nego da bi se poleg

(Iskrač), Gršak J., Grabič Ant., Hašnik (od leta 1845.), Kočevar (Žavčanin), Kos (Cestnikov), Krempl Ant., Ljubomir (Slomšek), Macun J., Dr. Miklošič (en dopis), Mulec Kol., Muršec (Živkov), Musy Pet., Raič Bož., Razlag Rad., Stojan M., Trstenjak (Vicko Dragan), Vijanski (Pükmeister) i. t. d.

¹⁰⁾ V. Novice l. 1851 str. 208. — Jugoslav. Zorje Razlagove tečaj II., str. 23.

¹¹⁾ Da ure v gimnazijah namenjene stari slovenščini imajo le malo ploda, to bo mi pritrđil vsakdor glede na to, kar se za vse učence ali vsaj na največi del doseže v resnici. Nemška stara literatura ima velikanske svoje Nibelunge, Gudruno, ima lepe lirične pesmi Walterove, ima obširno poezijo H. Sachsa i. t. d., in vendar je minister pred nekolikimi leti dotični nauk izbrisal izmed predmetov za izpit zrelosti. Ker se za naš jezik tako nikdo ne briga, enake naredbe neje, dasiravno bi še bolj

novoslovenskih sestavkov rajši mladež učila nekaj iz štokavščine. Ali padla je ideja Šaffarikova, ki je bila slovanski-rodoljubna, ter je obveljala stroga jezikoslovna.

3. Kako se deli sledeča književna zgodovina?

Predmet moje knjige daje se razdeliti v bitnosti v tri glavne vrste: Prva vrsta obsega one učenjake, ki so največji del se posluževali latinščine ali pa nemščine, obsega tedaj čas in delovavce na duševnem polju, kojim neje bil namen naroden, slovanski, nego mednarodni, splošen.

V drugo vrsto gredo možje in predmeti, kojim je namen delovanja narodni jezik. — Iz tega sledi ob enem, da se bodo v starejšem prvem času naštevvali vsi književni delavci, rojeni v slovenskem Štajerju, v drugem predalu pa se bodo izpustili vsi oni, koji so se, odkar se je prebudila ideja narodnosti, narodili na tej zemlji, pa so neoziraje se na našo narodnost pisali v tujem jeziku, ker taki se po razvitku naših okolnosti sami radi prištevajo Nemcem.

V tretjem predalu bodo se razvijali *A.* časniki v najširjem zmislu, *B.* narodne pesmi in *C.* ono malo umetnikov, kar nam jih je znanih; ko bi njih bilo več, imela bi knjiga tudi po tem naslov.

bila na mestu. — Drugo je pitanje za vseučilišče; tam pak stari slovenščini gre prvo, in novi slovenščini še le drugo mesto — za strokovnjaka. — Isto po priliki uči nas dopis v Slov. Narodu 1880. br. 248.

Prva vrsta.

A. Doba do leta 1700.

Sv. Viktorin.

1. Naj starejši pisatelj malega Štajerja še za rimskih časov, in sicer o koncu 3. stoletja, t. j. v času cesarja Aurelijana je Ptujski vladika (škof) sv. Viktorin, ki je 2. novembra leta 303. umrl kot mučenik. Izmed mnogoterih njegovih del — bil je pesnik in razlagal tudi sv. pismo — imamo še le eno himno in kar je razlagal apokalipso ali razodetje sv. Janeza; drugi pak pravijo, da nam neje ostalo nič večega. Sveti Hieronim pravi, da se v njegovih delih več ima hvaliti dobra volja nego visoka cena in vrednost — menda posebno za to, ker mu kot rojenemu Grku latinska beseda neje tekla tako gladko, kakor drugim.¹²⁾ Opustivši Verianda iz Vozenice, kojega sta kot benediktinskega opata pri sv. Pavlu na Koroškem vojvoda Fridrik in Leopold imenovala svojega očeta in gospodarja, ter je umrl l. 1314.¹³⁾, kaže se nam po grozni temi tolikih stoletij v petnajstem veku

¹²⁾ V. Grosses Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste. Zvezek 48. — Biographische und litterarische Nachrichten von den Schriftstellern und Künstlern, welche im Herzogthum Steiermark geboren sind . . . Joh. B. Winklern. Grätz 1810. — Drobince za leto 1848. —

¹³⁾ Geschichte der ganzen öster., weltlichen und geistlichen Klerisey beiderlei Geschlechts. Von Marian, reformirtem Augustinermönch. Wien 1784. 5. zvezek, str. 288.

Prekokar Tomaž.

2. Prekokar Tomaž, ¹⁴⁾ koji je kot rojen Celjan („Thomas de Cilia“) menda po homatijah, ki so se razvile po grdi smrti zadnjega Celjskega grofa (1456), v Beču prišel do visokih časti; ker mladi cesarjevič Maksimilijan, kojemu je Celjska grofija bila dodeljena za uživanje, učil se je razun mnogih evropskih jezikov (med temi česki) posebno tudi slovenski, kakor se govori pri Celju, in gotovo je to bilo tudi po politiki starega cesarja. Okoli leta 1466. prevzel je Prekokar cesarjeviča, ter se je moral cesarju kaj prikupiti; ker, ko se je ta strašno trudil, da se pobožni Babenberžan Leopold stavi med svetnike, poslal je Prekokarja zavoljo izvrstnega govorniškega dara v Rim. Leta 1480. bil je Prekokar že prošt pri bečkem sv. Štefanu in kancelar vsenučilišča. Leta 1491. zbrali so ga za Kostniškega vladiko, kjer je, da zadovolženo vladikovino stavi v red, živel tako varčno, da se je bril sam. Ali že leta 1496. umrl je v sedežu svoje vladikovine. — Čudno je, da je na visokem tem sedežu ime svoje premenil na Ferlower, Ferlovver, kar si je že J. G. Seidl (Steierm. Zeitschrift 1846 str. 13.) mislil tako, da je prevod slovenskega imena t. j. Fernlauerer, ali morebiti splošno Lauerer, t. j. kukajoči ali lukajoči. Drugi pišejo Verlover in celo Perlover. Po takem je tedaj ime ponemčeno; drugi učenjaki njegovega časa so pak imena najrajši spreminjali na latinski ali grški jezik, in sem ter tje kaj smešno n. p. J. Himmel = J. Coeli, Fuchsmagen = Fusemanus,

¹⁴⁾ Marian Geschichte i. t. d. I. 60 in dalje. — Steiermärkische Zeitschrift 1841. 59. — Celska kronika J. Orožnova str. 117—8.

Meissel = Celtus, Resch = Velocianus, tudi Roscius; Ursing = Ursinus, Höfler iz Lužnice = Villinus, Gutrather = Eubolius i. t. d. Vendar se je n. p. Lužičan Rak iz Sommerfeld-a tudi pisal „Krebs Aesticampius“. Polski vladika v Ploczkem Ciolek prekrstil se je v Vitellia. ¹⁵⁾

Georg Briccius.

3. Ob enem žasu živel je z njim Medic. doctor Georg Briccius z dodanim imenom Prepost (praepositus?) iz Celja. Bil je svoje dni izmed najhujših zopernikov starega praznega školasticizma in na bečkem vseučilišču neki čas glava humanistov (t. j. one šole, koja je vso omiko oslanjala le na staroklasični dve literaturi). In res je na tem vseučilišču za njegovega delovanja okoli leta 1490. po višjem sodelovanju padla školastika. — S tem je menda tudi v zvezi, da ga je leta 1486. neki Pater Paulus de Moravia tožil nekatoliških misli, kojih da se je krivega pokazal v nekem razglašenem („in Schrift herausgegebenen“) medicinskem delu, ter jih je moral preklicati. Menda ga je pad školastike rešil nasledkov, ker leta 1493. vidimo, kako je Briccius zraven prošta in kancelarja Prekokarja kot kanonik in kantor pri sv. Štefanu, namestnik kancelarja vseučiliščne in bogoslovske fakulte prejemal preklic nekega doktora Kaltemarkter-a o nekih krivih naukih. Dalje o njem do tega, da je leta 1505. bil desetokrat dekan bogoslovja, ne vem kaj povedati; ker čudna je mešanica, kar Franc X. Schier na strani 10. knjige: Specimen

¹⁵⁾ O preminjanju lastnih imen iz enega jezika v drugi vidi n. pr. Rud. Kink: Geschichte der kais. Universität zu Wien 1854, I., str. 156, 178, 200—1, 235—6; II. Priloge str. 24—25.

Styriae literatae . . . 1769. pripoveduje, da je Briccius braneč prenavdušeno nekega Jurija iz Celja nalletel sam, ter iz cerkve izrinjen pobegnil v Padovo, dokler se neje umirila nevihta. Pri tem je gotovo resnica to, kar sem gori rekel posebno oslanjajoč se na Kinkovo delo (vidi opazko 4.), da tudi našega Briccia večkrat nahajamo pod imenom Georgius de Celleia.

Andraš Perlah.

4. Vsaj nekaj več vemo o Andrašu Perlahu ¹⁶⁾ (Perlachius). Narodil se je v župi svet. Andreja pri Svečini, bil poznej doktor lekarstva in 34 let profesor matematike v Beču, ter založil eno štipendijo. Njegova žena, hči prof. Sebast. Gleiss-a v Beču odlikovala se je izvrstnim znanjem grške in rimske literature. Umrli je meseca junija leta 1551. Nagrobni kamen na cerkvi sv. Štefana uči nas, da se je narodil leta 1496. Dal je natisnoti: *a) Usus almanachi seu Ephemeridum ex commentariis Georgii Tanstetter Collimitii, praeceptoris sui decerpti . . . 1518.* *b) Commentaria Ephemeridum clarissimi viri d. And. Perlachii 1555.* („opus posthumum e voluntate tamen autoris editum“), kakor se bere na kraju knjige. *c) Ephemerides plurimorum annorum 1529 in 1531.*

Peter Muhič.

5. Nekaj poznej živel je Celjan Peter Muhič. ¹⁷⁾ Bil je leta 1566. na bečkem vseučelišču v „artistički

¹⁶⁾ Vidi H. Schier: Specimen XIII. životopis. — Po njem na kratko Dav. Terstenjak. Vidi Kres: 1881, str. 307.

¹⁷⁾ H. Schier: Specimen XV. — Celska kronika 136. — Steierm. Zeitschrift. Neue Folge. VI. Jahrgang, II. zvezek.

fakulti⁴ vpisan in za tem poznej doktor modroslovja in bogoslovja in kanonik v Beču; menda je poprej učil več let na bečkem vseučilišču grški jezik, ter na tem učilišču trikrat bil rektor in cesar Rudolf II. poddržal ga je še pol leta dalje, ko je novo izbranega rektora Iv. Schwarzenhaler-a kot protestanta stavil z mesta. Povrnivši se v domovino bil je arhidiakon, ne pak mestni župnik kakor se drugači bere.¹⁶⁾ Hudega tega borivca posebno zoper würtemberske protestante izberó si korarji v kloštru Poljani (Pöllau) za predstojnika ali prošta, ter je tam umrl leta 1600.

Dela, za koja se zna iz njegovega pera: a) Theses de iustificatione. Znamenito je to delce, ker ga je kot doktorand pisal za promocijo, ter se je iz tega izleglo sledeče: b) Paedagogia oder Schulprüfung der Württembergischen Theologen i. t. d. V dveh delih v Gradcu 1558—9, zopet tam 1590, in istega leta tudi v Ingolstadt u prenatishjeno. Koj na prvi del odgovoril mu je Wilhelm Holder v Stuttgart-u, in temu delu odgovarja Muhič v drugem delu pod naslovom: Anderer

¹⁶⁾ V Steierm. Zeitschrift 8. Jahrgang II. zvezek leta 1846 na str. 110. in Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark 6. zvezek 1855, pravi se, in g. Davorin Trstenjak pripoveduje v Kresu 1881 str. 532 gotovo po istem izviru, da je Muhič bil mestni župnik v Gradcu in arhidiakon v razdelu Borove (Vorau). — Ali neje niti eno niti drugo tako. Od leta 1576. do 1583. bil je v Gradcu mestnim župnikom Verban „Wolgradt“, 1583—96 pak Andrej Peyrer. Muhič bil je od leta 1580 do 1586 župnikom v Gradweinu nad Gradcem in arhidiakon gornjega in dolnjega Štajerja. Razdela Borovskega (Viertel Vorau) takrat še neje bilo, začel se je še le 1686. Tako mi je na dotično moje pitanje iz graško-vladikovinskega arhiva prijazno odgovoril sedajni korar in bivši kancelar g. Fuchs.

Theil Paedagogia, worin auch sonderlich der Württemberger Theologen und in gemain aller lutherischen Praedicanten abscheuliche Gottlosigkeit, Narrheit, Betrug und Falschheit entdeckt werden. Graetz 1589. c) Gründliche und wahrhaftige Antwort auf den weit-spazierenden Bericht. Graetz 1590.

Kuripešič Benedikt.

6. Vrstnik zadnjih dvuji, morebiti od Mubiča nekaj mlajši bil je Kuripešič (Curipeschitz) Benedikt.¹⁹⁾ O njegovih zadevah samo to vemo, kar nam je sam izrekel v svojih knjižicah; v naslovu druge knjižice pravi, da je doma v Gornjem gradu; na pročelju

¹⁹⁾ Vidi J. B. Winklern: Biographische und literarische Nachrichten von den Schriftstellern und Künstlern, welche in dem Herzogthume Steyermark geboren sind, und in oder ausser demselben gelebt haben und noch leben. Grätz 1810. Vse te životopise in še druge natisniti je dal v časniku „Steyermärk. Zeitschrift“ leta 1840. Neue Folge. VI. 2. zvez. — Winklern ne zna o njem dalje nič, kakor naslov prve knjige v celosti, od druge pak deset besed pa še te netočno. Ta dela dobil sem po Johanišču peti dan od dopisa računajoč iz Monakova, c. kr. dvorska knjižnica na dopis in dve privatni opomeni dolgo časa niti odgovora neje dala, da si ravno je prvo delo (potopis) imela doma! — Potopis napominja celo kratko Hammer-Purgstall na str. 82. II. zv. v drugem natisu svojega dela: Geschichte des osmanischen Reiches, ter precej obširno pripoveduje ceremonije in namen poslanstva, t. j. da Ferdinand s sultanom napravi mir kot kralj ogerskega kraljestva (tedaj proti Janošu Zapolji), kar je pak spodletelo. — Znamenito je, da je pri tej priložnosti, kakor Hammer razlaga, N. Jurišič pred osmanskim dvorom dvakrat govoril hrvaški, enkrat pak Lunberg nemški; zahtevi so se vsakikrat predložili latinski napisani po našem Kuripešiču.

prvega stoji, da je knjiga na svetlo prišla leta 1531. in v obeh knjigah napominja, da je kot latinski tolmač prejšnjega leta s poslanstvom nemškega kralja Ferdinanda potoval v Carigrad, in v prvem delu natanko razlaga pot in čas poti do Carigrada, bivanja in ceremonij pri osmanskem dvoru in povratek. — Povrnivši se 9. februarja 1531. dal je na svetlo sledeči knjigi:

a) *Itinerarium, Wegraiss Kün. May. potschafft, gen Constantinopel, zu dem Türkischen keiser Soleyman. Anno XXX.—MDXXXI. v mali četvrtini, str. 64.*

b) *Ein Disputation oder Gespräch zwayer Stalubben, So mit Küniglicher Maye. Botschafft, bei dem Türkischen Keyser zu Constantinopel gewesen, Die weil sy allda in ihrer beherbergung, von dem Türcken versperrt, beschehen, Darinnen alle gewonheiten, Brauch, Glaub, Ordnung und Landsart der Turkey gemelt wirdt. Von Herrn Benedikten Curipeschitz vonn Obernburg obgemelter Botschaft Lateinischen Oratorn, (sowie er von gedachten Stalubben alda heimlichen gehört), beschrieben, gantz nutzlich zu lesen. — V. mali četvrtini, str. 31.*

Za znanost sploh in posebno za nas mnogo je večje važnosti prvo omenjeno delo: *Potopis*. Po pisateljevem namenu pak je morebiti drugo delo: *Razgovor* imelo še višji namen, t. j. opozoriti evropejske zapadne vrstnike na grozno stanje iztočnih kristjanskih bratov, in po takem posebno Nemce buditi na misel, kako bi se njim vsaj časoma dalo pomagati; novih misli boš težko našel v tem *razgovoru*, ker razun broja nekih turških vojniških vrst našel boš vse take misli razkropljene in razsute tudi po vsem *potopisu*.

a) Že v predgovoru potopisa²⁰⁾ razložena sta oba namena, t. j. znanstveni in verskopoli-
tični. Čuditi se samo moramo, kako je vendar prišel
do tolikih novostih; ker iz obeh knjig vidi se jasno,
kako se je od strani turskih spremljevalcev in posebno
vlade v Carigradu pazilo ostro, da poslanstvo koliko
le mogoče ne dohaja v nikako dotiko s kristjani, ki
so sem ter tje le žalostno gledaje k nebu in prekr-

²⁰⁾ Zadržaj tega predgovora je ta: Dasiravno po nasledkih
zapadne Europe, ker so ravno prejšnjih let Turki vsled hudega
obsedanja osvojili si mesto in otok Rodos (bilo je leta 1522.),
grški (t. j. srbski) Beligrad (bilo je l. 1521.), ter celo prišli ob-
sedat Beč (kar je bilo l. 1529.) vsak vidi, na čem je kristjanstvo,
ter da Turki gredó le na podjarmljenje nemškega naroda in
vsega kristjanstva, ali vendar, ker smo nekako oslepljeni, mora
se to opetovano pred oči stavljati. Druga polovica te periode
glasi v izviru na tanko (da se tudi vidi jezik našega Kuripešiča):
„Dieweyl aber mermalenn nach menschlicher blödigkeit, auch
etwan vil mer auss göttlicher verhencknus und straff beschicht,
das wir unser selb unglück und gegenwertige gefarlichkeit, wenig
acht und sorg tragen, und des Göttlichen zorns nit ee gewar
werden, dann so die straff unns vor der thür steet, damit ein
yegklicher sein selbs gewar sey, auch der unaussprechlichem
Tyranney des Türeken so viel höher betracht, und zu hertzen
gefasst werd, ist diese gegenwaertige Wegraiss in truck auss-
gangen, darinnen dann vil nutzlicher stuck nit unbillich zu wis-
sen, begriffen werden, welche ein yegklichen frummen Christen,
zu hertzlichem mitleyden unnd erbarmung der ellenden gefangnen,
seiner mitbrüder des Christlichen glaubens, auch zu seiner selbs
warnung raytzen unnd bewegen sollen, und vil mer zu behaltung
und tröstlicher rettung des waren Christlichen glaubens, beschir-
mung seiner weiber unnd kinder, leybs und lebens, ehr und gut,
statlich hilf zethon, nach allem seinem vermügen, wider sollichs
des TÜRCKEN erschrockenlich fürnemen willig begirig werde.“
Za tega del vsak kristjan naj prosi za slogo in mir med nami,
da se moremo ubraniti groznega tega straha. Amen.

stivši roke čez prsi potnikom izrazovali svojo žalost, kjer pak je mogoče bilo, da so se hitro potoževali, ali večkrat pred temi tudi hudo bili tepeni. Strah Turkov pred rečeno dotiko vidimo tudi iz tega, da poslanska družba neje smela prenočevati ravno v velikih mestih, kakor v Vrhbosni (Sarajevu), v Sofiji, Plovdinu, Drenopolju, nego v bližnji kaki vasi; in konečno iz strogega zapora v Carigraškem karavanseraju, iz kojega nikdo od njih ves čas neje smel nikamor, razun k predstavam pri vladi.

V s a m e m d e l u pripoveduje, kako je družbo poslansko leta 1530. kralj Ferdinand iz Augsburga bil odpravil ter je iz Ljubljane prvi del proti Metliki odrinol 21. avgusta 1530 (vodil jih je Jožef Lamberg od Snežnika = zu Schneeberg); en dan poznej pak je drugi del vodil Nikola Jurišič, kapetan na Reki (S. Veit am Pflaum) in trdnjave Kisek t. j. Güns, kojo je sledečega leta branil tako hrabro in slavno. — Združivši se oba razdela v Metliki šlo je poslanstvo (vsega skupaj 33 duš) mimo Ključa Sokola v Vrhbosno, t. j. Sarajevo; dalje mimo Višjega grada, Preboja, Novega Pazara, prek Kosovega polja mimo Prištine, Vranje, Sofije, Ihtimona, Plovdina, Drenopolja (Hadrianopolis), Čorla v Carigrad, kamor je društvo prišlo 17. oktobra. Zvoljo homatij, kojih je na Vogerskem uzrok bil, ker je Ferdinandova vojska naskoke začela na Budimsko trdnjavo, držal je sultan poslanstvo do 22. decembra tesno pod ključem, koje je za tem po isti se poti vrnivši v Ljubljano prišlo 9. februarja.

Ali ta potopis neje nikakor samo suhoparno naštevanje krajev, skozi koje je hodilo poslanstvo. Vsaki čas prispodablja, kako so morali neki kraji, mesta,

trgovi in vasi nekdaaj biti v veliko večem blagostanju; veliko pripoveduje zemljogospodarskega, kje da se je kopalo zlato ali srebro (kar hvali posebno o Srbiji, rodovitni tudi pšenice in žita).

Glede stanovništva našel je (vidi 14. septembra) v dolnji Bosni (t. j. do Vrhbosne) *a*) stare Bošnjake, katoličane (morebiti stare Čakavce?); *b*) Srbe, ki se njim je že takrat pravilo tudi Vlahom, ali pak Marcholosen, (ali je morebiti glede vere v zvezi z besedo Martolos = *μαρτωλός* v. Miklosich lexicon 1862, str. 363?), koji so dobajali od Smedereva in Belega grada, pak njih je spoznal za dobre, poštene kristjane; *c*) Turke ali bolje skoro same poturčenjake (poturice), kamor so spadali skoro vsi činovniki in janjičarji.

Dasiravno se 29. sept. prišteva Nemcem („Das Land Servia, so wir teutschen nennen Surffen), vendar na mnogih mestih pokazuje slovansko svojo čut pa tudi slovansko znanje, ker pravi tam ob enem, da je srbski jezik tudi slovanskega rodu („und ist Surffisch auch ein Windisch sprach“), a 3. sept. pravi o Bolgarih: „Haben auch ein Windische sprach, die unns mer unverstendig gewest, dann der Surffen sprach.“ Posebno pak odkriva slovansko čut, kadar napominja narodne pesmi.²¹⁾

Dasiravno nikjer ne napominje, da je slišal peti srbske nar. pesmi, vendar se meni zdi, da po srbskih šegab drugače niti nije moglo biti.

Srbske narodne pesmi spominje v potopisu četiri krat, 29. avgusta stoprv stopivši na turško zemljo, za-

²¹⁾ G. Levec ima zaslugo, da me je opozoril na to, da je Kuripešič prvi svetu govoril o srbskih narodnih pesmih.

tem pak oziroma na Miloša Obilića in na grobove Pavlovićeve.

O Milošu Obiliću govori opisujoč svinčeno streho pokriti Muratov grob na Kosovem polju, na kojega mestu nekje od leta 1845—8 stoji nov lepo sezidan mausolej (v. Dr. Hahn: *Reise von Belgrad nach Salonik* II. Aufl. 1868, str. 130). Pripoveduje, da je Miloš „Kobilović“ mnogo slavnih del storil, o kojih se je takrat po Hrvaškem in po granici veliko pesmi prepevalo (vonn welliches Ritterlichen thaten noch yetz in Crabatten und der ende [menda = in finibus] vil lyeder gesungen werden), ali se moti prvo v tem, ker pravi, da je Murad še le leta 1422. zasedel prestol in da je 29. leta svoje vlade lotil se tudi srbskega despota na Kosovem polju, kjer ga je zaklal Miloš. Po resnici bila je bitka leta 1389., in tudi pripovedka o slavni večernji pri Lazaru v srbskih nar. pesmih glasi precej drugači, tako, da Kuripešič neje mogel slišati vsaj prekrasne divne narodne pesmi, koja stoji na str. 310—12 II. zv. Vukovih narodn. pesmi, nego drugo kakšno zgubljeno.

Pavlovićeve grobove našli so potniki na hribu Medveniku med Vrhbosno in Romanjo planino.²²⁾ Grobov bilo je pet, največi objemal je ostanke Pavlovića Radoselskega, nadpis je nemški v rimah; najmanjši grob pak je objemal prah vernega mu sluge in tudi nemški nadpis, ali kakor pravi K. ponemčeer iz srbsčine, ter da so se o tem slugi po Bosni in med Hrvati pevale mnoge narodne pesmi. Jaz sem vse

²²⁾ Ako komu naših ljudi (Srbijinu, Hrvatnu ali Slovencu) ta knjižica pride v Sarajevu v roke, bilo bi kaj zanimivo zvedeti, ali se še kakšen sled nahaja tem grobom.

Vukove in tudi Č. Čojkovićeve zvezke nar. p. pregledal, ali nesem našel nič o Pavloviću — menda pozabljenem kakor mnogi drugi.

Ta knjiga ima devet prosto ali jasno v drvo rezanih slik največi del o gradičih ležečih na spomenjeni poti.

b) O drugem delu, t. j. o razgovoru po gore že rečenem neje treba veliko govoriti, ker so misli te knjižice vse raztepane po potopisu; v predgovoru razlaga čudni naslov te knjige, t. j. da boječ se da iz svoje osebe govoreč o tem, kako je groznega stanja kristjanov na turškem tudi kriv papež in cesar, nebi mnogih globoko razžalil, pripoveduje razgovor dveh hlapecev o grdem stanju krščanov.

c) Razum teh dveh knjig imamo še iz Kur. p. resu dva latinska spisa, koja je kot tolmač spisal v Carigradu in sicer sta natisnena v delu: Gevay, „*Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte im 16. und 17. Jahrhunderte*“, kjer vidimo natisnemi tudi poročili obeh poslancev, pa se iz teh vidi, da Jurišić neje znal nemški niti brati niti pisati, ter da je svoje ime vse do enega edinega podpisa podpisoval cirilski; Lamberg pak da neje znal zadosti „windisch“, za to da je kralj dovolil tolmača znajočega vse tri jezike. Menda je ljubljanski vladika Krön (Hren) priporočil našega pisatelja; ker leta 1462. moral je nehati samostan Gornjegradski, ter so posestva se pridělila novi vladikovini.

V ostalem neti v ljubljanskem škofijskem, neti v Gornjegraškem neti v Štajerskem arhivu kakor tudi v Orožnovi knjigi nesem mogel kaj dalje zvediti o K.,

neti golega imena nesem mogel zaslediti v tolikih premetanih starih urbarih i. t. d.

Ferdinand Montegnana.

7. Njegov je vrstnik Ferdinando Montegnana²³⁾, leta 1599. narodivši se v Celju, 1617 v Gradcu pristopil Jezuitovcem. Komaj osemnajst let star predstavljal je že z raznih jezikov sveto pismo, bil pozneje kot doktor modroslovja profesor filozofije, četrta leta profesor bogoslovja; l. 1651. bil je predstojnik nižje učilnice graškega vseučilišča, ter je v Beču umrl leta 1674. — Raznu drugih del dal je kakor pravi Valvazor na svetlo: a) Oratio funebris dicta Labaci in exequiis Ferdinandi II. 1636. Graecii. Typis Widmanstadii. b) Volumen de quadratura circuli 1673. Tudi je pisal na navadnem letniku o družtvu jezuitovškem, kar se po takem nije natisnilo.

Ob enem ž njim sta živela istega leta rojena moža Merkas in Ostrich.

Merkas Peter.

8. Dr. Merkas Peter²⁴⁾ (pogrešno v graškem programu leta 1870. stoji Merkar), narodivši se v Ljutomiru l. 1629. bil je doktor modroslovja in leta 1685—9 predstojnik bogoslovja, učiteljeval na raznih

²³⁾ V. F. X. Schier: Specimen . . . XX. životopis. Ali je ta mož v rodu z nekim Janezom de Montegnana, kojega omenja dr. Peinlich na strani 109. programa za leto 1869, ne vem kaj povedati. — Marko Pohl in pak ga v svojem delu: Bibliotheca carniolica prišteva Ljubljancanom. — Vidi tudi Peinlich: Programm des Gymnasiums zu Graz 1869, str. 72, 83, 109.

²⁴⁾ V. von Winklern: Biographische und litterarische Nachrichten str. 134.

učiliščih, ter je leta 1694. umrl v Ljubnu. Napisal je latinskih in nemških pesem, za katere moji izviri pak nevejo, kamor da so dospele. Zatem: „Excidium idoli: Quid dicent homines. Viennæ 1679.“

Ostrich Ivan.

9. Ostrich (Stoeger piše tudi „Ostriz“) Ivan²⁵⁾ narodivši se leta 1629. v Radgoni, bil je v Gradcu in na drugih učiliščih profesor, ter je umrl l. 1693. Napisal je raznih knjig, izmed kojih leta 1668: a) Sacer parnassus quatuor conciliis inclytus (Slavospevi o 34 mučenikih), b) Vertex Theologiæ in augustissima Dei parente Maria laureatus.

Spicig Emerik.

10. Spicig Emerik (Spizig)²⁶⁾ narodivši se l. 1632 v Mariboru, učiteljeval je kot jezuitovec 21 let ter v Celovcu umrl l. 1699. Na svetlo je dal: Album austriaco-Mariannum sodalitatis maioris latinae, seu elogia Ferdinandi II., III., IV. et Leopoldi M. Sodalibus Clagenfurtensibus, cum illust. D. Georg. Gaisrugg ibidem defenderet. 1671.

Zehetmayer Andraš.

11. Leta 1640 narodil se je v Radgoni Zehetmayer Andraš ter kot jezuitovski profesor in pridgar živel do leta 1670. (V programu graške gimn. 1869, str. 99; 1870, str. 71; 1872, str. 29). Dal je na

²⁵⁾ V. von Winklern str. 146.

²⁶⁾ V. J. Stoeger: „Scriptores provinciae austriacae societatis Jesu ab eius origine ad nostra usque tempora“ 1856, na alfabetičnem mestu.

svetlo: *Fortuna iusta, clemens ad philosophorum tribunal a contumeliis vindicata. Græcii.*

Vols Ernest.

12. Malo pozneje in to l. 1651 (Winklern pravi, da leta 1650) narodil se je v Radgoni Vols Ernest.²⁷⁾ Sedemnajst let star pristopi Jezuitovcem, ter je veliko let učiteljeval v Gradcu, Beču in Lincu, posebno iz matematike in bogoslovja. Leta 1720. umrl je oslavljen o starosti v Beču. — Izmed šest natisnenih njegovih del naj napomenem: a) *Parvus Atlas regni Hungariæ* 1689. b) *Institutionum mathematicarum libri tres* 1713, katero je delo posvečeno knezoviču Eugenu Savojskemu slovelo na daleč. c) *Architecturæ militaris tyrocinium. Claudiopoli* 1738. Utemeljil je matematični muzej v Beču, ter mu iz svoje zbirke daroval veliko strojev ali inštrumentov.

Krasnik.

13. Za Krasnika („*Krassnigg*“) ²⁸⁾ magistra umetnosti in modroslovja, koji se je narodil v Konjicah, zua se samo toliko, da je leta 1690. dal natisniti v Gradcu knjigo: „*Philosophia polemica secundum aphorismos Aristotelis.*“

Edmund Frinc.

14. Leta 1678. narodi se v Jarenini („*in colibus Slavonicis*“ pravi „*Schier*“) Edmund Frinc

²⁷⁾ V. J. B. Winklern: *Nachrichten.* — Schier: *Specimen.* — J. Stoeger: *Scriptores.* — Peinlich: *Programm des I. Gymnasiums zu Graz* 1870, str. 130.

²⁸⁾ V. J. B. Winklern str. 108.

(Ferlinz).²⁹⁾ Kot magister modroslovja pristopi Augustincem. Bil je v Beču in Gradcu za učence svojega obreda profesor modroslovja in bogoslovja. Neki čas bil je predstojnik augustincev v Ljubljani. Pozvan za tem za Krškega korarja umrl je l. 1718. — Na svetlo je dal 1707. v Beču knjigo: „Disputatio Ethica iuxta consuetam philosophandi methodum in mille conclusiones concinnata . . .“

Edmund Šlozgo.

15. Benediktinec pri svetem Paulu na Koroškem Edmund Šlozgo („Schlosgo“)³⁰⁾ narodil se je leta 1663. v Mariboru. Bivši profesor modroslovja na Solnograški akademiji umrl je l. 1702. kot profesor bogoslovja na domačem zavodu. Dal je natisniti v Solnogradu: a) Aristoteles Philosophus Theoricopoliticus 1697. b) Navigatio philosophica in tres classes distributa. V rokopisu pak je ostavil: Horologium monastico-San-Paulense.

Ivan Frey.

16. Napomenovši Ivana Freya, rojenega Celjana, koji je, neve se, katerega časa v Beču živel za jezuitarskega pridigarja, ter je dal veliko svojih pridg natisniti in

Ivan Benedikt Gründel.

17. Mariborčana Ivana Benedikta Gründela, koji je v Mariboru bivši mestni fizik l. 1685. kemično analizoval Rogačko slatino, ki je že takrat začela sloveti zavoljo svoje posebnosti ter kot nasledke te preiskave knjižico: Roitschoerene, najprej latinski, 1687

²⁹⁾ V. Fr. X. Schier: Specimen Styriae litteratae . . . XXXII.

³⁰⁾ V. Fr. X. Schier: Specimen . . . XXVIII. životopis.

nemaški in pozneje hrvaški dal na svetlo. — Napomenovski tedaj ta dva pridemo do zadnjega moža spadajočega na sedemnajsto stoletje. Ta je mož Celjan

Maurisberg Anton.

18. Dr. Maurisberg Anton²¹⁾, koji je narodivši se 1678 večidel kot jezuitovec živel v Ljubnem in v Gradcu, ter od leta 1723—25 bil dekan nižjih učilnic na graškem vseučilišču. Na svetlo je dal 15 literarnih del, izmed kojih a) l. 1709: *SaCer Marlanæ StlrIæ zoDlaCVs, seu celebriores Mariæ in Styriæ imagines*, b) leta 1726: *Opuscula varia oratoria, poetica, historica, chronostica etc.* c) Leta 1730 v Ljubljani: *Homagium S. Johannis Nepomuceni*, in d) *Dramata IV: Mutius, Deodatus, Stanislaus Nepomucenus. Styrae 1730.*

B. Doba do leta 1830.

Osemnajsto stoletje začenja nam mož, koji bi narodivši se v poznejih, za našo narodnost le nekaj ugodnejših okolnostih danas se svetil med prvaki Slovenstva, koji pak je, kakor pravi Šaffarik v svoji knjigi o slovenski literaturi, ker ljudje njegovih novih, smelih visokih idej neso razumeli, dalje zavoljo revnih okolnosti, v kojih je živel, in zavoljo literarne osamljenosti, koja se je zlegla iz onih dveh razlogov, za slovansko

²¹⁾ Peinlich: *Programm des Grazer Gymnasiums 1869*, str. 71, 91, 94, 104. — Stoeger: *Scriptores provinciae austriacae*. (V ostalem ne bo težko, ako se komu poželi, da v 17. stoletju še najde veliko paberkov.)

literaturo kakor cvetoče drevo z obilico najlepšega cvetja zginil vsled vročega suhega poletja brez ploda. Ta se mož piše

Ivan Žiga (Sigismund) Valentin Popovič.

19. Ivan Žiga Valentin Popovič ³²⁾ narodil se je 9. februarja leta 1705. in sicer v Arclinu, v va-

³²⁾ Glavno in najnatančnejše vrelo za sami životopis bil mi je in bode menda vsakemu ostal sestavek natisnen v časniku: „Österr. Zeitschr. für Gesch. und Staatsk.“ von Kaltenbaeck. Wien 1836. broj 6—10. Pisateljjevo ime žalibog nije rečeno; obečanega drugega sestavka o P. spisih neje obelodanil. — Winklern: „Biographische Nachrichten“ 1810, in pomnoženi prematis v: „Steiermärkische Zeitschrift“. Neue Folge. VI. (1840) 1. zvezek. — Meysel: „Lexicon der vom Jahre 1750 bis 1800 verstorbenen Teutschen Schriftsteller“ Leipzig 10. zvez., tedaj leta 1810. prinaša vsa natisnena njegova dela po naslovu natančna, životopis je kratek, in še krajša po Wurzbach-u brez potrebe napomenjena 13 vrstic obsegajoča omena v velikem delu Poggendorfovem: „Biographisch-literarisches Handwörterbuch zur Geschichte der exacten Wissenschaften“. Leipzig 1859 zv. II. str. 502. — „Österr. National-Encyclopädie oder alphabetische Darlegung der wissenschaftigsten Eigenthümlichkeiten des österr. Kaiserthums“ von Czikan und Graefer. Wien 1835, kjer se v 4. zv. pripoveduje na str. 253., da je Popovič nauke dovršil v Celju (na kakovem zavodu?!). — Büsching: „Wöchentliche Nachrichten“ I. 1775., iz kojega je prof. Vodusek životopis poslovenil za „Letopis Matice Slovenske“ leta 1879. — Najnovejši in najobširnejši spis prof. Žvaba v „Ljubljanskem zvonu“ leta 1881., str. 106—766, koji je pozabil na Winklerna, gore omenjenega — Tudi Kopitar ga je omenjal mnogokrat v svojih spisih; v sestavku 51 (Kopitars kleinere Schriften ed. Miklosich) pripoveduje Nemcem, da je P. za lat. specula, observatorium iznašel sedaj vladajočo besedo: Sternwarte. Vidi Untersuchungen str. 8, 9. Dalje v sestavku na str. 120 i. t. d.

sici ležeči blizu Vojnika proti Celju. Mati bila je ndova bivšega oskrbnika (Pfleger) na bližnjem Schrottenbachovem gradu Zalogu ³³⁾ in Büsching sicer piše, da je bil „sin revnih slovenskih staršev“ (v. letopis Matice 1879 str. 111.), Popovič pak pravi sám na str. 25. svoje nemške slovnice gotovo oziroma na spodtikanje privrženikov Gottschedovih, da se je nemški jezik naučil od svojih starišev. Mati je le težko hranila svoje otroke. Prvi in kakor je viditi izvrsten učitelj bil je našemu Popoviču kaplan Počkar, kakor so duhovniki tolikim drugim našim izvrstnim možem bili prvi učitelji. V nauke pak se je kot fant takó zagrizel, da se je nekega leta, (po Büschingu nekje leta 1714., v resnici pak še le leta 1717.), ko sta mu brata (?) prišla iz Graške gimnazije na počitnice, skrivoma in proti njuji volji odpeljal sedeč na repici proti Gradcu, kjer si je s početka živež služil prepisovanjem. (Ta dva potnika bila sta tedaj menda starši brat Anton in grof Schrottenbach Rudolf.) Časoma

³³⁾ Ta Zalog (nemški Sallach) neje na Kranjskem, nego na severno iztočni strani blizu Žaveca, grad ali dvor grofov Schrottenbach. Kindermann v knjigi Repertorium der Steyerm. Geschichte i. t. d. 1798. pravi na str. 522.: „Bei dieser Herrschaft (Sallach) wird auch das Landgericht des Amtes Arzlin verwaltet.“ Tedaj se očetu neje trebalo iz Kranjskega v Arclin preseliti, kakor Wurzbach in na neki način za njim Žvab pravi. — *Matricula almae et cath. academiae Graecensis* ima za 1708 v I. gimnaz. razred vpisanega: „Popoviz Antonius“ drugo nič. Leta 1712 ravno tako: „Schrottenbach Rudolphus“, kojemu je tedaj menda Anton bil v pomoč pri učenju. Drugi brat Popovičev Ivan Bapt., o kojem govori Kaltenbaeck, neje nikjer v matici vpisan. — Leta 1715 vpisan je neki Popovich Franc. civis Croata Zagrab. v 7. razredu; a naš Ivan Popovich (tako je pisano ime) vpisan je leta 1717. koj v drugi gimnaz. razred,

dobival je zaslužka kot domači učitelj po raznih hišah, in zraven se je začel iz svojega nagona učiti rastlinstva, akoravno je ime „botanika“ po naključju prvi krat nekje trideset let star slišal iz ust nekega lekarnika. (V. „Untersuchungen vom Meere“ str. 384. Büsching v matice let. str. 111.) Stopivši v red Jezuitov dovršil je bogoslovne nauke v Gradcu, al je ostal posveten človek, ker, kakor pravi Kaltenbaeck, neje mogel piti vina.

Nadahnen ljubeznijo do rastlinstva prehodil je, kakor ta dalje pripoveduje, v počitnicah dvakrat Pohorje ter si nabral herbarium obsegajoč 2000 razredov (species). Ob enem je moral že takrat pri jezuitih temelj položiti jezikoslovnemu svojemu znanju; ker gledé grške in rimske književnosti Österreich. Zeitschrift für Geschichte und Staatskunde pravi menda nekaj hiperbolično na str. 22., da je v tem zavodu prebral Grke in vse Rimljane, ter si iz teh zadnjih napravil stariusko-zgodovinske izvadke; dalje naučil se je hebrejskega in novejih evropskih jezikov, kojih je važneje neizpustivši švedskega na tanko umel, kakor se vidi iz mnogobrojnih njegovih primerjajočih opazk v jezikoslovnem oziru. Zapustivši Graško vseučilišče prehodil je v treh letih Italijo do Sicilije in Malte imajoči pri tem dva namena: rastlinstveni in zemljopisno-povestniški, ter si je posebno gledé razvalin (razsutih mest in gradov) tako zbistril ukus, da je dobro jih pregledavši koj znal povedati, iz koje da so dobe (v Untersuchungen vom Meere IV—VII. prvega predgovora, Kaltenbaeck, in Büsching v letopisu matice str. 111.).

Vrnivši se zopet v Gradec živel je več časa tu

in pozneje do leta 1735. v Beču služeč si kruh podučevanjem po raznih hišah. V tem je času Bečkega numismatika, rodom Gračana, jezuitovca Erasma Fröhlicha javna predavanja o starožitnostih in posebno o starih novcih slušal. Nekje leta 1735. imela mu se je vroča želja izpolniti, da pride v javni službi v Carigrad, ker je namenil grškoslovanski polotok na vse strani posebno kakor jezikoslovec, zemljo- in naravopisec prehoditi, ker si je po čudnem in prirojenem jezikoslovnem nagonu v Bosni mislil najlepše jugoslovansko narečje (v. Untersuchungen I. predgovora str. XVIII. „Die bosnische Mundart ist unter den Slovenischen t. j. med slovanskimi, was die Attische unter den Griechischen war“), kar je Vuk Štefanović na toliko na tanko potrdil, da je najboljši naš jezik v sosedni Hercegovini. Al to jedino priložnost popustil je, ker ga je grof Wolkenstein pregovoril, da z lepimi pogoji gre na njegov dvor blizu Schneeberga (Snežne gore) v Nižji Avstriji za odgojitelja. Opustivši tedaj ponudbo v Carigrad umre ravno za tem Wolkenstein, a naš Popović na cedilu ostane (v. Untersuchungen). Ko bi se to bilo tako razvilo, ter bi on prehodil bil po svojem namenu rečene kraje, ne bi menda vsi ti kraji do naših dni ostali bili terra incognita in ne bi doktoru Habnu pak doktoru Kanitzu bilo preostalo, da med leti 1859. do 1870. velika mesta najdeta v krajih, za koja ves učeni svet niti sanjal neje vse do naših dni. (V. tudi Kopitar kleinere Schriften str. 120. i. t. d.)

Preživel je še nekaj časa potem kakor gol književnik v Beču, leta 1744. nastopil je profesuro zgodovine v samostanu Kremsmünster, (o čem pak ne poroča nič Büsching), kjer je dve leti učil, a potem

namenil z vsemi svojimi mnogobrojnimi knjigami v Ratisbono ali Rezen.³⁴⁾ Hudo ga je vreme in nago-varjenje prijateljev zadržalo še eno leto. (V. Untersuchungen vom Meere str. 382 i. t. d. in kar tam o naravoslovnem in brezuspešnem svojem trudu pripoveduje). Leta 1748. napotil se je proti Reznu in Nürnbergu, ter je na tem ovinku namenjal brez daljše zamude priti do Lipskega. Ali ker je v Reznu kakor tudi pri kosmografičnem društvu v Nürnbergu bil kaj prijazno sprejet, pretekla so tri leta med tem popotovanjem.

V Reznu čutil se je dosta izurjenega, da svojim znanjem stopi pred svet. (Drugači mi današnji dan mislimo in delamo!) Pisal je v Rezenskem listu „Wöchentliche gelehrte Nachrichten“ in sicer kritiko Roschmannovega (Tirolca) dela „Veldidena“ in ob enem prenatismovši ta sestavek v posebno knjigo „Erstes Probestück vermischter Untersuchungen, Regensburg 1749“ hotel je razširiti vse v večje delo, od česar pak je na svetlo prišlo samo devet pol, ker mu je zmanjkalo — papirja za tisk, ter je tudi delo do sramote gomezljalo tiskarskih pogršk.

Črez Nürnberg napotil se je dalje, ter leta 1750. prišel do Lipskega. Kaj prijazno in gostoljubno so ga sprejeli tamošnji učenjaki, med njimi Menkej in ljubeznjivi pesnik Gellert. Tukaj je dovršil in na svetlo dal najglasovitejše svoje delo: „Untersuchungen vom

³⁴⁾ Žalostne in pa za bogataše in posebno za učenjake posebno štajerske in avstrijske grde ali vsaj sramoteče razloge, zakaj je bežal iz domačije v Nemčijo, pripoveduje v opazki na str. 261—63 in na strani 312—14 tolikokrat omenjenega dela: Untersuchungen vom Meere.

Meere“ i. t. d., o kojem je že do sedaj in še bode pozneje več govora. Sedaj še le so Bečani po kritikah, posebno v Nemčiji natisnenih spoznali, kakošne cene človek je bil naš Popovič, ter, ko mu je prišla ponudba, da gre v Monakovo za urednika novega povestniško-državnega lista, prišla je tudi iz Beča ponudba, da gre na vseučilišče in na savojsko viteško akademijo, in odločil se je nemudoma za svojo domovino, ter je leta 1753. kakor prvi profesor začel učiti „eloquentiam“, t. j. slovnico in zlog nemškega jezika.

Petnajst let učil je ta predmet. Imel je težko lego proti mnogobrojnim in visoko stoječim privržnikom Lipsijskega plitveža Gottscheda, kakor tudi proti kollegom, izmed kojih je mnogim nova „nepotrebna“ stolica nemškega jezika bila hud tru v peti; in ko bi ga ne bili mnogi nepristrani izvrstni možje podpirali, bil bi se njim gotovo skoro moral umakniti. Privržniki Gottschedovi zaganjali so se toliko proti njemu, da so si celo v kazališnih burkah norca delali iz njega. Začel je hirati od leta 1763. ter je prosil za odpust, in tako so ga zares leta 1768. stavili v mir dovolivši mu cesarica za mirovino 400 goldinarjev. Kupil si je potem v Perchtoldsdorfu (Petersdorf) vinograd in hišo, v koji je živel le znanstvenim svojim preiskavanjem, ne imajoči nikake skrbi za ostali svet. In tu ga je sušica smrtno zalezla meseca novembra leta 1774., ter so ga na tamošnjem grobju pokopali in na grob položili kamen z napisom, kojega je izrečno v oporoki zahteval in jasno z debelimi črkami napisal na listku prilepljenem oporoki zloženi dne 29. oktobra 1774., glasečim: **POPOVI QUOD FUIT MDCCLXXIV**, tako, da ime stoji kakor prva, quod kakor druga,

fuit kakor tretja, letni broj kakor četrta vrsta; broj IV menda je po njem samem na pol zbrisan, ker se naravno za gotovo neje znalo, al bo umrl istega leta.³⁵⁾

V oporoki gore že napomenjeni odredil je, kar se tiče znanstvene strani četvero. Prvo: Glede naravoslovnih zbirk oporočil je herbarium in vse dotične priprave vrtu bečkega vseučilišča (točka 9.), zarezničke ali žuželjke pak lekarniku Wellu, kakor mu je posebe

³⁵⁾ Tako stoji jasno v oporoki po glasu matice, koja leži v arhivu vseučilišča Bečkega ter so njo razpečatili v vseučiliščnem „consistoriju“ dne 21. novembra 1774. — Po tej matici povzeti leta 1792. službeno vidimirani prepis služeči za Popovičeve štipendije ter ležeči v registraturi deželne hiše v Gradcu ima: Popovič. Menda po tem prepisu ima dr. Benditsch, fizik v Gradcu v svoji knjigi „Topographische Kunde von der Hauptstadt Grätz“ 1808. napis: „Popovi quod fuit jacet“, pri čem je tedaj zadnja beseda krivo dodana. Kar časoma dalje sledi, vse gre glede imena dalje na krivo pot. Ker, ako niso, kar je težko verjetno, v napisu za nagrobni kamen nalašč premenili jasno izrečene zadnje volje, krivo je brez pitanja, kar ima „Österreich. Zeitschrift für Gesch. und Staatskunde“: POPOVY, krivo v „Österreich. National-Encyclopädie“ stoji: Popovici, krivo imajo „Wiener Jahrbücher der Literatur“ 1825, v knjigi 32. str. 18., da je ime glasilo: „Popovich“ (tako se P. sam neje podpisoval nikdar, kar je meni znano in v oporoki jasno stoji „Popovitsch“, ali da je v matici akademije Graške upisan: „Popovich“, to je že gore rečeno), krivo je, kar ima Miklošičevo berilo: „Popovichii“, in kriva je trditev župnika Laške, (ki je napisu v Enciklopediji skoro enaka), koji je prof. Žvabu pisal, da je ime na kamenu, ki ga sedaj neje več najti, glasilo „Popovic“, kar po samem sebi ne ima zmisla, dasiravno je g. župnik dodal: „Vsaka druga trditev je do konca kriva.“ — Würzbachov napis pak: „Popovich. Quod. Fuit“, brez letnega broja in s piknjami brez vsega je zmisla. — Glej celo literaturo o grobnem napisu!

ustmeno svoj namen izrekel (točka 10.). Drugo: Stare penezze (novce) grško-rimske in nemške srednjega veka terezijanski akademiji (točka 11. in sicer v duhu ustmenega poročila pesniku in književniku Denis dne 28. okt. i. l. danega). Tretje: Jezikoslovne in druge rokopise oporočil je z neko pogodbo terezijanski akademiji.³⁶⁾ Četrto: Ves ostali imetek ima se dražbeno prodati in kar se dobi, izročiti dobrodelnemu zavodu Josefeum v Gradcu, ako pak tega o njegovi smrti nebi bilo, naj se iz tega napravijo štipendije (kar se je tudi zgodilo, ter so iz svote dobljene t. j. 9089 goldinarjev

³⁶⁾ Ker se mi točka zdi važna, naj stoji v izviru po celem zadržaju: Zwölftens. „Meine Ethymologica, (welche wie alle andere meine Manuscripten, sie mögen mit Tinte oder mit Reissbley geschrieben seyn, nicht sollen geschætzet werden), alles was in blauen Faechern in 16to oder auch in hölzernen Faechern in 4to oder in Folio ist, übergebe ich der Theresianischen Akademie in Wienn, wenn Gott der Herr sie bis zu meinem Todt erhalten hat und es damall kein ansehen haben wird, dass mit solcher einige Veraenderungen vorgenothen werden solte. Solte aber damals eine Veraenderung zu befürchten seyn, so beschwöre ich den Herrn Probst, er moechte sie als ein Depositum von ihren eigenen Gut trennen, und dem Herrn von Hops (2. Adjunct im oestr. Hausarchiv in Wien) als unten Benannten Testamentsexecutor übergeben, welchen ich ersuche sie so lange in Verwahrung zu haben, bis sich ein Mensch hervorthut, der mit seinen des Herrn Hops Urtheil sich im Stande befinden wird, sie in Druck herauszugeben.“ Kako se to ujema s tem, kar se pripoveduje v „Österr. National-Encyklopädie“ str. 253, da je „več svojih drugotnih znamenitih rokopisov oporočil svojemu prijatelju prof. Mart. Spanu v Beču“, tega ne vem dognati. Dreizehntens. „Dieser (Hops) soll von meinen Schriften, was brauchbar und nicht brauchbar ist, untersuchen und das unbrauchbare ausrotten“ (in za to delo da naj mu razpravljajoča sodnija primerjeno nagrado [Remuneration] izplača.)

l. 1780. napravili devet pod Popovičevem imenom še sedaj dobro znanih štipendij. Po takem je krivo, kar se pravi v Österr. Zeitschrift, da je en del malega svojega imetka zapustil za štipendije, ostalo da je zapustil siromakom; legatov je prav malo, iznašajočih le malo stotin goldinarjev.

Dela, koja so po njegovem ali pak po tujem trudu na svetlo prišla iz njegovega peresa, bila so sledeča: 1.) Erstes Probestück vermischter Untersuchungen Regensburg 1749, o kojem je že govor bil. Kako se je težavno tiskalo, o tem je pisal prijatelju Büschingu v Vratislavu (vidi dotično pismo v letopisu Matice slovenske l. 1879. str. 115—17 in v Ljublj. Zvonu l. 1881. str. 497—98.

2. Sledeče delo je čudna prikazen, kar se tiče zunanje zestave. Ker vse v eno knjigo zvezano in zloženo in dotikajoče se manje ali več enega predmeta razpada na 4 dele. Pod glavnim naslovom: „Untersuchungen vom Meere, die auf Veranlassung einer Schrift de Columnis Herculis, welche der hochberühmte Professor in Altorf, Herr Christian Gottlob Schwarz herausgegeben nebst andern zu derselben gehörigen Anmerkungen von einem Liebhaber der Naturlehre und der Philologie vorgetragen werden, Frankfurt und Leipzig 1750“ tiči:

a) Vorbericht I—XIV in: Erster Theil. Recension der Schrift de Columnis Herculis mit kurzen Anmerkungen str. 1—38. Na zadnji strani celo nizko stoji: Zweiter za znamenje, da sledeče neje posebno delo.

b) Zweiter Theil. „Besondere Abhandlung vom Meere, dadurch einige in der Schrift de

Columnis Herculis, im IV. Abschnitte stehende Bericht, so in die Geschichte des Meeres einschlagen in vier Absätzen untersucht wie auch die S. 7. und 8. nach der Recension erstgedachtes Abschnittes vorgetragene Aufgaben aus Beobachtungen der alten und neuen Naturkündiger zum Theile auch durch eigene Erfahrung oder Ueberlegung von dem Verfasser vorgehender Anmerkungen aufgelöst werden.“ Posvečen je leti del: 3.) „Denen Hochedelgebohrnen, Hochedlen und Hochgelehrten Herrn Herrn Prodirector und den sämmtlichen in Nürnberg anwesenden Mitgliedern der Kosmographischen Gesellschaft, meinen werthesten Gönnern und Freunden.“ Ta del obseza I.—LXXVI. strani, ter je podpisan J. S. V. P., a dalje sledi, menda po pomoti zlagarjevi str. 49—274. Der Abhandlung vom Meere Erste Untersuchung (Zadržaj: pitanje, jeli je zares nekđaj Španska z Afriko bila v nepretrgani zvezi.) Druga razprava: Zakaj da se ladja z jednakim vetrom hitreje vozi v srednjem morju proti zapadu nego proti izhodu. Tretja razprava: Zakaj Atlantično morje dvatkrat jače deluje v srednje morje nego li obratno.

c) Dritter Theil. Nachlese von etlichen Zusätzen, die sich bei der Verfertigung des Registers gesammelt haben, str. 275—432. Na koncu dole stoji: Schreiben, a na sledeči strani:

4.) d) Schreiben des Verfassers vorhergehender Abhandlung an einige vornehme Gelehrten in Leipzig (t. j. na sledeči strani imenovanim: Joh. Jak. Maskov, Hofrath, Proconsul Fridr. Otto Menke, Hofrath, J. Ernst Hebenstreit, Decan der medic. Facultaet, Joh. Erh. Kappe, Professor, Joh. Fr. Christ,

Professor an der Akademie, Grossprobst) obsegajoč dvajset strani. A na koncu: Regensburg den 25. October 1749. J. S. V. P. — Za tem sledi azbučni kazaynik za vse te dele.

Vidi se iz tega dela, da je v Popoviču vse vrelo izvrstnih misli, s kojimi se je zaporedoma priporočal omenjeni gospodi, ko je bridkih misli poln zapustil domovino. Kopitar to delo o priliki kritike potopisnega Haquetovega dela: „Slavische Völkerkunde“ imenuje: „eine Recension, die Adelungische Sprachwissenschaft und Lessingische Lebendigkeit und Vielseitigkeit des Geistes verräth.“ (Vidi Kopitar's kleinere Schriften str. 121), a Schlözer dobivši to delo v roke stavil je v občo svojo povestnico severnih držav (Allg. nordische Gesch.) besede: „Popovitsch, ein österr. Wende, ist mein zweiter klassischer Autor.“

5.) 3. (Programma) de inveterato corrupti stili germanici malo. Viennae 1754. Pravi in celi naslov te knjižice obsegajoče vsega skupaj 11 strani v četvrtini glasi tako: „De inveterato corrupti stili germanici malo nonnulla disserit, dum clementissimo jussu Mariae Theresiae Augustae, musarum beneficentissimae parentis, in hac antiquissima et celeberrima universitate Viennensi eloquentiae germanicae docendae munus auspicaturus, auditores ad lectionem publicam invitat Jo. Sig. Val. Popovitsch, Prof. caes. reg. ord. MDCCLIV.“ Ta se je knjižica tedaj ali nekoliko dni pred prvim predavanjem razglasila, ali pak morebiti pri tej priložnosti delila med one, koji so došli bili na predavanje. Na str. 10. in 11. pravi, da je M. Terezija odredila, da v prihodnje nikdo nebo imel pristopa k državnim službam „praeterquam in hae palaestra supra

mediocritem exercitis ac testimonio facti progressus munitis. Tractabuntur haec diebus Lunae, Mercurii ac Veneris. Datum Viennae IV. Jan. 1754.⁴

Važno je, kar razlaga na str. IV. in V., da se je nekdanj po Austriji pisalo lepo, o njegovem času pak da je groza bila, kako se je pisalo nemški; temu da se mora priskočiti.³⁷⁾

6.) 4. Die nothwendigsten Gründe der Teutschen Sprachkunst, zum Gebrauche der Österr. Schulen angefertigt, Wien 1754. Po vladinem nalogu. Predgovor 1—40; delo 1—496 v mali osmini

³⁷⁾ Glavno mesto glasi tako: „Equam obsecro patriae suae studiosum non commoveret tam foeda rerum conversio? dum animadvertit, imo vel invitus quotidie videt, neglecta illa quam ceteri populi adhibent, quoque nostri majores usi iam sunt, patrii sermonis cultura, tam horridam in scriptis vernaculis passim dominari barbariem, ut plerisque hoc tempore nihil concinne elaboratum videatur, nisi partim Germanicis, partim Latinis aliave e lingua petitis vocibus distincta ac versicolor incedat oratio tam longis ad hoc implicita verborum ambagibus, ut arduum sit lectori dispicere, quae cohaereant, aut ubi eorum, quae copulare voluerit auctor, inveniendus sit exitus. — Accedunt voces, quae iam proavorum nostrorum aetate in desitis vel certe obsoletis numerabantur, nec revixerunt inquam porro, tantum abest ut in usum receptae fuerint. Immiscent contra hi auctores etiam vocabula prorsus recentia, quodque deterrimum est, neque ad grammaticae disciplinae leges, nec ad ullius intelligentiam accommodata, verum tempore procusa, quae si isti quod solent, immodice scriptis suis inferciant, adeo incultum, obscurum ac fastidiosum proferunt scribendi genus, ut primi saepe versus a legendo plerosque deterreant.“ To uvidivši, da je modra cesarica zapovedala, da se na vseučilišču ima učiti tudi nemški jezik. — Kdor je koli bil v pravni ali povestniški okolnosti, da je prebiral posebno postave iz časa cesarice Terezije, rad bo v tem slavnemu našemu rojaku pritržil glede vsega tega.

(o tem in o sledečem delu bo se poznej obširno govorilo).

7) 5. „Entwurf einer Abhandlung von Teutschen Briefen.“ Wien 1760. (Meysel Lexicon X.)

8) 6. „Abhandlung über den Mergel“, t. j. razprava o laporju, natisnjena v nekem listu društva „Pfaelzische oekonomische Gesellschaft.“

9) 7. Po smrti izdano je delo: „Versuch einer Vereinigung der Mundarten von Teutschland als eine Einleitung zu einem vollstaendigen Wörterbuche mit Bestimmungen der Wörter und betraechtlichen Beiträgen zur Naturgeschichte. Aus den hinterlassenen Schriften des berühmten Professors J. S. V. Popovitsch.“ Wien 1780. 8. I—V in 649. — Na svetlo je dano po jezuitoven Ign. Lethmüllerju, (kojega je, kakor pravi Wurzbach, pregovoril na to professor Brink.)

Kaj težavno pak je pisati o njegovi ostalini, posebno oziroma na gore omenjeno 11. in 12. točko Popovičeve oporoke. Tu je jasno rečeno, komu je kaj namenil, ali kamo so neki po naslovu znani izginoli, ne da se več do kraja doguati. Kar se ve, zaostali so sledeči rokopisi (razun že omenjenega slovarja nemškega jezika):

1. „Wörterbuch der Rechtschreibung“ večkrat omenjen po Popoviču samem, n. pr. „Versuch einer Vereinigung“ str. 487, kakor tudi po Lethmüllerju o predgovoru istega dela.

2. „Wörterbuch der Österreichischen Mundart“, omenjen v istem predgovoru Lethmüllerjevem. Sedaj leži v dvorski knjigarnici.

3. „In grammaticam Vindicam edendam id est Vinidorum seu Vindorum australium cogitata

et praeparata.“ Šaffarik po M. Pohlinu; to knjigo je morebiti upotrebil Vodnik in sicer dobivši jo od Pohlina samega.

V Zvonu navajajo se še sledeči rokopisi: 4. „*Excerpta ex Adami Bohorizh libro intitulato: Arcticae horulae succisivae.* — Wittembergae 1584. Crisis.“ Tedaj kritični izvadki iz Bohoričeve knjige. — 5. „*Specimen vocabularii Viudo-Carniolici*“; tedaj začetki slovenskega slovnika. Sedaj ga ima Ljubljanska knjižnica. — 6. „*Universale glossarium ad quod exigantur voces, probaene sint an corruptae.*“ (V. oče Marko Pohlin.) — 7. „*Crisis (razsojevanje) über die kraynerische Gramatik des P. Marcus August. Discalceatus.*“ (Za oba ne ve se, kje da sta sedaj.) — 8. „*Symmicta de dialectis Germanicis*“, aliti pomešani lističi, večidel ne stavljeni v nikakšen red (koje je pak upotrebil l. 1839. Schmeller za bavarski svoj besednjak; vidi ta besednjak, I. na str. XIII.) — 9. Neko jezisoslovno delo, koje Büsching omenja v svojem životopisu Popovičevem. (Letopis Matice 1879 str. 115; ali nije morebiti Büschingu glas došel o 12. točki oporoke? Tudi je pomisliti, da je razjezuitoven Denisu po 11. točki oporoke namenil noyce za terezijansko akademijo. Zakaj je se svojimi „*Ethymologica*“ drugači ravnal? In vendar se ne da tajiti, da točka 12. ne glasi o dogotavljenem dolu! 9. točka v Zvonu ima to, česar se tiče 10. točka oporoke, samo imam opaziti, da v oporoki neje govora o spisih ³⁵⁾ niti o delih [v. Büsching], nego o zbirkah in pripomočkih dotičnih.)

³⁵⁾ Točka 10 glasi na početku izvira: „*Alle truckenen Krauter und saentliches Fliesspapier, Pressen und Bretter*“ (naj

Koliko je bilo še drugih reči, po čigavi krivici so tudi neke gore omenjene prišle v nemar (Brink bivši kollega Popovičev, Denis, Span, O. Marko Pohlin) in po kakšni poti sta se zadnja dva dokopala njegovih spisov, ne bo se menda nikdar dalo dognati do jasnega. —

Iz del natisnenih in zaostalih pak vidimo, na koliko glavnih stvari je merilo duševno njegovo delovanje in sicer: 1. na jezikoslovno, 2. na naravoznanstveno, 3. na zemljopisno.

1. Kar se tiče jezikoslovnega delovanja, bil je za ovi čas res čuda učen mož; večkrat se je že gore omenjalo, koje jezike je znal in citiral (razun grškega in latinskega): hebrejski, taljanski, francoski, angleški, švedski, staronemški, jugoslavenski ter je jako žalil, da že za zemljopisna imena i. t. d. ne zna še arabskega jezika, in o vsem tem sam pravi, da je bil pravi autodidakt, skoro kakor v naravopisu.

Kakor jezikoslovec vidimo ga v vseh delih, pa posebno v delu: *Untersuchungen vom Meere*, ter mu za tega dela voljo Kopitar pripisuje jezikoslovno znanje Adelungovo. Bilo bi še danas vredno, da se iz njega obelodanijo iskre znanstvene, koje dasiravno na mnogih stranéh po velikem razvoju tega primerjajočega jezikoslovja manje ali več zastarele pokazujejo veljavnost metode v razkladanju imen, koliko se je takrat moglo govoriti o znanstveni metodi; vsaj si jo je koval P. sam. Tako n. pr. v delu: „*Versuch einer Vereinigung*“ i. t. d. na str. 137. o besedi Föhre pravi, da se imenuje po korenu od besede Feuer, in Grimm v velikem rečniku III. str. 1870 pravi, da je izpeljava pripadejo vrtu vseučilišča bečkega) „und sind dem Herrn von Jacquin einzuhaendigen“; tedaj jih neje sam izročil.

nejasna, „ker se pak za föhre nahaja tudi feure, spominja nas to besede: Feuer; aus der Föhre rinnt das feuerfangende pech oder harz.“ Tako se n. pr. moramo čuditi, kako skandinavsko ime „skar,“ nemško Pflug-schar (Schere), naše škarje v zvezo stavlja z besedo krt (Untersuchungen vom Meere XLIII. in dalje) in z grškim $\kappa\sigma\pi\omega$, ter da so vse te besede enega izvira, kar je dokazalo do jasnosti primerjajoče jezikoslovje. (Vidi Miklosich Lexicon p. 317., ter bi se zlagalo tudi s tem, kar Curtius: „Grundzüge der griech. Etymologie“ 4. izd. 1873 ima na strani 147) ³⁹⁾. Ne gre v nazočni, že tako preobširen sestavek daljše nava-janje sličnih primerov.

Kar se tiče praktične strani Popovičeve, te-daj delovanja učiteljskega, mislim omeniti vsaj na kratko njegove misli o pravopisu, njegov slovar ali rečnik in slovnico nemškega jezika.

Glede pravopisa sploh in posebno nemškega

³⁹⁾ Zares se moramo čuditi izrekom, kakošen stoji n. pr. na str. LXIX.: „So muss ich reden, weil meine Herren von dem Alterthume der Wendischen Sprache vielleicht noch nicht über-zeugt sind. Wenn denselben aber bekannt waere, dass im Wen-dischen Stammwörter stecken, welche im Griechischen verlohren gegangen, und dass die Griechen selbst izt zur Wendischen Sprache gehen müssen, um die Erklarung etlicher ihrer eigenen Wörter aus derselben zu holen, so würde es weniger ungläublich lauten, wenn ich im Gegentheile das Griechische $\delta\omega\zeta$ selbst von dem izt noch Wendischen, ehemals aber vielleicht Japhetischen $\delta\omega$ oder $\gamma\omega$, iter abgeleitet haette.“ In glej Curtius v gori re-čenem delu pravi na str. 240., da beseda $\delta\omega\zeta$, ki v grščini zna-menuje „Weg“ (cesta) znamenjuje eigentlich „Tritt“ „Auftritt!“ — A z druge strani je čudna brodlja na str. XLIX., kjer pravi, da je po slov. part. perf. „klau“ napravljena nemška beseda „Klaue!“

recimo na ravnost, da je Popovič v tem velik in oster učitelj Kopitarju, koji se mu v tem ima veliko ter veliko zahvaliti. Na mnogih straneh šiba nemški pa tudi taljanski pravopis (n. pr. Untersuchungen str. XIX. in str. 268. in dalje, kjer šiba rabo tudi črke **e** že v latin-skem pokvarjene v **ch**, a potem v nemškem v **ch**, **sch**, in celo **tsch** (za **tsch** predlaga \mathfrak{Q} v delu Untersuchungen str. 268., za naše **ž** pak \mathfrak{J} , kar bolj gre na kirilski $\mathfrak{J} = \mathfrak{S}$); rayno tako šiba prodolževanje črkami **e** in **h**, in dvojo pisavo **v** in **f** za eu glas nemški; naj vsaj eno mastno mesto upletem, kar pravi na strani 11. slovnice (Anfangsgründe der Teutschen Sprachkunst), o koji bo dalje dole več govora: „Das **e** befindet sich, ausser der Gesellschaft des **H** und **K**, in keinem ursprünglich Teutschen Worte, sondern nur in solchen, die man aus andern Sprachen übernommen hat. Mit diesem Buchstaben wird der grösste Missbrauch getrieben. Denn vor den Selbstlautern **a**, **o**, **u**, **ü**, vor und nach allen Mitlautern muss das **e** die Stelle des **k** vertreten. Vor dem **e**, **i** und **y** soll es wie ein **z** ausgesprochen werden; vor dem **ö** ist es bald ein **k** bald ein **z**. Steht es vor einem **k**, so muss es mit demselben knacken, zwischen **s** und **h** zwischen, vor dem **h** den Hauch verdoppeln. Allein das sind noch lange nicht alle Verrichtungen, die man diesem Auswürflinge von Buchstaben in den abendlaendischen Sprachen angedichtet hat.“

Sámo slovnico „die nothwendigsten Anfangsgründe der Teutschen Sprachkunst“ napisal je z namenom večkrat po njem izrečenim, da poznej obelodani popolno slovnico, koje pak neje izdal nikdar. Kar je napisal, naravno da je temeljito,

ali pregledna knjiga nikakor neje ⁴⁰⁾; pa ker je Popovič povsod pikal Gottscheda in njegove privržence, hudo so ga prijemali, posebno ker se sam svojega svarila neje držal izrečenega v zadnjih besedah te slovnice: „Wer alles auf einmal umkehren und wieder eben machen wollte, der würde einen Hornissenschwarm wider sich erregen“; dognali so vsaj do tega, da neje nikdar na svetlo dal večje slovnice. — Wurzbach pravi na str. 110., da je P. nedovršivši še slovnice izdal skrajšano delce, („und vertheidigte sich in einer geharnischten Schlussrede gegen die viel-

⁴⁰⁾ Tako n. pr. v samostavniku manjka jej zelo tudi jasnosti za učenca. Ker tu ima od str. 33. do 78. pet sklanj samostavnika, vsako zopet razpadajočo na posebne razdele: 1. ženske imajo razdelne primere *a)* Gabel, *b)* Feder, *c)* Ehre, Spur, 2. možka sklanja: *d)* Engel, *e)* Kuchen, *f)* Adler, 3. možka: *g)* Bub (Aff, Held i. t. d.), 4. (*h)* sklanja: Fuss, 5. (*i)* sklanja: Volk (tedaj 10 načinov!) — K temu še postranske (ali drugotne?) sklanje: *k)* Christiana, *l)* Bank; *m)* α Nachbar, β Strahl; *n)* Gottsched, *o)* Name, tedaj 15 primerov, po kojih se sklanjajo ostali. — Eno leto poprej obelodanil je Gottsched kratko v pravopisu strašno plitvo slovnico: „Kern der Deutschen Sprachkunst“, 8. str. 258, napisano po večkrat poprej natisnenem večem delu, a samostavnik ima na osmih straneh. Samostavnik razdelil je na pet sklanj: 1. Engel, 2. Stand, Hand, 3. Mensch, Flur, Obr (brez zmisla!) 4. Amsel, Auster, 5. Mann, Amt. Kdor se je koli le malokaj pečal z nemško slovnico, mora priznati, da je v tem Popoviča presegel Gotsched. — O glagolu ima P. skozi in skozi bolj jasne jezikoslovne misli kakor G., samo da tako zvane nepravilne (t. j. jake glagole stavlja po azbuki, G. pak na 5 razdelov po samoglasniku v prošlem trajnem t. j. a, ie, i, o, u), Popovič pri tem Gottschedu očituje, da njegova razdelba neje pripravna za učence, ker bi moral poprej znati prošli trajni čas. V tem se tedaj G. približuje znanstveni pravi poti; v razdelu „anomala“ pak se je Gottsched menda najel bil norih gljiv.

fachen und unverdienten Angriffe“): ali to je menda krivo, ter se ima reči, da se P., ker so zoperniki od 11. pole naprej kupovali vsako posebe, kakor P. sam na str. 14. predgovora pripoveduje, ostro brani v odstupu (Beschlussrede str. 456—482.) in v pristopu ali predgovoru str. 3—40.

Celo drugači mi je govoriti o slovarju po smrti izdanem: „Versuche einer Vereinigung der Mundarten von Teutschland.“ To je čist biser na vsako stran, ter se je moj kolega, germanist Korp čudil izvrstnemu temu delu, ko sem mu ga znal brez prigovarjanja spraviti v roke.

Razjezuitovec Lethmüller pravi, da so mnogi nčenjaki zahtevali, naj bi se dela toliko zaslužnega Popoviča na svetlo dala, ter obečava na koncu predgovora, da bo skoro tudi na svetlo dal v nazočnem slovarju večkrat omenjene slovarje „pravopisa“ in „avstrijskega narečja“, ako bi svet prijazno sprejel ta pokus. Ker tedaj teh del neje natisnjenih, moral je menda svet malo marati za izvrstno delo.

Ta slovar zadržuje 427 razprav naravopisnih, 324 razprav o raznih predmetih, posebno o hišnem gospodarstvu, in kakor Lethmüller v predgovoru pravi, samo o takih besedah, kojih v drugih slovarjih neje bilo najti. Pojedine razprave so dolge, nekoliko jih je zelo kratkih, največi del so kratke oznake ali tudi definicije, in po vseh teh razpravah razkropljeno je sem ter tje dobrih pa tudi slabelih opazk ticočih se nemškega in našega jezika. Tako glede nemškega jezika ima n. pr. o besedi Aellexenbaum (po Štajerju pravimo temu drevesu črmea ali črimca najpoprej opis drevesa o posebni gosenici, ki ga oško-

duje, o sadju in kako tega slovenski otroci uživajo, o prazni veri posebno severnih narodov, na koncu pak dva latinska imeua (*Padus germanica folio deciduo*; *Cerasus racemosa*) in 22 nemških imen dodavši tudi dotični kraj in izvir, kje je našel ime zapisano. — Glede slovenskih opazk n. pr. na str. 380. grško *μαζων* (dor. nar.) dobro v zvezo stavlja z nemškim *Mohn* in z našo besedo *mak*; tako nemško besedo *Ja use* na str. 649. dobro razlaga iz naše besede *jug* (in *juwina*, ker v tem delu nekolikokrat ima črko *W* za *Ž*), ter mora v Arclinu *jug* po Savinski dolini prihajati proti izhodu, ker pravi str. 649., da *jug* znanenuje *Westwind*. — Slabo pak n. pr. pravi na str. 223., da je nemška beseda *Kaefer* se zlegla iz slovenske: kebar; obrni, pak je resnica. Ravno tako je z besedo: *Ronen*, okoli Basla (v Helveciji) *Ranen*, koja da ima koren v našem *rana*, „weil diese Wurzel (korenje) blutrot ist!“

2. Kar se samega naravopisa tiče, moral je naš Popovič na velikem glasu biti, ker je že omenjeni dr. Benditsch v svoji knjigi „*Topographische Kunde*“ rekel, da bi se po Popovičevi smrti zavoljo slabega stauja naravopisnih in naravoslovnih znanosti lahko nagrobni napis bil okrenil tako: „*Styriæ quod est, hic jacet.*“ (Rad bi bil o naravopisnih zaslugah pisal kaj več; ali dva strokovnjaka, koja sem prosil bil za presojo dotične strani, odrekla sta mi pripomoč, da neimata časa i. t. d.)

O zemljopisnih njegovih namenih bil je nekaj govor posebno, ko se je govorilo o glavnem delu *Untersuchungen*; in še današnji dan gotovo si je mnogi čitatelj želel, da se izpolni, kar je Popovič pred 130

leti priporočal, da se za vsa zemljovidna imena upelja enak način pisave (v. *Unters.* v. M. XXIII—XXV); koliko pak se je pečal z zemljopisnimi znanostmi, vidi se iz samega pregleda knjige „*Untersuchungen vom Meere*“ posebno iz 1., 2. in 3. razprave, t. j. str. 19. do 274. in tudi dalje razkrojeno. V tem je duhu str. XXXIV. in dalje večkrat omenjenemu društvu v Nürnbergu razlagal načrt o velikem zemljopisnem slovarju („*Aufschlagebuch*“), v kojem bi se imela dodavati vsa imena, kar jih je znanih o kojem mestu, ter za primer na str. XXXVII—VIII o našem Ptujju navodi skupaj 16 imen iz pisateljev starih, grških in latinskih, in povsod tudi dotično mesto v klasiku. —

Kot novo stran njegovega delovanja imam še omeniti, da je Popovič moral biti v veliki veljavi kakor organisator; ker ko mu je cesarica M. Terezija leta 1753. potrdila predloženo osnovo za predavanja, dobil je dva naloga; prvo, naj z nadškofom Migazzijem napravi osnovo o pravoslovnih predavanjih, in ta osnova je tudi obveljala, dasiravno je zopernikov bilo na kope; drugo imel je z rečenim nadvladikom napraviti osnovo za poslopje vseučilišno, in leta 1755. bilo je poslopje že gotovo. (V. *Kink Rud. Geschichte der kais. Universität zu Wien*. Wien 1854. I. str. 466 in 471).

Konečno stavljam pitanje, ali nebi na hiši, koja bo se menda že dala najti kakor rojstna (g. dor. Kukić pisal mi je prijazno, da se hiši, v koji se misli, da je tekla Popovičeva zibel, še sedaj pravi „pri Fleggerju“ (tedaj „Pfleger“), temu velikanu slovenskega naroda, štajerski rodoljubi postavili spomenico ploščo?

Geist Gebhard.

20. Opustivši jezuitovca Kronsteina Božidara roj. leta 1720. glasovitega fizika in matematika, ker se ne ve prav, al se je narodil v Varaždinu ali Mariboru ali v Gradcu, napomenoti nam je Geista Gebharda, ⁴¹⁾ ki se je jedno in dvajset let poznej od Popoviča narodil v Ljutoniru. Bil je poznej Benediktinec v Admontu, tri leta (1760—2) profesor modroslovja v Solnogradu; povrnovši se l. 1763. v Admont pride za predstojnika v samostan Maria Plain pri Solnogradu, in zopet za predstojnika (Stiftsoberer) v Admont, kjer je umrl l. 1798. V Solnogradu dal je na svetlo: a) *Philosophiae eclecticae notio historico-apologetica* 1761. — b) *Praenotationes philosophicae ad criticam* 1762. — c) „*Motus corporum physico-mechanico expensus*“ 1762. ⁴²⁾

Ivan Nep. Bartolotti.

21. Malo poznej t. j. 1729 narodil se je v Konjicah Ivan Nep. Bartolotti (Klein: *Geschichte des Christenthums*, piše ga: Bartholotti); pristopivši Paulincem v Ulimju, v tem je svojem obredu bil profesor modroslovja in dogmatike doma in poznej v Novem mestu pri Beču, pozneje doktor in profesor bogoslovja

⁴¹⁾ V. *Bibliographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, enthaltend Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750—1850 im Kaiserst. gelebt. Wurzbach zv. V.

⁴²⁾ Ko je rokopis prvi krat že davno bil dogotovljen, dobil sem leta 1871. od našega rojaka g. Lajha, benediktinec v Admontu pismo, v kojem pravi, da se je Geist narodil eno leto poznej, kakor sem gorej rekel po Wurzbachu; dalje da je obljuje storil l. 1749. in s početka „*humaniora*“ učil v Solnogradu, ter da je umrl kot subprior in sicer nagle smrti.

v Beču in počevši od leta 1774 prisednik cenzurske komisije; zavoljo slabega zdravja odstopil je za nekaj časa, al leta 1779. zopet nastopivši to mesto, nasvetoval je med drugimi rečmi l. 1781., da se naj neka knjižica napisana za pobožne vaje k Jezusovemu srcu („Herz Jesu Andacht“) ne natisne in ta nasvet je tudi obveljal. Leta 1782. pride za drugega knjižničarja na vseučilišno knjižnico v Pragu, in tu je umrl 14. dec. 1788., zapustivši o sebi slavo bistre in pametne glave, kakor pravi J. B. Winklern v kratkem životopisu.

Dal je natisniti: a) „Exercitatio politicotheologica, in qua de libertate conscientiae et de receptarum in imp. rom. teut. religionum tolerantia tum theologica tum politica, nec non de Disunitorum statu Graecorum disputatur.“ V Beču 1782. b) „Streitschrift wider die Gattungen des Aberglaubens.“ V Beču 1784. (V. životopis: Steierm. Zeitschrift. Neue Folge. VII. Jahrg. I. zvezek, str. 84.)

Miha Brdnik.

22. Eno leto poznej, tedaj 1730. narodi se v Slovenjem Gradcu Miha Brdnik („Werdnig“ tudi „Werdnigg“). ⁴³⁾ Leta 1739. nahajamo ga kot učenca v Ruškem zavodu, leta 1747. pridruži se jezuitovcem, ter je poznej v Trstu in Gorici četriri leta učil „Humaniora“, eno leto v Celovcu modroslovja del (Ethiko) in dve leti v Gradcu logiko in metafiziko, potem v Gradcu tri leta hebrejski jezik in dve leti v Ce-

⁴³⁾ Vidi Winklern: Biog. Nachr. str. 254. Prenatisneno Steyer. Zeitschr. Neue Folge VII. 1. str. 109. — Hofrichter: Maria Rast 1739. — Peiplich: Gr. G. Programm 1869, str. 80; 1872 str. 25.

lovcu cerkveno pravo. Zatem je trideset let bil prefekt na graški gimnaziji, ter leta 1806. stopil v mir, in umrl leta 1815. — Dal je leta 1784. v Gradenu natisniti: „Einige Anmerkungen über Gibels Broschüre (Stoeger piše „Eybel“) die Ohrenbeicht betreffend.“ Tudi je po nalogu vlade in konsistorija berilo in molitvice za oznike ali jetnike prestavil na laški jezik; rokopis leži pri namestništvu. —

Tirnberger Karl.

23. Zopet eno leto poznej narodil se je v Ptujju Tirnberger Karl⁴⁴⁾; pridruživši se 1747 jezuitovcem postal je doktor bogoslovja, za tem bil je 1764—72. prefekt zvezdarnice in fizikalnega muzeja na Graškem vseučilišču, večidel pa profesor mehanike v Ščavnici (Schemnitz). Ko je nehal jezuitarski red, bil je neki čas predstojnik zvezdarnice v Beču (ako se Peinlich ne moti), zatem šel je v Schotwien, kjer je Psaller začel kopati železo ter se pri tem rad držal Tirnbergerjevih nasvetov. Dal je l. 1770. natisniti v Gradcu: „Summarium observationum metereologicarum in specula Graecensi factarum ab anno 1765 ad 1769.“

Karl Andraš Kleinmond.

24. V sosednjem Mariboru narodi se leta 1741. Karl Andraš Kleinmond.⁴⁵⁾ S početka se je izučil bogoslovje, al je poznej se dal na zdravilstvo, ter je v Beču postal doktor. Ko se je v Ljubnu kot fizik kaj odlikoval mnogim in mnogim pomagavši se svojim

⁴⁴⁾ V. Peinlich: Programm des I. Gr. Gymnasiums 1872 str. 12, 27. — Stoeger: Script.

⁴⁵⁾ Winklern: Nachrichten. — Wurzbach: Biogr. Lex. 12. zv.

znanjem, dobil je od cesarice Marije Terezije plemstvo ter postal v Gradcu protomedik, od koder je poznej, ker si je z ojstrim svojim ravnanjem zoper mazače in lekarje nakopal bil veliko sovražnikov, za mirnejše življenje šel v Maribor za fizika, kjer je umrl l. 1808. Dal je na svetlo: „De Hydropre in genere. Viennae 1765.“

Gašpar Rojko.

25. Tri leta poznej narodi se ena največih in najjasnejših zvezd, kar se jih je do sedaj pokazalo izmed vseh tukaj omenjenih mož malega Štajerja. — Ta mož Gašpar Rojko, ⁴⁶⁾ narodil se je l. jan. 1744. v Metavi, vasi dve uri izpod Maribora ⁴⁷⁾; oče bil mu je tam župan, tedaj v unih časih kmet. (Tako sam Winklern v dodatku k knjigi svoji prejšnje svoje besede popravlja). V Mariboru in Ljubnu se je učil latinske, modroslovne šole pak v Gradcu in to pod Jezuiti; 1763. šel je v Beč zavoljo pravoslovnih nauk, ter je slavnega Martinia predavanja slišal o prirojenem,

⁴⁶⁾ Vidi obsežni životopis (izmed vseh največi) v delu: Winklern: Nachrichten str. 163 do 182. — „Fara sv. Petra pri Mariboru“. Zvezek 1879, str. 43. — Wurzbach zv. 27.

⁴⁷⁾ „Aufmerksame“ leta 1819 krivo pripoveduje v br. 156, da se je leta 1742. narodil v samem Mariboru od precej premožnih staršev. Ali je to vzel iz životopisa natisjenega istega leta v časniku „Östreich. Annalen der Litteratur und Kunst-Intelligenzblatt des Oktober- und Novemberheftes 177“ i. t. d., tega ne vem, ker mi ta list neje bil pristopen. — Ravno tako „Österreichische National-Encyklopädie 1835—37“ na strani 429. IV. zvezka krivo pripoveduje, da se je narodil v Mariboru. — V istem duhu pripoveduje Wurzbach 27., str. 180, da so mu roditelji imeli gospoštino (dobro) blizo Maribora ležečo, po imenu Metava, kar je krivo; Kindermann (historisch-topogr. Lexicon Graz 1822) o taki gospoštini celó nič ne zna.

in slovečega Riegerja o cerkvenem pravu. Zatem se je v Gradcu izučil bogoslovje od Dominikanov in Augustinov, ter l. 1766. stopil v duhovni stališ. Potem bil je sedem let kapelan v Selnici in v Svečini. Župnik Temerl v Luči podpihoval je zmiraj v njem ljubezen do cerkvene povestnice, pokazovaje mu Fleurijeve in Bossueta in drugih Francozov dela. Leta 1773. postavili so ga za profesora modroslovja, sledečega leta pak za učitelja cerkvene povestnice v Gradcu, in pri tej priložnosti besedil je znameniti govor, kojega je l. 1777. v Gradcu dal natisniti pod naslovom: „Oratio inauguralis de studio historiae ecclesiasticae.“ Zavoljo neutrudljive in izvrstne svoje revnosti imenovali so ga l. 1777. ravnateljem semenišča graškega, v kojem je najmanjšim kakar tudi največim učencem bil pravi oče in prijatelj. Ko je vlada l. 1782. graško vseučilišče prikratila v liceum, pride Rojko v Prago za profesora cerkvenega prava, kjer k njegovim predavanjem neso prihajali samo bogoslovci, nego tudi mnogobrojni posvetni nizkega in višjega stališča. Tukaj je l. 1794. dokončal veliko, slavno svoje delo „Geschichte der grossen Kirchenversammlung zu Kostnitz“, v četirih debelih zvezih, izmed kojih sta prva dva že l. 1781. v Gradcu prišla na svetlo; in to je delo po Vaclavu Petrynu leta 1785—86. v českem jeziku zagledalo beli svet; al kakor se je pisatelj temu delu imel zahvaliti, da je skozi leta in leta svet vrel k njegovim predavanjem, tako je tudi zavoljo slobodounnega zdržaja imel veliko okapanja in natolcevanja. Njegova je slava širila se daleč čez granice avstrijanske, ter je že l. 1785. postal član učenega društva v Srbištu (Zerbst). — In tako je na pražkem vseučilištu doživel

razne časti, l. 1793. postavili so ga pri guberniji referentom za naučne stvari, zatem korarjem ali kanonikom in 1807. infuliranim proštom v kapitolu vseh svetih na Pražkem gradu. In kot takšen odloživši leta 1814. službo pri guberniji umrl je leta 1819. ter mu kosti leže na grobju Malostranskem v Pragu. Na nadgrobnem spomeniku stoji znameniti napis v nemškem jeziku: „Was ich verschweige, sagen seine Werke.“ (Česar ne pripovedujem jaz, o tem govoré njegova dela.) Razum rečenih del napisal je c) „Synopsis Historiae religionis et ecclesiae christianae“ (1785). d) „Einleitung zur christlichen Religion und Kirchengeschichte“ (1782), drugikrat nat. 1790; e) „Christliche Religion und Kirchengeschichte“ (1789—92) četiri velike knjige; za tem je veliko sestavkov napisal za „Allgemeine deutsche Bibliothek; Helmstaedter Literatur“ i. t. d. Rokopis njegove cerkvene povestnice česke zemlje, zginol je, nezna se kam. ⁴⁸⁾

⁴⁸⁾ Naj še tukaj dodam vroče, ljubezni polne besede, izrečene v životopisu o Rojku po večkrat omenjenem Winkleru str. 180—1: „Slava, katero si je Rojko pridobil s temi deli, bila je vesoljna; posebno so jih zaslužno hvalili časniki: Helmstädter gelehrte Annalen, Jenaer Lit. Zeitung, Berliner allgem. deutsche Bibl., Göttinger u. Gothaer gelehrte Anz., Koburger Lit. d. kath. Deutschl., Meusels histor. Literatur, ter so našemu Rojku med razsvetlenimi bogoslovci v nemškem in nenemškem svetu omislili posebno izvrstno mesto. Gotovo je, da vsak nepristran mož, koji ta čela prebira in razumeva po njihovem pravem duhu, mora v njih priznati globoko učenost, ljubezen do resnice in nebeško bogudopadno vtrpljivost, koja vse ljudi zvezuje, ter tudi njega vsem učenjakom in prijateljem človečnosti priporoča in v srca vpisuje.“ — Nebi li se na rojstni hiši, „ki je sedaj v posestvu kmeta Franca Črnka“, kakor pravi gosp. Zmazek, pribila kaka spomenica — plošča? .

Anton Luby.

26. Šest let poznej narodil se je v Laškem Anton Luby (P. Marko Pohlin piše bibl. carn. str. 33. Lubi.)⁴⁹⁾ Bil je več let profesor bogoslovja na Graškem liceju, leta 1787. pak stavili so ga za župnika pri sv. Mariji pomočnici v Gradcu, ter je umrl l. 1802. Winklern pravi o njem na str. 124, da je Luby eden od prvih, boljših moralistov, koji so opustivši probabilismus ethiki t. j. nauku o naravstvenosti oslonjenemu na naravno prirojeno pravo še le dali trdno znanstveno podlago. Njegovo delo: „Theologiae moralis in systhema redactae tres tomi“, natisneno prvi-krat 1781; natisnolo se je l. 1799. že četrtikrat. Zraven tega P. Marcus omenjuje knjigo: „De fidei ussori- bus ordinis beneficio non gaudentibus“, natisneno l. 1780 v Beču.

Franz Gmeiner.

27. Dve leti mlajši bil je po dubu njegov parnik Franz Gmeiner.⁵⁰⁾ Narodil se je l. 1752. v Studenicali na pristavi in lastnini studeniških Dominikank, ki se ji je pravilo „Gmajna“. Stopivši v duhovni stan učil je šest let kot izreden profesor v Gradcu cerkveno pravo, ravno tako tudi nemško literaturo, poznej pak je bil profesor in predstojnik v Graškem bogoslovju. Umrl je v Gradcu leta 1824. Kakor Rojko, tako je tudi Gmeiner slovel daleč čez granice avstrijske

⁴⁹⁾ V. Winklern: Nachrichten. — Wurzbach: Biograph. Lexikon zv. 16.

⁵⁰⁾ Vidi J. B. Winklern: Nachrichten. — Österr. National-Encyklopädie zv. II. 1835. — Peinlich: Programm des I. Staatsgymn. Graz 1874, str. 158. — Wurzbach: Biogr. Lex. zv. V.

države. Ročne njegove knjige rabile so se tudi na neaustrijanskih vseučiliščih n. pr. v Bambergu, Lands-hutu, v Hollandiji in celo v portugalski Coimbri. Ali še več, kakor Rojko imel je on okopanja zavoljo svojih misli o razmerah med državo in cerkvijo. O tem pravi Klein: (Geschichte des Christenthums in Österr. und Steierm. VII. 300—1), da ga cerkvene oblasti neso kaj trpele, ker je „jozefinske pre naredbe z dotičnimi razlogi v mladi svoji gorečnosti branil in tudi res v tem predaleč šel, kar je starejih let tudi čutil, od éesar je bil pobit in v svoji vesti nemiren.“ V Wurzbachu pa beremo, da je bil hipohonder in sploh slabega zdravja. Spisal je tudi kaj veliko splošno historičkih reči; tako n. pr. štajerski belletristični list; „Aufmerksame“ od 1816 naprej pokazuje veliko njegovih sestavkov. Izmed večih ali pak važnejih njegovih del omenjamo sledeča: a) „Beweis, dass die Ordens-gelübde jener Orden, die der Landesfürst in seinen Staaten nicht mehr dulden will, ohne vorhergehende Dispensation ihre Verbindlichkeit verlieren.“ V Gradcu 1782. Istega je leta zopet o tem pisal na protivniške opombe nekega Modestia. b) „Betrachtungen über die Geringschätzung und den kümmerlichen Unterhalt der Seelsorger.“ 1782. c) „Meine Gedanken über die bischöflichen Consistorien überhaupt und insbesondere über die Ehestreitigkeiten, die in denselben entschieden werden.“ 1782. d) „Schema Encyclopaediae theologicae.“ 1786. e) „Epitome historiae ecclesiasticae N. T. in usum praelectionum academicarum.“ Duo tomi 1787. Drugikrat in pomnoženo 1803. f) „Literaer-geschichte des Ursprunges und Fortganges der Philo-sophie, wie auch aller philosophischen Secten . .“ 1789.

g) *Institutiones iuris ecclesiastici methodo scientifica adornatae et Germaniae accomodatae.* Tres tomi. Editio quarta 1808. Tudi v nemški prestavi že l. 1802. tretjikrat natisneno. h) „*Theologia dogmatica.*“ Duo tomi, 1807. tretjikrat natisneno. i) „*Das allgemeine deutsche Lehenrecht.*“ Trije zvezki 1795. k) „*Gelegenheitsreden*“ (theils profane, theils geistliche) 1804. Vsa njegova dela so se natisnila v Gradcu. ⁵¹⁾

Franc Neupauer.

28. Še hujši liberalec bil je Frane Neupauer, koji se je l. 1753. narodil v Mariboru, ⁵²⁾ kjer mu je oče bil skrbnik grajščine Mariborske. Postavši doktor pravic bil je najprej profesor cerkvenega prava v Gradcu; poznej je za sebe živel, ter mu je z brati vred cesar Leopold II. podaril plemstvo. Odhajal je iz Beča, pravi njegov životopisec v Steierm. Zeitschr. 1841 „žalostnega srca gledaje, kako se je novo poslopje drobilo s časom in razpadalo, k kojemu je sam doprinesel marsikak kamenčič.“ Umril je v Gradcu l. 1835., Wurzbach pa pravi, da je umrl 1832. — Izmed del, za-

⁵¹⁾ Winklern, ki je sam bil župnik pri sv. Ivanu blizu Arveža (S. Johann im Sagathal) in poznej dekan v Polzнем (Pöls) blizu Judenburga, pravi na str. 53. večkrat omenjenega dela: „Dieser biedergesinnte, freymüthige Mann ist einer der vorzüglichsten Gelehrten unseres Vaterlandes, der auch im Auslande hochgeschätzt und mannigfaltig geehrt wird. G. wurde eine geraume Zeit gehasst, verfolgt, unterdrückt und dem Mangel Preiss gegeben, weil er aus Grundsätzen und Überzeugung es nicht mit den Anhängern der Römischen Hofparthey hielt.“

⁵²⁾ V. Winklern: Nachrichten str. 142; in zopet: Steyerm. Zeitschrift. Neue Folge VI. 2. str. 66. — Wurzbach: Biograph. Lex. 20. — Österr. National-Encyklopädie zv. IV. 1836.

voljo kojih je daleč prišel na glas, koja pa só mu tudi veliko zbudila zoprnikov, važnejša so, kakor sledi: a) Rede bei Eröffnung der Vorlesungen aus den vaterländischen Gesetzen an seine Schttler. 1784. b) Frage: „ob der Kaiser das Recht habe, in seinen Erbländern aus eigener Macht eine neue Diözesen-Eintheilung vorzunehmen, ohne dass diese die Bestätigung des Römischen Hofes nöthig habe, mit Ja beantwortet.“ 1784. c) Versuch über die Frage: „ob ein kath. Landesfürst das Recht habe, gültig geschlossene und vollbrachte Ehen seiner kath. Unterthanen in gewissen Umständen zu trennen? 1785. d) Über die Nichtigkeit der sogenannten feierlichen Klostergelübde. 1786. e) Personen, die im verbotenen Grade verwandt oder verschwägert sind, bedürfen nach erhaltener landesfürstl. Erlaubniss zur Giltigkeit der Ehe keiner ferneren geistlichen Freilassung. 1786. f) Über die Verbindlichkeit zu fasten. 1787. g) Die Klerisey hat vermöge ihrer Einsetzung kein Recht Gesetze zu geben. 1787. h) Schreiben eines Landpfarrers über das Brevier . . . 1787. i) Gedanken über die Einfuhr fremder Fabricate. k) Vörzüge der monarchischen vor den übrigen Regierungsarten. 1793.

Ivan N. Leuzendorfer.

29. Četiri leta poznej narodil se je na Laškem Ivan N. Leuzendorfer.⁵³⁾ Izškolal se je v Gracuu do doktora bogoslovja, poznej je kaplanoval pri sv. Barbari v Halozah. Leta 1799. postavili so ga dekanom v Konjicah, kjer je, kakor pravi Winklern, ta

⁵³⁾ Winklern: Nachrichten.

mož prebrisane glave in poštenjak l. 1803. prerano umrl za vero in človečanstvo. Dal je v Gradcu natisniti l. 1776 „Rede am Geburtstage Josef II.“

Aldobrand Košak.

30. V Celju pak narodil se je l. 1759. Aldobrand Košak ⁵⁴⁾. Izučil se je vse šole v Gradcu, doktor prava pak je postal v Beču in veliko let bivši štajerski advokat, umrl je v Gradcu l. 1813. Dal je na svetlo: a) Das österreichische Wechselrecht . . . Drugikrat natisneno 1804. b) Systematisches Handbuch über die adelichen Richteramtstaxen, das Mortuar, die Erbsteuer und das Abfahrgeld in den deutschen, böhmischen und gallizischen Erblanden 1807.

Lavoslav Löw.

31. Enakega stana bil je Lavoslav Löw, ⁵⁵⁾ koji je eno leto poznej narodivši se v Mariboru l. 1785 dal natisniti: „Abhandlung von der Einwilligung der Eltern in die Ehe ihrer Kinder.. Aus philosophischen Gründen hergeleitet und durch positive Gesetze und Gewohnheiten verschiedener Völker bestätigt.“

Kastelic.

32. Naj se na kratko še omene Kastelic („Cassteliz“) ⁵⁶⁾, rojen Mariborčan, koji je kot jezuitovec l. 1773. dal natisniti več predig in tudi pohvalni govor o škofu Uldariku v Augusti (Augsburg).

⁵⁴⁾ Winklern: Nachrichten. — Wurzbach: Biograph. Lex. XIII. — Österr. National-Encyklopädie zv. III. 1835.

⁵⁵⁾ V. Winklern: Nachrichten.

⁵⁶⁾ V. Winklern: Nachrichten.

Ivan Anton Sunko.

33. Ivan Anton Sunko („Zunggo“), korar in knjižničar v Borovi (Voran), koji je narodil se v Slovenjem Gradcu⁵⁷⁾ in umrl nekje okol leta 1780. napisavši: *a) Historia generalis et specialis de ordine canonicorum regul. S. Augustini. b) Apocrisis ad apologiam, qua asseritur, clare perhiberi, quod iura foundationis collegii Poellensis C. R. in Styriae L. B. de Neuberg solum radicaliter, principaliter vero Friderico IV. imp. et Max. I. deferenda sint.*

Turtltaub Alojzij.

34. Mariborčan Turtltaub Alojzij,⁵⁸⁾ koji leta 1786. postavši doktor prava, bil je v Beču advokat ter 1786 natisnoti dal: „Die Vortheile des Naturrechtes für Menschen überhaupt.“

Povoden Šimun.

35. Povoden Šimun⁵⁹⁾ narodivši se leta 1753. v Občini Verhovec (Langek) blizo Svečine, bil je kot posvečenik kaplan pri sv. Ivanu blizo Arveža, kjer ga je morebiti na povestniške in starinarske preiskave prebudil v. Winklern, kojega delo od prijé poznamo; od leta 1793. užival je do leta 1837. Gollobov bene-

⁵⁷⁾ Tako piše Winklern; al rojak g. F. Kramberger, korar istega zavoda piše mi, da je narodivši se 1686 v Varaždinu kot učen bibliotekar v Borovi umrl 1771.

⁵⁸⁾ Winklern: Nachrichten.

⁵⁹⁾ V. Karl Schmutz: Histor. topog. Lexikon von Steiermark B. III. — Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst von Hormayer 9. Jahrgang, Nr. 53, 83. — Neues Archiv für Geschichte und Staatenkunde . . . 1829 I. Jahrgang, Nr. 75, 79, 82, 86, 103.

ficij (kojega je poznej užival O. Caf) ter na tem mestu vse svoje sile stavljal na preiskavanje Ptujskih in bližnjih starožitnostih. Arhiv štajerske zemlje hrani jili v 29 zvezkih, od kojih so neki spisi že za tisk pripravljeni, drugi kakor preliči v drug oblik. (Dva debela zvezka njegovih spisov hranita se v ptujski proštiji in sicer: a) „Hauptpfarrliches Geschichtenbuch.“ 554 strani. b) „Bürgerliches Lesebuch, in welchem nebst der alten und neuen Geschichte der Römerstadt Pettau auch andere Geschichten und Denkwürdigkeiten von allen Jahrhunderten her bis auf das laufende Jahr 1818 enthalten fasslich dargestellt werden“ str. 711.) Ne vem ali ga je tedajna cenzura motila (in mislim, da jeste nekaj tega zraven) ali je bil človek, kakovih imamo Slovenci več (n. pr. Kumerdej, Japel, Cvetko, Modrinjak, O. Caf), ki boječ se nedovršenosti na delu pilijo ter pilijo, dokler jim bela smrt srdita odtrgne pisalo. Toliko je jasno, da na svoje stroške neje nič obelodanil, in kar je iz njegovega peresa in uma izteklo v javnost, natisneno je v gori naznanjenih razdelih arhiva Hormayrovega in Novega arhiva. Umrli je v Ptujju pod koncem leta 1841.

Matjaž Eisl.

36. Matjaž Eisl⁶⁰⁾ rojen v Radgoni l. 1776., koji je nekaj let bil v Hrastovcu skrbnik, potem pak se lotil gospodarstva ter za tega voljo več časa živel v gospodarski šoli Kestelski na Blatnem jezeru. Prehodivši za tem velik del Madžarske in Karpate, 1810. nemške krajé, Alzacijo in Švajcarsko pripisal

⁶⁰⁾ Wurzbach: Biograph. Lexikon, 4. zvezek (pravi, da mu je bilo ime Andraš).

se je tudi udom glasovitne Hofwylske gospodarske šole. Potem je bil na raznih grajšinah ogleda gospodarstva ter v taki službi 1821. umrl na Českem. Pisal je veliko sestavkov o gospodarstvu, posebno v Sartorijevem delu: „Malerisches Taschenbuch“.

Domajnko J. Eduard.

37. Domajnko J. Eduard, narodivši se l. 1784. na slovenski strani Radgonske župe ter od svetskega duhovništva leta 1816. prestopivši med korarje v Borovi (Vorau) bil je izmed ostalih pastirskih mest tudi spovednik karmelitaric v Gradcu in je umrl v Borovi leta 1850. ostavivši Fel. Kranbergerja samega Slovenca v samostanu, od kojega prijazne roke imam vse, kar tukaj razlagam o našem učenjaku. Napisal je osem raznih bogoslovnih knjig, izmed kojih navodimo sledeče: a) Erklärung der h. Sakramente der Busse und des Altars; 2. natis v Gradcu 1827. b) Die ganze christkatholische Lehre in Beispielen. 1865. v Beču pri Mecht. 6. natis. c) Häusliche Andacht für christliche Familien, auch zum öffentlichen Gottesdienste. 1843 v Gradcu 4. natis.

Knolz Jožef.

38. Knolz Jožef⁶¹⁾ narodil se je v Ljutomeru l. 1791. Izučivši se visoke šole pride za vračnika v Solnigrad, ter je zraven tudi o nekih predmetih učil teoretično in praktično medicino. Leta 1832. prestavijo ga za profesora na vseučilišče Bečko, potem za protomedika v Dolnji Austriji. Prestopivši v stanje

⁶¹⁾ Wurzbach; Biogr. Lexikon, 12.

mira umrl je leta 1862. v Beču. Na svetlo je dal:

a) „Naturhistorische Abhandlung über die Blutegel und ihren medizinischen Gebrauch.“ Wien 1820. b) „Systematische Eintheilung der Fieber.“ Salzburg 1827. c) „Darstellung der medicin. Verfassung in den k. k. Staaten Österreichs.“ Wien 1829. d) „Darstellung der Brechruhr-Epidemie in der Haupt- und Residenzstadt Wien, wie auch auf dem flachen Lande in Österreich unter der Enns in den Jahren 1831, 1832 . . .“ Wien 1834. e) „Institutiones medicae hygienae et semiotices generalis usui academico accomodatae.“ Viennae 1835. f) „Darstellung der Humanitäts- und Heilanstalten im Erzherz. Österr. u. d. Enns.“ Wien 1840. g) „Darstellung der Verfassung der Baumwollspinnerfabriken in Niederösterr. Mit besonderer Beziehung auf die Erziehung der daselbst verwendeten Kinder.“ Wien 1843. h) „Das Stottern und die Mittel zu dessen Heilung vom mediz. und mediz.-poliz. Standpunkte betrachtet.“ Wien 1857. — Razun tega dal je na svetlo pet zvezkov zbirke: „Sammlung der Sanitätsverordnungen für das Erzherz. Österr. u. d. Enns.“ Zraven bil je urednik letopisa „Medizinische Jahrbücher des österreich. Staates.“ „Österreichische Zeitschrift für praktische Heilkunde.“ Tudi je v zvezi z dvema doktoroma na svetlo dal v Erlangenu „Deutsche Zeitschrift für die Staatsarzneikunde . . . in Deutschland und Österreich.“

Druga vrsta.

Pristop.

Mar se veselili vsakemu napredku in vsakemu koraku, ki po koji koli poti vodi do višje omike, vendar nam je največ milo, ako to more razumeti ves naš narod, ako se deluje v narodnem našem jeziku. Učenjake ali pisatelje te druge vrste bomo razredili v štiri betve: *A.* V prvem razredu naj stojé moževi 18. stoletja, koji so vsak za sebe, večidel ne poznajajoči se med seboj delovali razkropljeni. *B.* V drugem oni, koji so se po začetku sedajnega stoletja prebudili, in večidel delovali vsak za sebe. *C.* Narodnjaki, koji so se po priliki ob času Čbelice in nekaj poznej prebudili ter manje ali več delovali kot samouki. *D.* Učenjaki najnovejše dobe, ki so se po ustavu novega naučnega sostava manje ali več rasvijali kakor strogi strokovnjaki, tedaj recimo od leta 1850.

A. Prva doba.

V prvi dobi nahajamo s početka zelo slabe in vendar vidljive sledove nekdanjega protestantskega časa. Ker gotovo nehoté po starem, rekel bi, spominjanju slovenskega delovanja, ali pak, ker so onda čutili potrebo slovenščine, v Rušju so menda že v času od 1676. do 1697., za gotovo pak leta 1700. predstavljali kazališno igro tudi v slovenskem jeziku, koje je nemški zložil bil benediktinec Egidij (v. Steierm.

Zeitschrift 1835 str. 31). Al kaj je z rokopisom slovenskim in kdo ga je napisal, o tem kronika Ruška ne ve kaj povedati.

Jožef Hasl.

39. Kar se do sedaj zna, najstareji štajerski slovenski književnik al pisatelj je Jožef Hasl, rojen v Celjski kresiji nekje leta 1730, ⁶²⁾ koji je kot jezuitovec P. Gabriel Hevenesa delo: „Quadragesima sancta“ poslovenil („in vindicam potius quam Carniolicam linguam“ pravi Marcus Pohlin v duhu denešnjih nekih naših zopernikov), in leta 1770. v Ljubljani na svetlo dal z napisom: „Sveti post, Kristusovim terpljenju posvečen, u vsakdanu premišljivanje resdejen . . .“ — Bil je pridgar v Ljubljani, in hud zopernik Marko Pohlinovih jezičnih slabosti.

Gorjup Franc.

40. Zraven njega je Gorjup Franc, ⁶³⁾ rojen v Celju, koji je istega leta v Ljubljani na svetlo dal: „Cirkovno lejtü ali Evangelski navuki za use Nedele in praznike.“

⁶²⁾ Vidi: Stoeger: *Scriptores prov. austr.* 1856. Na svojem mestu (delo je po azbuki uređjeno) pripoveduje, da je Hasl leta 1743. v Gradcu kot retor pristopil jezuitovcem, tedaj se je menda narodil okol l. 1728, kakor tudi nagiblje vodja Peinlich v Programu 1872. p. 29. in 107. Kar pak se tiče njegove narodnosti, piše ta jezuit našega časa o Haslu čudno brodljo: „Germanus, Carniolus, Vindus e comitatu Cilejensi natus“; ravno tako o Gutschmann slovničarju „Germanus, Carinthus, Vindus.“ — Paul Jos. Šaffarik: *Gesch. der südslav. Literatur.* I. *Slovenisches und glagolitisches Schriftthum* p. 25.

⁶³⁾ P. J. Šaffarik: *Südslav. Lit.* I. *Slov. glagol. Schriftthum* str. 24.

Breznik Anton.

41. Breznik Anton, ⁶⁴⁾ beneficiat v Žavcih, dal je leta 1789. na svetlo stoletno pratiko ali koledar z mnogimi koristnimi gospodarskimi sestavki.

Goličnik Janez.

42. Goličnik Janez ⁶⁵⁾ narodivši se v Mozirju l. 1737.; dal je kot župnik v Grižah blizu Žavec leta 1792. na svetlo poslovenjeno „Čebelarstvo. Nauk, kako s čebelami umno ravnati“, kojo je knjigo po ustmenih besedah genialnega gorenskega kmeta Janžeta (poznej postavljenega za učitelja tega predmeta v Beču) nemški napisal bil Kuralt. Leta 1807. našli so našega prevodiveca mrtvega v postelji. Smemo ga vendar imenovati očetom rodoljubnega duha v Lipoldovi rodbini.

Kuralt samo novo izdajo

Reja Andrej.

spisal Janja

43. Reja Andrej, ⁶⁶⁾ koji se je leta 1752. v Kormožu na Goriškem narodil, ter je kot kapelan in fajmošter v Zibiki, poznej v Šmarju pri Celju in kot župnik pri sv. Petru na Sotli marljivo pobiral in napisoval si nepoznane slovenske besede in izreke. V tem je duhu tudi poslovenil Jakominov veliki katekizem, koji je v dveh zvezkih leta 1801. v Ljubljani pri An-

⁶⁴⁾ P. J. Šaffarik i. t. d. str. 34.

⁶⁵⁾ Drobtinice za 1859 in 1860 str. 94. — P. J. Šaffarik i. t. d. I. str. 34.

⁶⁶⁾ Drobtinice za l. 1857. in Slomšekovih spisov III. str. 277. — Ako kdo misli, da temu možu, ki se je narodil na Furlanski meji, v tem sestavku ne gre mesto, naj ga izpusti, meni se pač dozdeva, da se je ta tujec, ki je s cerkvenih razlogov prišel sem, na Slovenščino prebudil med Štajerskimi Slovenci. — Šaffarik i. t. d. I. str. 38.

dreju Gaslerju natisnjen pod naslovom: „Keršanskega nauka izlaganje. Prestavleno v slovenski jezik od Andr. Reja, fajmoštra v Zibiki na spodnem Štajerskem.“ Slomšek pravi o tem delu: „Slovenska beseda v tih koristnih bukvah, če ravno še neotesana, je za tisto dobo razumevna in prijetna, ter kaže moža močnega duha in zdrave besede, kateri ne zaostane v omiki ljudstva, pa se tudi ne prebiti in svojim poslušavcem nerazumeven ne postane, kakor se rada sedajnim prehitrežem godi.“ Tudi je v ravno rečenem zvezku Drobttine natisnen govor Rejin, ki ga je besedil 1813. v Kostivnici. Kdor se še dalje hoče seznaniti s krotkim, milim, ljubeznivim tem možem, naj v rečenih knjigah (Drobtinceh) prebere životopis, ki ga je z veliko ljubeznijo napisal naš Slomšek. Umrl je leta 1830. kot župnik pri sv. Petru kraj Sotle.

Ivan P. Ješenak.

44. Tri leta pozneje od njega narodil se je v Slovenjem Gradcu Ivan P. Ješenak, ^(*) koji je postavljen leta 1785. za župnika v Ulimju na malem zemljišču skušal se v kmetijstvu, ter svoje misli in kar je bil o tem bral v nemških knjigah, napisal v knjigi: „Bukve za pomoč ino prid kmetam“; prvi je del ob oskrbljevanju njiv leta 1821. v Celju dal na svetlo. Ko je l. 1803. postal prošt stolne cerkve pri sv. Andrašu (kjer je tudi umrl l. 1827.), deloval je veliko za narodno omiko, in posebno o tem, da se dobi koliko mogoče bolj domača duhovščina. V to ime sprožil je on misel, da se v Celju napravijo latinske

^(*) V. Drobttince 1848; zbranih spisov Slomšekovih knj. III, str. 191. — Šaffarík i. t. d. str. 40.

škole, kar se je tudi izpolnilo l. 1809. Tudi na smrtni postelji spomnil se je blagega srca mož te celjske gimnazije, ker ji je oporočil vse svoje knjige, ter tako gotovo zdačno pripomogel gimnazijalni knjižnici.

Mihel Zagajšek.

45. Dalje nam je za to stran napomenoti Mihela Zagajška, ki se je pri Ponikvi narodil 1788. ter je kot župnik v Kalobju l. 1791. v Celju dal natisniti: „Slovensko gramatiko“ pod imenom Georg Sellenko, ⁶⁸⁾ in sicer na eni strani nemški, na drugi slovenski, tedaj za Nemce in Slovence enaka pravila! Zadržaj je skoro čisto po slovnici Marka Pohlina, in kjer je premenil kaj, ni zmiraj potegnil na bolje. Jezik slovenski še je slabjši od Pohlinovega ter n. pr. na tanko presaja nemški spolnik. Jedina zasluga slovnice je ta, da je prvi med vsemi Slovenci pokazal potrebo, da bi se tudi slovenski napisala slovnica ter da izmed vseh jugoslovanskih prva ima sedem padežev; z druge strani, da je nemški in slovenski del razstavil vsaki na svoj del, dokler je Relković svojo „slovnico slavovskega jezika“ (1767.) izreko za izreko napisal hrvaški in koj zatem na isti strani nemški, tedaj čudno mešanico! Po pravici Kopitar v svoji slovnici pravi, da je „unter aller Kritik“, al isto velja skoro o vsih

⁶⁸⁾ V. Životopis napisan po Slomšku v Drobt. za l. 1849. Zbrani spisi III. knj. 204—16. Slovnica ima naslov: Grammatika oder Georg Sellenkos wendische Sprachlehre in deutsch und wendischen Vortrag, mittelst welcher sowohl der Deutsche als der Wendische auf die leichteste Art diese Sprache regelrichtig zu reden und zu schreiben von selbstern erlernen kann. Zilli 1791. Fr. Jos. Jenko. — P. Šaffarík str. 34.

jugoslovanskih slovnica h onega časa ; ker neje za dlako bolja „grammatica latinoillyrica“, Pat. F. Laurentii de Gliubuschi. Venet. 1781, 3. izdanje ; ravno tako : „Grammatica illyrica inventuti latino italoque sermone instruendae accomodata. Patris Jos. Giurini. Venetiis 1793.“ Tudi Lanosovičeva „Neue Einleitung zur Slavonischen Sprache“ 1778. ni veliko bolja. — Zgubil se je rokopisni njegov slovar, in rokopisi o drugih predmetih.

Volkmer Leopold.

46. Jediní mož, koji je tega časa v narodnem duhu deloval med Slovenci sekovske vladikovine, bil je Volkmer Leopold ⁶⁹⁾ „štajerski slavič in Anakreont slovenskih goríc“, kakor ga neumrlí Slomšek oziraje se na čas in okolnosti, v kojih je živel, imenuje v Drobntinah za l. 1853.; kjer mu opisuje življenje in delovanje. — Važnost, koju pripisujem temu možu, vidi se iz tega, ker je on prvi med Štajerci — morebiti med vsemi Slovenci — odstopivši od bogoslovnega ali pak realističnega polja, začel narod omikovati po idejalni poti t. j. po poti pesništva. — Rodil se je v Ljutomiru l. 1741. od siromašnih staršev, latinske škole izučil se je v Varaždinu, kjer mu se je menda prebudila ljubezen do materinskega jezika in pesništva. V Gradcu izučivši dalnje škole živel je kot kapelan

⁶⁹⁾ Zbrani spisi Slomš. III. — Podlaga temu obširnejemu živopisu je „Kratko življenje Leopolda Volkmera“ napisano po Ant. Murku ter stoječe v delu: Leopolda Volkmera pokojnega duhovnika Sekavske škofije Fabule in Pesmi. Spravil in s kratkim Volkmer'vim življenjom na svetlo dal Anton Janez Murko. V Gradcu 1836.

na Ptuj 15 let, od l. 1784. do smrti, t. j. do l. 1814. pak pri sv. Vrbanu zvon Ptuja. — Bil je velik prijatelj pridnih mladih ljudi, ker je v tem duhu že na Ptuj osnoval privatno školo in s to se tudi preselil k sv. Vrbanu. Veliko je mladenčev izučil do višjih škol in mnogi od teh učencev bili so prav siromašni, za koje je naš Volkmer tudi poznej materijalno skrbel, kakor le more skrbeti pravi oče. — Bil je kaj čeden, prijazen starček, kojega narod še danas neje celo pozabil, posebno zavoljo žive njegove ljubezni do petja v domačem jeziku. Še čez trideset let, od kar so ga koj po svečnici v hudem snegu in hudem bliskanju in grmenju spustili v hladno zemljo, znali so si ljudje verbanske župe veliko prijaznih reči pripovedovati o njem, in med tem tudi o mestu, kjer je stal njegov brast, ki ga v pesmah svojih toliko obžaluje. — Njegove pesmi dal je ob enem z životopisom po spisu Povodnovem A. Murko na svetlo in to z nemškimi pazkami. Neje lahko priložnosti v kmečkem življenju, za koje Volkmer ne bi bil zložil vesele pesmice, enako veselega duha, kakor je bil njegov tekmeec al parnik na Kranjskem, veseljak Jurij Japel. Pomnim še dobro iz svoje mladosti, kako so skoro vsakega leta doma peli njegovo pesem „o domlatkih“. Ravno tako so tam okoli povsod slovele njegove basni ali fabule, za koje, kdor jih bere, mora reči, da so izvirale iz zdravega srca, iz pametnega uma. Slomšek pravi o njem v svojem spisu: „Slava rajnim rodoljubom in utemeljiteljem našega slovstva“ (prenatisnenem v III. knjigi „zbranih spisov“ izdanih po M. Lendovšek): „Priprosto je blaga duša Volkmar živel in vrle mladenče učil; priprosto so tekle njegove pesmi v visokem duhu u lozni obleki;

duh pa oživlja, pismenka morí.“ Njegove pesmi le za tega voljo slovenskim nekim nčenjakom neso bile po volji, ker so zelo po duhu njegovega časa na tanko pisane v jeziku, kakor se govori v unih krajih, kjer jih je pisal njihov oče. Da je v njih po takem veliko in debelih germanizmov (t. j. ker se beseda zavija očitno po nemškem jeziku), to je gola resnica; satira, kakove je polna, neje ojstra, nego le šala, samo ona pesem, s kojo je, kakor se kaže na str. 97., na domlatkih pozdravil nekega moža, ki se je znal lotiti vsakega dela, neje tak mehke satire ter svojemu možu hudo sega do živega. Naj vsaj začetek tukaj stoji, v kojem, kakor se vidi le za šalo ali za smeh, sega visoko:

1.

Pevcov duhi, kaj vas je,
Prid'te no v me dehnite,
Da se moj otali;
Zima njemi branit' če
Peti, kaj vsa fara ve,
Enem moži k hvali.

2.

On pri mizi tu sedi,
Vez zadreman nas gledí,
No tobaka šnofa.
Prah tobačji v golt zleti,
Kašla, da ga konec ni,
Prah mu draži grlo, (mendase
je pelo po zroku: „krofa“)

Takih kitic navil je še četrdeset o vseh mogočih rokodelstvih, o lovu, županstvu; zadnja glasi pak tako:

Tote, kere (koje) sem zapel,
Sem iz lev'ga žepa vzel
Tam 'ma on mojstrije.
Pride pa en pametni,
No si odpre prav oči,
Vidi fretarije.

Kedaj je napisal poslednjo svojo pesem, naravno se ne vé; g. Murko bil bi imel le premeknoti po-

slednji dve pesmi, in prav dobro bi stala sledeča za zadnjo :

„Črep ali noben glas.“

Vsaka reč 'ma svoj začetek,
Vsako čaka njeni kraj;
Da (= Ker) sem dozđaj ne 'mel svetek,
Čem si ga napravit zdaj.
Pevcov duh! ti mir mi pusti,
Mlade k pojenji podhusti,
Jakši bodo kak sem jaz:
Stari črep ja nima glas.⁷⁰⁾

Volkmerjeve pesmi v dalnji razvitek naše literature neso kaj segale, ker so veliko predolgo ležale v prahu, ko je veliko veči duh na Kranjskem, akoravno takrat le samo za literate pomolil visoki svoj duh naima Franc Prešérn. Temveč pak se mi zdi, da so delovale v samem narodu ter čisto staro narodno poezijo izpodrinile veči del po unih krajih, tako da so se poznej lahko v samem narodu šopirile pesmi, kako so jih neki učitelji in posebno Vrbnjak še veliko slabeje zlagali pol cerkvenega, pol posvetnega praznega držaja.

⁷⁰⁾ Treba jasno napomenoti, da tekst prepisujem na tanko iz Murkovega izdanja ne pak kako je v Drobntcah prenarejen. Pustimo tekst, kakor ga je napisal pesnik; vsaj še celo narodne pesmi veliko podržujejo starih oblik. Zakaj se ravno sedaj Nemci toliko trudijo, da Šillerjeve, Götejeve in drugih knjige tiskajo v prvotni obliki? —

B. Druga doba: do 1830.

Volkmerjeva smrt žalostniimi je solzami oblila mnogoštevilne njegove bližnje znanee in narod v ožjem kraju, kjer so pevca ljubili iz vsega srca. Bili so taki časi, da dalnji slovenski narod neje o tem zvedel kaj. In vendar je doživel ravno uni čas, ko je „Oživljena Ilirija“ precej delovala, ter ko so slovenski mladenči v Gradcu prvo dušno zvezo napravili, kako bi združenih sil podpomagali mater Slovenijo. Doživel je oni čas, ko so možje, kakor Primic, Šmigoc, Dajnko, Narrat, Cvetko, Perger, Krempelj, Modrinjak, Kvas, Jaklin,⁷¹⁾ in še drugi navdušeni mladenči začeli delovati, vendar sam je bil takrat že „črep ali noben glas.“ Ti mladenči budili so se med seboj posebno že od leta 1808. stoječ v daleki neki v zvezi z Dobrovskim in Kopitarjem. In če je ravno misel že davno zavržena, da severoiztočni Slovenci govoré oni jezik, v kojem sta delovala jugoslovanska apostola Ciril in Metod, vendar je iz teh domoljubnih razgovorov nam Slovencem prišlo veliko dušnega blaga. Ker, kakor mi je pripovedoval dekan Dajnko v privatnem listu, v teh je razgovorih pravi začetek in razvitek Šmigocove slovnice kakor tudi prošnje in prizadevanja za stolico slovenskega jezika.

Istega leta, ko je Vodnik zapel ob „oživljeni Iliriji“, dovolila je bečka vlada na predlog Jüstla,

⁷¹⁾ Glej, kak živo St. Vraz svoje „Gusle i tambura“ leta 1845 posvečuje dekanu Jaklinu. — Kar se tiče Cvetka Franca, narodil se je l. 1789. v Dornavi pri Ptaju, ter l. 1859. v Mariboru umrl kot ljutomerski dekan v pokoju

naučnega referenta v Gradcu ter podbodenega na to po slovenskem Mariborčanu Vareni, predstojniku prokurature, po precej dolgem delovanju, da štajerski stališi na Graški najvišji školi al liceju napravijo stolico slovenskega jezika.⁷²⁾ Če ravno postavljena na neslovensko zemljo, vendar je vsaj za one ljudi veliko korist donašala, koji so imeli kot duhovniki neposredno delovati med slovenskim narodom.⁷³⁾ Od gore imenovanih mladenčev pojavili so se Primic, Šmigoc, Krempeľj, Dajnko in na neki način tudi Modrinjak na književnem polju. Narrat se je vtopil v hudi Dravi pri Mariboru ter ni mogel do kraja doognati svojega besednjaka; Cvetkove spise posebno homiletičke prinašal je „Slovenski prijatelj“ v Celoveu l. 1879. in 1880.

Janez Nep. Primic.

47. Prvi učitelj slovenščine na liceju bil je Janez Nep. Primic,⁷⁴⁾ kojega, dasiravno se je v Zalogu

⁷²⁾ Kar se tiče stolice slovenskega jezika v Gradcu, vidi o tem obširneje moj sestavek v 1. teč. Kresa str. 297 i. t. d.

⁷³⁾ Da je ta stolica, postavljena na neslovensko zemljo, morala stati na slabih nogah, vsak bo rad priznal, kdor le malo kaj zna soditi o školskih rečeh, ter zna, kako se je predavala slovenščina. Vsako leto imol je z nova vprežene rojene Slovence in one Nemce, koji bi se morebiti radi bili kaj naučili, al hrana se njim je davala pregosto in prekrupno. Zato tudi neje lehko Slovenec hodil dve leti slišat ene ter iste stvari. —

⁷⁴⁾ V. službene spise Graške namestnije in deželne vlade ob ustanovi stolice slovenskega jezika. — P. Šaffarik: Südslav. Lit. I. str. 37. — „Kopitars kleinere Schriften . . .“ br. 30. V tem sestavku huduje se Kopitar strašno tudi zavoljo gibivega e namesto kranjskega polglasnika; brez pitanja se je Primic pravilnejega e naučil od štajerskih svojih drugov. — Wurzbach Lex. 23.

na Kranjskem narodil, kot buditelja štajerskega slovenstva, po tem svojem prebivališču gre mesto v mojem pregledu književnosti štajerske. Narodivši se okoli leta 1790. pristopil je l. 1809. slobodovoljnim domobrancem štajerskim ter istega leta Vodniku poslal nekoliko poslovenjenih Kollinovih junaških pesem za pregled. Leta 1810. osnoval je privatno društvo za medsobno razvijanje v slovenščini. Kakor scriptor licealne knjižnice dobil je l. 1812. stolico slovenskega jezika na liceju, ter je napisal več del. Leta 1812. dal je v Gradcu na svetlo knjigo: „Prava pot k dobriemu stanu“, katero je delo izvirno B. Franklin napisal angleški („Werner Richard oder der Weg zum Wohlstand“), namen ji je isti, kakor ga ima „Zlata vas“ od Zschokkea. Sledečega leta dal je že kot „očitni učenik slovenskega jezika na graščem liceju“ natisniti „Nemško-slovenske branja“, med kojimi ima posebno od Vodnika bivšega mu menda učitelja in Jarnikovih lepih pesmi, večidel z metričnim nemškim prevodom od štaj. nemškega pesnika Fellingera, zraven pak tudi prav dobre opazke. Kopitar je to knjigo v bečkih novinah „Allgemeine Literaturzeitung“ 1813. kaj ojstro razsojeval in to posebno oziroma na jezik v prozaičnih prevodih, al je v isti kritiki tudi izrekel očitno, da do onega časa neje bilo ne enega dobrega izgleda, kakoršni sta bili dve knjigi na belo dani 1813. po Ravnikarju („Sveta maša“; „Perpomozhik Boga prav spoznati“), koji je za slovensko prozo to, kar je Vodnik bil za pesništvo, ter da se je sam iz njih marsikaj naučil za svojo recenzijo. — Enakega je duha „Novi nemško-slovenski bukvar“, ki je 1814. prišel na svetlo ter zapopada izbrane lahke naloge, pripovedke i. t. d.

poln izvrstnih jezičnih in kujiževnih misli ter sega nazaj do začetnika slovenske literature — do Truberja. — Velika škoda, da ta navdušeni mladič neje več časa mogel delovati, ker oktobra 1813: hudo zbolevši na možganih jelo mu se je mešati v glavi, ter je v domovini svoji umrl l. 1818. Deželni muzej v Ljubljani hrani 16 listov napisanih njegovo roko. — Podučevanje v slovenščini pak je nehalo, ker je neki praktikant Westermayer spis o bolezni Primicovi kakor tudi ulogo Varene, predstojnika fiškalnega urada 8. febr. 1819, da se zopet začne podučevanje, založil ter še je le 8. aprila 1823. Kol. Kvas začasno dobil to stolico, koja se je še le po mnogoletnem skuševanju leta 1836. s plačo od 400 gold. premenila v stalno stolico.

Ivan L. Šmigoc.

48. Istega je leta, kakor prvo svojo knjigo Primic, dal tudi Ivan L. Šmigoc¹⁵⁾ natisniti slovnico slovenskega jezika (Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre). O njegovem življenju dalje ne vemo nič, kot da se je narodil v Halozah v fari sv. Andraša v Leskovecih, v Mariboru učil latinske, v Gradcu pak dalnje nauke, ter da je poznej bil skrbnik Ptujске grašine.¹⁶⁾ Slovnica je večidel osnovana na Kopitarjevi al tako, da jo rada potegne na narečje med Ptujem in Ljutomirom. Pri sestavljanju te slovnice imel je rajni prof. Kvas tudi svoj delež. Dodane naloge in mnogi razgovori pokazujejo, da je znal dobro vstreči

¹⁵⁾ V. Šaffarik. Südslav. Lit. I. str. 37.

¹⁶⁾ Dva Šmigocovih sinov postala sta visoka vojaška častnika, od kojih je Julius l. 1880 dosluživši 50 let dobil red železne krone II. reda.

ptujen, kateri se je hotel naučiti slovenski, berila pak je premalo, brž ko ne za tega voljo, ker sta s Primicem v soglasju delala, ter je eno delo dopolnjevalo drugo; saj vemo od gosp. Dajnka, da so vsi ti mladenči kakor v društvu živeli, ter med seboj pretresovali, kar je koli kdo pisal.

Modrinjak.

49. Modrinjak ¹⁷⁾ rodil se je v Dravskem Središču izpod Ormoža; bil je v Varaždinu v latinskih šolah, modroslovje in bogoslovje pak se je izučil v Gradcu, ter je kot župnik sv. Miklavža blizu Jeruzalema vmrl 1827. v velikem nezadovoljstvu se svojimi višnjimi. Bil je posebno mlajših svojih dni narodu mil veseljak, kakoršnega še se je dolgo spominjal ondotni narod, tedaj v nekem pomenu parnik Volkmerjev pri Ptuju. Kakor Stanko Vraz pripoveduje, sežgal je koj po njegovi smrti neki sodniški uradnik M—rič in uničil vse, kar je med pismi našel slovenskega, in tega je bilo veliko, samo en zvezek ostal je neuničen, ker ga je na srečo stričnik Lovro Modrinjak vzel s seboj. St. Vraz si ga je prepisal, tedaj je nekdaž moral biti v njegovi zapuščini, al tudi ta je zginol, kamor in kako, kdo to zna! ¹⁸⁾ — Malo je tega natisneno, al kar sem

¹⁷⁾ Vrazova dela sv. 2. Gusle i tambura str. 133.

¹⁸⁾ G. dr. Pajek prebravši leta 1881. z ljubeznivo točnostjo moj rokopis dodal je opazko, da se ta zvezek neje izgubil. In res je nekaj poznej Božidar Flegerič obelodanil kratek životo-pis in kratko oceno pesem, katerih neje uničil grdi dihur M—rič. Kakor pripoveduje, narodil se je leta 1774. Iz pesmi dodano je le malokaj, da so boljše od Volkmerjevih in tudi kakor mnoge (nezrelih po dobí) Šamperlovih, to od poprej znamo. — Ali je morebiti g. Flegeriču težko bilo nekatere v celosti dati? —

koli bral, moram iskreno reči, da je po jeziku in za-
držaju veliko boljše od Volkmerjevih in v nekem smislu
tudi od Vodnikovih pesmi. Al kaj je narodu pomagal
takšen skrit zaklad, ki se je poznej po nemarnosti
onih, ki so imeli opravila s temi rečmi, tako hudo zgrčil.

Andrej Gutman.

50. Po rodu Modrinjakov nekakšen sosed narodil
se je Andrej Gutman ¹⁹⁾ 25. nov. 1784 v vasi Že-
tinci blizo Radgone. Izučivši se v Mariboru gimnazijo,
in daljne nauke v Gradcu ter posvečen leta 1811 za
duhovnika in zamerivši se svojim ravnodušjem nekemu
višjemu v vladikovini dosegel je le borno župo v So-
boti na meji koroško-štajerski. Osamlenost v goratem
kraju dognala ga je do tega, da se je naučil klju-
čarstva in strojarstva, ter da je sam napravil orgle
za župno cerkev. Po dolgoletnem nevspešnem prosja-
čenju za boljšo župo podelil mu je spoznavši v njem
izvrstno glavo (govoril je gladko grški in francozki)
prelat admontski župo pri sv. Jakobu v Slovenskih
goricah. Revno je delal tudi tukaj na službenem polju;
zraven pak je tudi imel ostropikajoč jezik posebno nad
neposrednjim predstojnikom (Čepe), kojega je po umu
daleč presegal. Zakasnivši tedaj nekaj dolžnost
prišel je v Gradec v korekcijo, kar ga je tako po-

Pomislimo v kolikih je izdanjih českopolski pesnik Tupy pod
imenom Jablonski, ki je l. 1881. umrl, v samostanu Strahovem
blizo Krakove kot proš, na svetlo daval vse, tudi erotične svoje
pesmi!

¹⁹⁾ V. životopis po D. Trstenjaku napisan v Slov. Narod
1875. št. 288. in dalje Trstenjakovi dopisi o Gutmanu; šematizmi
cerkveni.

parilo, da je leta 1838. stopil v penzijo, ter je do leta 1842. živel v Gradcu. Da lažje živi, spisoval je v čisti slovenščini troje molitvice (Jezus moje želje; Pobožnost sv. Alojzija; Angelj varuh). Zraven pak je bil nekega satiričnega duba, ter je napisal več takih pesmi, in poslovenil Lukijana (neke pesmi je prebiral v korekciji našemu Davorinu). Posebno pak je gotovo še ko župnik napisal knjigo „Novi vedež za smeh ino časkratenje Slovencom.“

Poklican pred tadanjega vladiko Rom. Seb. Zaengerla ter ostro napaden, da je v Vedežu zabavljivo razžalil dekana, in mnoge župljane, srečno se je novi korekciji uklonil rekši, da je cenzura odobrila knjigo, ki je vsaj tudi pisana „z besedami“. Leta 1842 šel je živet k župniku v Heilbrunn blizo Birkfelda in po njegovi smrti v župo Ratten nad Borovo, kjer še je zmiraj tudi marljivo pisaril al po nesreči 10. julija 1850. v mraku idoč domu padel raz brv ter se utopil. Vse njegove spise prodal je župnik, ker njih neje razumel, nekemu trgovcu za omatanje robe. — „Novi Vedež“, o kojem nam je govoriti tukaj, zagledal je prvi krat beli svet leta 1838., ne pak 1841., kakor pravi Davorin Trstenjak v Slov. Narodu. Tega leta, ako ne l. 1840. prišel je na svetlo „drugi poboljšani in povečani natis“ brez dodanega leta, obsegajoči 586 (l. natis imel jih je 488) kitic, od kojih gotovo polovica novih, in v jeziku kakor tudi v ukusu nekaj „poboljšanih“. Da je rečenega časa novi natis prišel na svetlo, vidi se iz Vrazovega lista 12. julija 1841 (Vrazovih del V. knj. str. 260—1), kjer dru. Muršecu piše gledé denarjev o razprodanih Vedežih. Ta natis dali so na svetlo Jak. Košar, St. Vraz in Dav. Tr-

stenjak. — Da so se tega lotili bili taki možje, kaže neko važnost tega delca.

Ta je knjiga naime učila, kakor Dav. Trstenjak dalje pravi, na pol že zaspale Slovence sv. Jakopa in sosednjih žup z nova slovenski brati. Ker Gutman (prideval si je tudi grško ime „Agatander“) zasolil je v Vedežu hudo juho dekanu in mnogim župljanom, zato pak so ljudje marljivo segali za knjigo, in posebno pikajoče kitice znali na pamet; dotični dekan pokupil je 300, neki kmeški velikaš pak sto natisov ter sta napravila „auto-da-fë“, tako da je to izdanje jako redko.

Knjiga je razdeljena na štiri razdele: *a)* o za-
držanju, *b)* o ženitvi za moške, *c)* o ženitvi za ženske,
d) kaj se komu zgodi.⁸⁰⁾

⁸⁰⁾ Da se vsaj nekaj vidi Gutmanova pisava, evo nekoliko kitic:

Prva kitica 1. natisa glasi:

Ti si prav pobožna duša
Lepo moliš: Oča naš,
Daj mi, naj ne pride suša,
V gut (golt) nikol no v pintni glaž.

a. IV. 6.

Druge sodiš po krivici
Kakti stara nora baba;
Vidiš muho v ljudski žlici,
V tvoji pa je cela žaba.

V drugem razdelu pravi IV. 10.

Tvoji ženi vun stojijo
Nohti, kakti klun od vran,
Či se tisti v té spustijo,
Boš kak sveti Šebaštjan.

Anton Krempelj.

51. Anton Krempelj⁵¹⁾ zagledal je leta 1790. beli svet v Črešnjevcih pri Radgoni. Ko je v Mariboru bil v 4. lat. šk., spodili so ga po Raičevih besedah, ker si je v školi napravil bil papirnate brke al mustače. V matici (matricula) graške gimnazije pak stoji, da je za šk. leto 1806. bil sprejet „in secunda Grammatices classe“, in v katalogih (Liber calculorum) stoji, da je l. 1806. dovršil mediam grammaticae classem, a l. 1809. šesti razred. Tako je tedaj nauke nastavljal v Gradcu ter bivši kratko neko vreme tudi vojniki, bil je od l. 1811 (?) do 1815. v graškem bogoslovju, kjer je veliko delal, da se dobro izuri v slovenščini. Umrl je l. 1844. kot župnik v Mali Nedelji pri Ščavnici. — Izdelal je več knjig cerkvenega zadržaja, izmed teh „kratke predige za

V tretjem glasi XI. 7. novega natisa :

Padar bo ti tvojo rebro
 Prav po malem negdar vračil;
 Bol pa hitro bo si srebro
 V svojo dolgo mošnjo vlačil.

In zadnja naj še velja hinavcem :

V razdelu a XII. 8. (v obeh natisih jednako):

V cirkvi roke tam razpinjaš,
 No se križaš dol po nosi;
 Tam doma pa tak preklinjaš,
 Da se včasih zemlja trosi.

⁵¹⁾ V. Vrazova dela, II. „Gusle i tambura“; Pazka 15. — Životopis od B. Raiča v „Narodnem koledarju, sporočilu in letopisu Matice slovenske za leto 1869. — Oziroma na Raičev životopis dostavil je g. dr. Pajek opazko „da se krivo poroča, da je bil v 4. razredu izključen iz gimnazije mariborske. Protokoli omenjajo Krempelja zadnjikrat 1805. v drugem polletju kot principista. Dalje v. gori.

vse nedelje in svetke“ v Gradcu 1839, posebno pak se se je „življenje svetnikov“ (1833) prikupilo narodu. Glavno delo, koje mu je ime širilo in raznašalo najdalje, bile so pak njegove „Dogodivšine“ (V Gradcu natis. 1844). Res je, da je v tej knjigi tudi pomot, al mora se pomisliti, da se je zgodovino bil le iz samega sebe učil daleč od vsake kujižnice. Tudi je pomisliti, da je to prvi zgodovinski pokus za slovenski narod. Glavno pak, kar se je grajalo na tem delu, bil je jezik. In tu priznavši, da je jezik slab, pomislimo da še takrat nismo imeli obče slovenske proze; vsak je pisaril in krožil manje al več le po domačem svojem kraju; Prešern je gorenc, Volkmer iztočni Štajerec, Jarnik je Korošec in tako naprej, pisavei so še delovali razkropljeni in sicer skoro nič v znanstveni prozi. Zato je vendar nekaj preostro, kar je Prešern sodil v znanem epigramu „Nisi je v glavo dobil, si dobil le slovenščino v kremplje“. Z druge strani ravno je Krempelj bil prvi Štajerec, koji je stopivši v Novično kolo priznal potrebo občeslovenskega jezika. — Kar pak se tiče navdušenosti, gorečnosti v povestnici in v vsakem drugem delovanju, težko boš našel veliko boljnih rodoljubov. In B. Raić po pravici pravi, „da je Kr. mnogo več ljudstvu vcepil narodnosti, nego Prešern po svojih žalostinkah, da si je pesniško umetnost temeljito gojil. Vsak na svojem mestu“, (t. j. tedaj, Krempelj je budil narod, ko je davno bil zadremal in bil v nevarnosti, da kot kakšen zaspil na vse veke; Prešern pak glavno deluje pri ljudeh, ki so se glede narodnosti že zdramili in v novejšem še le času z napevom vred tudi pri kmetih). V ostalem mora se reći, da so povestniške pesmi, kojih so prepletene „Dogodivšine“,

kakor sploh njegove pesmi zložene v gladkejšem jeziku.

Zavoljo poštenega značaja bil je obče kaj poštovan, po rodoljubju pak bil je neko središče na malem Štajerju; ker kar je koli onoda hodilo slavjanskih potnikov, vsak ga je rad tudi po velikem ovinku obiskal na prijaznem njegovem griču. Pri takih priložnostih, kakor tudi v predgah pak se je pokazovalo, kako je silno njegova beseda slušavcu segala da srca. Ni lahko govornika, kojega je narod tako rad slušal, kakor njega; zmiraj je vpletal tudi povestniške dogodbe, tako da narodu neje samo bil čudoreden, nego tudi znanstven učitelj, kar ima veliko svojo vrednost; ker narod se tako razvija na dveh dobrih straneh, pri drugih samo na eni. — Zato ga je tudi narod iz dalekih krajev rad prihajal slušati, zato je tudi kakor pravi B. Raić: „O Krempeljnovem pokopu se čulo toliko vreščanje in cviljenje med ljudstvom, do so pobeguoti morali duhovniki s pokopališča, narod se ni dal od groba svojega dobrega pastirja, modrega učitelja in ljubljenca odpraviti.“⁵²⁾

Peter Dajnko.

52. Tri leta pred Krempeljem rodil se je v Bi-govšaku blizo Radgone drugi buditelj in dramitelj našega naroda, koji je ob svojem času marljivo delal, kar je znal in mogel. Akoravno je še le pred nekolicimi leti (l. 1873.) umrl, vendar je že pred več kot

⁵²⁾ Preberi še uznesene, plamteče besede, s kojimi Slomšek omenja velike zasluge Krempljeve v Drobotinah za leto 1862, prenatisnene str. 11—12 III. knjige Ant. Mart. Slomškega zbranih spisov. 1879.

petdesetimi leti nehal delati; ta je mož Peter Dajnko,⁸²⁾ ki se je latinske šole izučil v Mariboru, bogoslovje v Gradcu, ter je dolgo let bil dekan v Veliki Nedelji.

Kdor se le nekaj peča z jezikoslovjem slovenskim, dobro ve, da se je pri nas veliko truda in tudi veliko črnila stavilo na slovenske črke, kako bi se boljše našle ali pak stare bolj vlegle jezikoslovnim potrebam. Kdor je koli pri nas do Murka kaj pisal o slovnici, ta je gotovo tudi kuhal o abecedi. To nahajamo že pri Popoviču ravno tako, kakor pri sveh kranjskih rodoljubih, ki so al na svetlo dali ali pak v rokopisu zapustili kaj o slovnici. Najglasneje pisal je o tem Popovič, in potem Kopitar v slovnici, natisnjeni 1808. Mislím da je našega Dajnka, kakor tudi Metelka razun Dobrovskega ojstra kritiká Kopitarjeva o pravopisih zbudila na to, da piše slovnico, ter je v tej na svetlo stopil s pravopisom, razun dveh črk enakim unemu, ki ga vidimo v Metelkovi že gori omenjeni slovnici, **ŋ** = **č** vzel je iz cirilice. Za glas **š** vzel je **S**;⁸³⁾ za lokalni glas **ū**, kojega le samo Kranjski Gorenci ne poznajo, ostali pak ga Slovenci največi del imajo, vzel je **y**, kar je v Vukovi cirilici = **u**.

Da sta Kopitar in Metelko segala še veliko dalje, vsak vè, kdor se s tem peča. Dajnko je svojo iznajdbo vidil tudi v šolske knjige v peljano, al le za zelo kratek čas. — Kar se tiče njegove slovnice (Lehr-

⁸²⁾ V. Narodni koledar, Matice slovenske za l. 1868 na strani 86. — Šaff. Südslav. Lit. I. 39.

⁸³⁾ Dobrovski ima v 2. natisu Slavina (1834) **g**; neki kritikus pripoveduje v „Aufmerks.“ leta 1832. br. 44—45, da je **S** namesto 's, ker se znamenka spredej, t. j. 'lahko odkrhne v tisku.

buch der Windischen Sprache. 1824. predgovor pak že 1822.), v koji je začel ali vsaj znanstveno razvijal novotarijo s črkami, pisana je, kakor sam pravi na početku predgovora, da posluži želji slavistov, ki so si že od nekaj let želeli kratko slovnico iztočno-štajersko slovenskega narečja, menda glavno na željo Dobrovskega. Vidi se pak na tem delu, da ima razun tega še tudi praktičen namen, t. j. da služi Nemcem za porabo. Po takem tudi neje čisto lokalna, kakoršna je Metelkova, in tudi ne na tak široki jezikoslovni podlagi kakor ta.^{*)} Al vendar je do sedaj najbolja, rekel bi edino slovniško delo, ki v celosti govori o posebnostih tega podnarečja; tudi bo ji za zmiraj ostala ta vrednost, da obsega velik del besed posebnih temu kraju. — Kaj je z gotovim njegovim besednjakom ali slovarjem, ki je že l. 1832. od cenzure bil za tisk dovoljen (v Aufmerksameme rečenega leta broj 34), neje mi znano.

Slovenski jezik v vseh njegovih knjigah za oni je čas gladek ter se malo kaj oddaljuje od jezika, kakor ga govoré iztočnoslovenski Štajerci. — Kar se zadnjič tiče delavnosti in marljivosti v izdavanju knjig, bil je Dajnko vse do Slomšeka gotovo najmarljiveji. Ljudje onega kraja, v kojem je deloval, radi so njegave knjige prebirali, kar nam tudi pokazujejo izdavanja

^{*)} P. Šaffarik sodi o tem delu v knjigi „Geschichte der sloven. Literatur“, 1864: „Kein Unbefangener wird in Abrede stellen, dass D—'s Grammatik mit vorzüglichem Fleisse gearbeitet worden und sich durch Gründlichkeit und Reichhaltigkeit, sowie durch Fasslichkeit, Klarheit und Bündigkeit des Vortrages auf das vortheilhafteste auszeichnet.“ Köppen bibl. listy N. 18. — Zelo drugače sodi B. Raić v omenjenem koledarju.

teh knjig.⁸⁶⁾ Ako bi čitatelji morebiti vsaj o knjigi omenjeni pod *d*) radi slišali kaj več, reči mi je, da to neso prave narodne, nego po njem zložene al tudi celo predelane tuje pesmi, napisane in natisnene s tega namena, da spodrinejo prave narodne pesmi, ki še sem ter tje imajo kako znamenje pogansko, druge pak so neki gospodi preveč posvetne!! Menda s to zbirko je v zvezi zbirka narodnih pesem, ki njo je blizo leta 1825. po vladi poslal društvu prijateljev muzikalnih austr. cesarstva, koje je hotelo tako zbirko prirediti iz vseh austrijanskih krajev zraven z napevi; poslal je namreč l. 1825. 50 posvetnih in 50 cerkvenih pesem z napevi vred. Kaj se je dalje zgodilo ž njimi, ne vem kaj povedati.

Iz vsega tega v ostalem vidimo jasno, da je ta mož v prvem času delal jako marljivo in da je veliko doprinašal k razvitku štajerskih Slovencev. In kakor so Metelkove črke padle posebno po delovanju Čopovem, tako so Dajnkove se zavrgle posebno po delovanju Murkovem; al v daljnem razvitku nista ta dva moža bila enake doslednosti; Metelko je v poznejem

⁸⁶⁾ Naj po Šaffariku na kratko kažem, kaj je vse na svetlo dal do leta 1833.: *a*) Četiri šolske početne knjige natisneno 1816—1831. *b*) gore razložena slovnica. *c*) sto cerkvenih in drugih pobožnih pesmi 1826. *d*) 150 posvetnih pesmi in 200 vganjk med slov. narodom na Štaj. 1829. *e*) Kmet Jizidor s svojimi otroki in ljudmi (od Chr. Schmidta). *f*) Čebelarstvo 1831. *g*) Evangelji in listi (3. natis 1826). *h*) Veliki katekizem. 1826. *i*) svetega pisma zgodbe iz starega ino novega veka (2. natis 1824—1826). *k*) knjiga pobožnosti (1824 tretji natis). *l*) sveti križni pot 1829. *m*) Opravilo sv. meše, spovedne in druge prilične molitve (1829 drug. nat.) *n*) Molitve, za katoliške kršenike 1829. *o*) Božja služba kršanske mladosti 1830.

času vendar tudi pisal nekaj z boloričico, Dajnko pak je s tem bil tako razžaljen, da je nehal delovati na lepo izkrčenem narodnem polju, ter da je tudi zmiraj kot dekan brez izjema le izpitaval nemški. Še le leta 1861. in 1862., ko je Slomšekov duh zdramil bil vse sile in žile slovenskega Štajerja, zgrel se je tudi on nekaj malo; kakor po nekdanji veri labod, vzdignil je še enkrat svoj glas ter je v Drobinceh opisal neke kraje in zadeve rajskih hribov, koji rodijo naj glasovitejše štajersko vino. Tudi imam omeniti, da je do kratka pred smrtjo (umrl je 22. februarja 1873. v Veliki Nedelji) še zmiraj zbiral in zlagal nove vganjke štajersko slovenskega naroda, ter pisavcu nazočega spisa poslal; ali zdijo se temu premale vrednosti za tisek. — Kakšne sta vrednosti rokopisna prepisa: „Hodierni Vinidi in Styria, sermonem conferentes cum antiquissimo Glagolita Cloziano a Petro Dainko 1836“ in „Mali Vinogradnik ali rednik vinskih goric“ 1844 (v. Kres I. 475.), koja od g. Slekovca ima v rokah dr. J. Pajek, ne vem kaj reči.

Lipold.

53. One iste dobe živel je na južnem zapadu štajerske zemlje, tedaj v labodski vladikovini, kakor naroden puščavnik in samec Lipold, ki mu se večidel dodava priimek Rečiški.

Rodil se je Lipold Jožef l. 1786 v Mozirju ter se s početka privatno učil pri uju Jož. Goličniku, župniku v Grižah, kojega sem omenil že gori; dalje pak v Mariboru in Gradeu in bogoslovje v Ljubljani; po raznomestnem kapelanovanju bil je leta 1815. postavljen za župnika v Rečici nad Mozirjem, kjer je

tudi umrl l. 1855. Bil je kot sadjerejec, ravno tako tudi kot pesnik daleč po onih krajih na glas, ter je že za štajersko črno vojsko, koji je tudi l. 1809. sam pristopil za kapelana, napisal „brambovske pesmi“, l. 1810. natisnene v Celju. — Napisal je kaj veliko pesmi, ki se v velikih šestih rokopisnih knjigah hranijo v hiši Lipoldovi v Mozirju; dva sta zvezka polna cerkvenih, čtirje pak posvetnih pesem, in te pesmi, posebno pak flosarske in mnoge napitnice pojejo še se sedaj daleč okol, ter so neke gotovo že donele do Črnega morja, kamor in zopet nazaj so spremljale Savinske flosarje. Malo je tih njegovih pesem do sedaj zagledalo beli svet; osem jih nahajamo v Drobtineah za leto 1850; med temi je kaj lepa in prijetna: „Mati per zibeli“, tudi je prijetna „sedajni svet“, „pijancom“, „žganopivcom“, „terice“, in vsaj po idejah „od komunistov“. Tudi drugi zvezki imajo sem ter tje kakšno njegovo pesem, al za neke moramo reči, da je gotovo veliko boljih v omenjeni zapuščini.

C. Tretja doba: do leta 1850.

Kaj važen je oni čas, ko je bečka vlada začela misliti na to, kako bi se narodni in politični duh Madžarov vkrotil v zemljah same krone sv. Štefana, ter je Gaj l. 1830. v Budimu na svetlo dal svoj sestavek „Horvatzko szlavenski pravopisz“, v kojem sprejevši česki pravopis položil je temelj jedini sedajni latinici pri južnih Slavenih. Skoro ob enem se je času v Gradcu po neki naključbi našlo lepo število gorečih rodoljubov zdramljenih gledé narodnosti po duhu francozke revo-

lucije, kojega je morebiti tudi nekaj zapustil profesor Schneller; pa je čudno, da so se ti rodoljubi razun enega vsi latinske šole učili v Mariboru. Najvažnejši teh mož so: Kočevar, Muršec, Murko, Šamperl, Stanko Vraz, Miklošič, Caf, Košar, Matjašič, Vogrin, Fel. Kramberger, malo za njimi Trstenjak in drugi. Ravno tako so takrat na Koroškem se zjediniile lepe sile; starejša glava bil je Ulr. Jarnik, prava duša ondešnjega delovanja pak Slomšek, in okol teh so se vrteli v rodoljubnem delovanju mnogi drugi, in med njimi kot štajerski rodoljub labodske škofije in po takem njihov učencee posebno Hašnik.

Lotivši se najpred rodoljubov, ki so se v Gradcu zešli v lepo narodno kolo, malo jih danas v svojem okrogu več ali manje deluje na narodnem polju. Jakob a Košara, milega pesnika in prevoditelja Schillerjevih pesem, le malo kaj obelodanjenih, rano je pokosila nemila smrt l. 1845. Felix Kramberger živi osamljen labod na nemški zemlji v Borovi na gornjem Štajerju; ostale pak si preglednimo v rahlem redu razvrščene bolj po vrsti delovanja, nego po rojstnem letu.

Dragotin Šamperl.

54. Ko bi mu osoda bila določila, ter bi bil Dragotin Šamperl doživel dobo, koje se pokazuje zrelost človeškega uma, pak ko bi dalje bil delal, kakor je začel, imeli bi štajerski in sploh vsi Slovenci gotovo enega izvrstnega pesnika več kakor sedaj. Narodil se je ta mladenič 16. majnika leta 1815.⁸⁷⁾ na

⁸⁷⁾ V Sloveniji leta 1849. pravi St. Vraz, da se je narodil leta 1815. a umrl l. 1835. Trstenjak pak pravi v Vrazovem životo-

Gomilah pri sv. Vrbanu kraj Ptuja, te je v Mariboru in Gradcu izškolan l. 1836. dovršivši filozofijo za suho bolestjo umrl v svoji domovini. V Gradcu bil je v ozki zvezi s srečnejšim svojim pesniškim prijateljem St. Vrazom, kakor se bo to v njegovem životopisu obširneje razlagalo, in ta je l. 1849. v časniku „Slovenija“ na strani 320. na kratko opisal njegovo življenje. Iz Šamperlovega peresa je slovenska mladina dobila pripovedno knjižico „Nauk v peldah“, poslovenjeno iz nemškega in okoli leta 1838. natisneno. Razun tega pak je v rokopisu ostalo, kakor Stanko Vraz pravi, 27 pesem, ter jih je tudi nekoliko natisnenih v Sloveniji 1849, in sicer sledeče: „Zdihleji“ str. 320., „Luni“ str. 324., „Moje dvajsto leto“ str. 325. — Nekaj njih je natisnenih v Novicah, in te so: 1849 na str. 189. „Kazavec ceste“, koje pak je v izviru veliko več; l. 1850 na str. 113. „Žirovnica“. — Razun teh je tudi Šamperlova prelepa pesem v Novicah l. 1857. na str. 264. „O hudi suši l. 1834.“ z dodatkom urednikovim, da se ne ve, od koga da je, samo se mora reči, da je v Novicah na nekih mestih brez potrebe potegnjena bolj na kranjske oblike; ker Šamperl pisal je bolj v domačem, vendar pak dosti očiščenem narečju. ⁸⁸⁾

pisu prenatisenem v Zori za leto 1876., da je živel od l. 1813 do 1838. — Vsemu temu razločku je kraja, ker je g. župnik pri sv. Vrbanu pisavcu nazočnega sestavka odpisal po službenih knjigah, da se je narodil l. 1815., ter da je umrl dovršiv filozofijo 16. avgusta 1836.

⁸⁸⁾ Pisatelj nazočnega sestavka ima v mali knjizici menda pesmi od pesnikove roke; šteje se njih dva in dvajset, kojih zadnja ima naslov „Moje dvajsto leto“, in zraven stoji od iste roke morebiti nekaj pozneje dodano: „17. May 1835“; — Zadnji

Stanko Vraz.

55. Bolje je osoda poslužila prijatelju Vrazu, dopustivši mu doseči dobo, koje so pri pametnih Rimljanih še le mogli možje prihajati do najvišje časti.

Stanko Vraz ⁸⁹⁾ narodil se je 10. junija 1810 v onih krajih Štajerske, koji nam rodé najžlahtnejše

njegov sonet stoji v ne natisnenem še pismu, ki ga je Stanko Vraz dne 9. listognoja 1836 pisal dru. Kočevarju, ter glasi:

Vi slabe žite, nekda črstve moje,
Vam skor se krv vsuši, kê blo do vrha,
Vendar še m' v medlih sklepih duša prha,
O kaj to? še na smrtnih vratih poje!

Al kes norosti ranih nje ne gloje,
Če ravno sam' duh kriv, da žizen dvrha,
Ko bel golob s telesnih lil odprha,
In vgasnem mirno; al mi žal za dvoje:

Da ne za narod pala roka z mečem,
Ker da stopaje v grob: „Zdaj duša plani
K bogu: Zadosti sem živel“ ne rečem.

Pak naj Te zajde vlast (domovina), zvezdica mala,
Če vse Ti zajde zjedne neba strani,
Bo brže z druge sonéna luč Ti vstala.

⁸⁹⁾ Glavni izvir je po vnanjem obliku prelepo, drugači pak precej mehanično in nepopolno izdanje Vrazovih del Matice ilirsko-hrvatske. Zakaj je „Matica ilirska“ ali pak bolje zakriti njeni prireditelj A. V. ne davši sploh nikjer pravila o svojem izdanju, neke pesmi natisnene v Danici ilirski prosto izpustil, tega ne morem razumeti, ravno tako zakaj g. P. neje izdal vseh listov Vrazovih na vsako stran nedolžnih; vsaj je pisatelj nazočnega pregleda, ko se je l. 1864—70. v Zagrebu veliko pečal z Vrazovimi rokopisi, takih več imel v rokah, ki jih zastonj iščeš v 5. zvezku. — Dalnji so izviri nebrojeni dopisi priposlani od vseh strani, iz vseh slavenskih plemen, po kojih in po izpitavanjih na potu v domovino Vrazovo je profesor dr. Marković

vino t. j. v Žerovincih pri Vseh Svetih blizo Ljutomira. Latinske šole izučil se je v Mariboru, v višjih bil je v Gradcu od leta 1830. do 1838. (vidi Vrazov list napisan za Dragojlo Stauduarovo iz Gradca 10. novembra 1841.); ali v zibelki vdehnila mu je Vila pesmonosna vročega pesniškega duha, in po takem je zmiraj se le pečal s tem, kar je takrat bilo tako strašno težko, da sedajna mladež nikako ne more razumeti te težkoče, in česar mu je za pesništvo neogibljivo trebalo, to je z narodnim jezikom kakor tudi z ostalimi pripomočki za to umetnost; vsaj se je z narodnim jezikom in s pesništvom pečal bil že v Mariboru.

Neje pitanja, kdo ga je v onih časih prebudil na narodno, rodoljubno idejo. Kakor še deloma danas, tako je v starejih časih še bolj bila navada, da so od Radgonske, Ljutomerske, Ormuške in celo od Ptujске strani kmetovi svoje sinove rajši pošiljali v bližnji

napisal prekrasni nježni životopis našega zemljaka in dotično razlago posebno Djulabij. (Vidi Vienac 1880 br. 36). — „Kratek životopis“ glede zunanjega razvitka napisal je po Vrazovih dopisih Petračić, stoječi kakor pristop k 5. zvezku Vrazovih del, ter je poslovenjen po A. Fekonji na svetlo prišel v Zori za leto 1877. — Iz Zaharovega predavanja o Stanku Vrazu (v. Vienac 1871 br. 43) boš te težko le trohico naučil. — Najstareji životopis napisal je za Koledarček slovenski leta 1855. Dav. Trstenjak. — Nazočni moj spis, kojega sem v celosti svoji dovršil že leta 1869., osnovan je na Vrazovih delih, na omenjenih velikanskih dopisih in na ustmenih razpitanjih v času od l. 1864. do 1869. o St. Vrazu, ko sem v Zagrebu namenil Matici ilirski dotični životopis, kojega zloga se je pak izročila J. Trskomu, ki neje o njem napisal niti črke! Jediní spis Markovičev dal mi je povod, da se je sem ter tje posebno v opazkah kaj dodalo; in naravno sem o 5. zvezku, ki je na svetlo prišel leta 1877., svoje opazke pisal še le poznej.

Varaždin, kjer je tudi do leta 1850. vse bilo veliko lažje z malega živeti. Gotovo sta tudi njegov mecenas dekan Jaklin in Modrinjak se gimnazijo izučila v rečenem mestu. — Kar pak dr. Marković misli, da so Vodnikove pesmi temu pripomagale, težko bo veliko resnice v tem; separatizem posebno politični onega časa bil je pri nas kakor na Hrvaškem; do sedaj še nikjer nesem našel sleda, da bi v Podravju ali Primurju bili prebirali Vodnikove Novice, ali pak „pesmi za pokušnjo“, koja je mala knjižica beli svet zagledala bila leta 1806. v Ljubljani, malo po tem zavoljo francoske bivše vlade odtrgani od štajerske dežele. — Koliko je v njegov narodni razvoj deloval dr. Muršec, napomenolo bo se v životopisu tega rodoljuba.

Milo je prebirati stare njegove in njegovih prijateljev dopise, kako so se v Gradcu mladeniči učili domači jezik, vsa slavjanska narečja, posebno „ilirski jezik“, francoski, angleški, španski, a malo ne vsi ti štajerski in kranjski rodoljubi dopisovali so si „ilirski“ iliti hrvatosrbski. (Vidi dotične odlomke v izvrstni knjigi „Stanko Vraz. Izbrane pjesme. S uvodom od Fr. Markovića.“ Matica hrvatska. 1880. str. LXXVI. do CXII.) — Zraven so se v Gradcu ob tem času shajali sedaj pri enem sedaj pri drugem, ter si račun davali o svojem delovanju, med seboj razdeljevali, kaj da naj vsaki iz tujih jezikov posebno za mladež presaja na slovenski vrt; izdelano so prebirali, drugi pak presojevali in reševali. Tako iz tega časa med Vrazovimi spisi nahajamo prevode srbskih in drugih slovanskih narodnih pesem n. pr. „Zidanje Skadra“, za tem Schillerjevih, Berangerovih in španskih pesem, Grayevo elegijo na grobju in druge take, Mickiewi-

czevo pesem: „Oče domo pride“. ⁹⁰⁾ Učenje poljskega jezika olajšali so njim neki Poljaki, v Gradcu od leta 1831. internirani posebno grof Ostrowski, (koj je med ostalimi imel neki večji vpliv v osodo dra. Miklošiča). In ker se je takrat tudi ravno omenjeni slavni Miklošič mnogo pečal s pesništvom, obvezali so se mladi ti entuzijasti na izdavanje sorodnih knjžic, kakor je bila Čbelica v Ljubljani, t. j. „Cvetic“. Za ta namen so tudi neki Slovenci na Dunaju, kakor Mažgon (ki je poslovenil nekaj od Virgilijevega kmetijstva) in Čop, ki je poslovenil iz taljanskega Conte Ugolino in španske neke romance) hoteli doprinašati. Al tuja zemlja neje plodna za narodne ideje; Ugo Foscolo, taljanski ta veleum umrl je pobitega srea na Angleškem; poljski emigranti, ki je vendar med njimi bilo bogatašev ter je vlada francoska podpirala njihove snove, zasli so na krive poti, in naši rodoljubi razkropili so se skoro na vse strani. Jedinj nekako čudni plod tega namena ostal je „Novi Vedež“, ⁹¹⁾ natisnen l. 1838. v Gradcu. Vsaj vemo, da še celo bratje na Krajskem ob istem času neso se mogli načakati 5. knjige „Čbelice“, za koju sta Vraz in Šamperl tudi doprinesla bila neke pesmice. — Ko se je okol leta 1838. razkropilo to društvo, ostali so le posamezni neki rodoljubi, vsak zdihujoč, da početa ideja vsahuje na tuji, peščeni zemlji.

Kraj vseh gore v „Pristopu“ razloženih težkoč vendar je ta mož od prvega začetka pa do kraja s vsemi boljše znanimi Slaveni razun Jarnika in Prešerna

⁹⁰⁾ Vse te prevode imel je pisatelj tega sestavka v Zagrebu od Matice ilirske v rokah.

⁹¹⁾ Vidi gori Gutmanov životopis.

kakor je že omenjeno malo prej, dopisoval izključivo le slavenski; Slovencem je v starejšem času pisal slovenski, pozneje pak „ilirski“; Čehom, Poljakom in Rusom zmiraj ilirski (hrvatosrbski) in vsak od teh njemu v svojem narečju.

Kar se tiče slovenskih Vrazovih pesem, poslovenil je razun gore že omenjenih neke srbske narodne pesme, n. pr. prekrasno „Kosovka djevojka“ (Vuk Štef. Karadžić Narod. pj. zv. II. str. 315. v drugem izdanju), neke Kollarove sonete, Schillerjevo „Bürgschaft“, iz francoskega Berangerovo pesem: „Naš ded“; za tem je izvirno zložil nekoliko sonetov in ballad, izmed teh je neke poznej predelal „ilirski“ t. j. štokavski, kakor n. pr. „Zvestost do groba“, koja se mi v slovenském jeziku na nekih mestih bolje dopada, nego v štokavskem (v. Glasi iz dubrave Žeravinske str. 30. novega izdanja.)⁹²⁾

Gotovo poslednji pa tudi najobširnejši plod pesniškega njegovega peresa v slovenském jeziku je veličanska pesem, koja se v nobenem dosedajnem životopisu neje kaj omenila: „Hvala nj. ces. visosti nadvojvodi Ivanu zapeta na den 20. januarija kakti

⁹²⁾ Ker pesem nikjer neje natisnena, kar jaz vem, naj tukaj stojita prvi dve kitici:

Minka rožmarin sadí in šípek	Kopa, z jedno roko dela gredo,
Na gomilo, ki jí krije vse;	Z drugo grme stavi v zemljico,
V nji je telo ljubega, al kipek	Srce jí nemirno, lice blede,
Njegov zakopala sí v srcé.	Solza s solzo vtaplja zenico.

Samo je tukaj zapomniti, da je slovenska, izvirna bolj na šalo, ker jo je napisal, da z rahlo šalo znanega svojega prijatelja dr. Kočevarja odvrne od ženitbe namenjene; v hrvaškem glasi celo resnobno.

na spomin rojstva in posvečena s ponižne podanosti od Murških in Dravskih Slovincov“, natisnena v Zagrebu; kojega pak je zares leta se razglasila in natisnola, to je težko odločno izreči. Na knjižici stoji leto 1839.; al že 20. aprila 1838. pisal mu je dr. Muršec iz Ptuja pohvalno pesem: „Rod cesara brat! ste peli, — Sree naših plameni! Lucki (tujci) pak so se zavzeli, — Tih Slovenec — on ne spi. — Pesmi žila da Vam zvara — Z prs predragih vekoma — Tak obilna — kak prez mira — Zvirališča z Pohorja“ (vidi Muršecov dopis v Vrazovi zapuščini). Al jo je morebiti razglasil bil v rokopisu? Neje verjetno sodeč po drugem in tretjem Muršecovem stihu.

Sam naslov že pokazuje, da je pesem bolj v štajerskoiztočnem narečju pisana. — Med drugimi tudi slovenska grlica nadvojvodo pozdravlja za godovno, ter ga (v 64 kiticah) slavi prvo kot prijatelja najbornejega kmetiča, drugo kot junaka, tretje zavoljo ljubeznive skrbi za narod ob času nerodovitnosti in dragine, četrto ker je po raznih mestih podpiral znanstvene zavode in posebno v Gradcu osnoval Joanneum. — Za vse te zasluge sam ga je Bog nadaril, ker ko je daleč čez morje potoval, ter so se vse ladje razbile v strašnem viharju, njegova je jedina ostala cela: „Božji sklepi so nezmerni, Kde je ou, je Božja roka.“

Ker je pesem pač kaj redka (Graški Joanneum ima jeden natis), naj stoji tu pet početnih kitic:

1. „Den se zori, ki prinesel
Tebe v svetlih nam povojih,
Ki že davno z brateci vesel
Kaže zvezde hval nam Tvojih.

2. Nemška muza bérž se zbudi
S pohlebnostjoj, da se bliža
K Tvoji slavi, k Tvojem trudi,
Kih-se blesk po sveti križa.
3. Zdrami tudi se Slovenka,
Se obleče v bele hale,
V tenke citre si zabrenka,
Da bi sestre njo slišale.
4. Neje ona Prilizavka —
Pisana kči Laži, Praha —,
Ko gèrlica, ne ko kavka
Tebe peti će brez straha.
5. K nebu gledajoč z doline
Mahne se na breg pevkiuja,
Ki Tvâ slava ga obsine,
No tak blažena začinja :*

Posebno lep je v tej odi prekrasni opis morske voznje, viharja in kako se je zopet pomirilo morje (kitica 37—55) ter je vredna in jasna predhodnica veličanstveno navdušenih, al težko razumljivih od, s kojimi je 5 let poznej Koseski pozdravil cesarja Ferdinanda, in imel bi človek ovrči le rabo besed: mâ, tvâ m. moja, tvoja, kih m. kojih, koje si je prikračevanje posodil od dobrovniških piscev posebno od Gundulića, s kojim se je že takrat pečal veliko. — V ostalem takih od ne imajo Slovenci nič in le malo sploh Slovani; ⁹³⁾ nemški so mu pesniki po Štajerju: Puff,

⁹³⁾ Za razjasunjenje, kako je Vraz prišel do te častitke, naj služi sledeče: Sušca 1837. pozdravili so Slovenci v Ptujskem gradu cesarjevića Ivana s slovensko pesnijo, zloženo po Kremplju v obliki četverospava: „Veseli nas proste ljudi, Da en tak visok gospod Je per nas, no se potrudí Nam podignit zemlje rod“. Tako glasi ena izmed kitic (V. Muršecov list 12. marca 1837.

J. G. Seidl in Illessy posvetili v razmeri le slabe pesmi (v. Aufmerksame l. 1837. br. 145—7.)

Glavni plod pak slovenskega njegovega delovanja, kojemu veljavnost ne bo nikdar nehala, vidimo v tem, da je z velikim trudom in z velikimi troški zbiral narodne pesmi, imajoč pravo misel pred očmi, da se le iz teh moremo naučiti, kako da naj pesniki pišejo, če hočejo biti učitelji, vodje vsega naroda.

Koliko se je Vraz sam za svoje pesništvo naučil iz narodnih pesem, prekrasno in z veliko ljubeznijo dokazuje najizvrstnejši Vrazov životopisec Franjo Marković (Vienac 1880. br. 36.). Naj več nar. pesem nabral in dobil je Vraz v slovenskih krajih; al tudi kjer so koli Hrovatje, povsod jih je pobiral in druge napeljeval na pobiranje; ker namen mu je bil, kakor jasno govori v nekih dopisih, da narodne pesmi vseh Jugoslavenov z latinskimi črkami na svetlo pridejo

v Vrazovi ostavšini). Istega je leta potoval cesarjevič v južno Rusijo in Jutrovo deželo ter ga je nekje v črnem morju zgrabila strašna burja; rešitev iz velike te nevarnosti zbudila je omenjene pesnike na te častitke. Vidi delo: „Erzherzog Johann Baptist von Österreich. Wien 1880. Dr. Schlossar str. 112—3. Vrazova pak še ima drug izvir. Cesarjevič Ivan je nekje leta 1838. Hrvatn Kőröskenyi-u pisal političen list, v kojem je priznal veliko veljavo „Ilistva“ (Slovenstvu pravijo da neje bil prijazen); list se je bral v veliki skupščini zagrebačke županije, al se je poznej zgubil. Dr. Gaj mi je pripovedal, da je Vraz iz zahvalnosti in morebiti iz politike za Slovence pisal to veličansko pesem. — Pa še drugo važnost ima ta pesem. Od tega časa t. j. od l. 1839. začenjajo se slovenske častitke tadanjemu namestniku Wickenburgu; prva je v Aufmerks. dne 19. januarja menda od Slomška, druga pak je podpisana jasno: M. T—k. In Vehovar, pravnik Slovenec iz Celjske okreesije, rad je slovenske pesmi Nemcem prevajal, ali pak budil njihovo pozornost na Slavene.

v nekoliko zvezkov ene roke. (Vidi Vrazov dopis Erbenu 1. aprila 1844.) V ta namen dobil je tudi od slavnega Tomasea zbirko dalmatinskih narodn. pesem. Al vse je to presekala puhlost in mlačnost južnih Slovanov, ker premalo je kupcev našla jedina prva knjiga obsegajoča slovenske nar. pesmi, koja je 1839. v Zagrebu zagledala beli svet, ali res v tako izvrstni krasoti, kar se zadržaja in zanesljivosti tiče, da razun Vukovih še do današnjega dne na jugu ne imamo kaj takega. — Kakšni so razlogi, da sedaj slovenske narodne pesmi, ki so za natis po njem na tanko bile pripravljene, ležijo v prahu pri Slovenski Matici, tega ne vem.

S tem delom pak še nismo na kraju slovenskega njegovega dolovanja, ker če ravno so daljnja Vrazova dela štokavski pisana, duh mu zmiraj obleta po Sloveniji, velik del njegovih opomb pokazuje na slovenske kraje in misli, tudi je sam na opetovanih potovanjih n. pr. leta 1834., 1837., 1838., 1840., 1841., 1848. skoro vse kraje od najistočnejše vogrskoslovenske do najzapadnejše vasi v Rezijanskem in na Koroškem obhodil. Kaj je tedaj tega moža od slovenstva speljalo na štokavsko polje?

Vraz nam to sam razodeva na str. XXV. rečenih narodnih pesem in to v drugem slovenskem predgovoru²⁴⁾: „Že pred nekoliko letami previžan, da je

²⁴⁾ Veliko se je že pisalo o tem, on sam tudi jasno govori v dopisu 19. nov. 1837. — Poglej še posebno Markovičev životopis. — Dobro pak Marković na str. 575. spominje, kako je Prešern že l. 1839. zvedel pismeno od Vraza, da je končno stopil v kolo „ilirsko“ t. j. da neha pisati slovenski; a potem ostaneta zmiraj v ozki zvezi ter kedar je koli Vraz bil poznej

vse pisanje v slovenskim, kar neje za prosti polk (narod) ampak za izobraženi svet Slovenstva odločeno, v lepim ino bogatim narečji ilirskim, ki v njem že klasičnih knjig obilno zloženo je; v onim narečji, ki od vseh Slovenov pod imenom narljuboglasnejši ino narbogatejši narečja slovenskiga (slavisch) poznan in štiman je — v onem narečji, ki obeča tudi nam ono prirodno duševno hrano, katero mi v našim prostim slovenskim narečji zavoljo manjkanja piscev in bravcov nemamo, neti nikol mi tega zroka meti nemremo — ono prirodno hrano, rečem, katero mi v tujem duševnim sadovji zastonj išemo.“ — Tudi ga je mlačnost, koja je nastala celo v nemškem Gradcu, ker so se bolje sile manje ali več razkropile in razteple, hudo pekla, zraven pa ni vidil dovolj duševne poetičke hrane v slovenskem narečju, kar si je vse v Zagrebu mislil da bolje stoji.

Že rano je prebiral srbske narodne pesmi: te so gotovo veliko doprinesle k tej premembi v narečju, in že v pomladi leta 1837. hotel je, kakor je dr. Prešernu pisal 19. novembra, nehati slovenske pesmi zlagati. Ž njim je štokavski al hrvatosrbski literaturi pristopila ena od najlepših in med vsemi izvrstnimi najrodovitnejša in sicer europejski omikana sila, koja bi vsaki literaturi služila na največo čast. Napivši se

v Ljubljani, da sta živela v ozkem prijateljstvu; in toliko let poznej pak prijatelju Prešernu prišije grdo ime „uskoka“ in „Narobe Katona.“ Gotovo oziraje se na Prešernovo to narodno tesnosrčnost brzojavil je neumrli naš vodja Slovencev in bivši prijatelj Prešernov dr. Bleiweis o priložnosti Vrazove svečanosti: „Slava manom našega Vraza, ki nij bil vskok slovenski nêgo voditelj nam, da se Slovenec in Hrvat zjedinita v pismu“.

pravega pesniškega duba že doma, kjer se kakor on to sam v nekem pismu pravi, morebiti izmed vseh slovenskih krajev poje največ; in naučivši se z neizmerno marljivostjo posebno iz Vukovih nar. pesem štokavščino, zraven je rano spoznal lepote „Dubrovačkih“ klasikov, al tudi nevarnosti, koje so se začele vgnezdovati v hrvatosrbski jezik zagrebske škole, ter se je že l. 1838. začel opirati temu, in kakor pravi naroden prerok zmirom le pokazovati na narodne pesmi, imajoče najbolji jezik in tudi bogatejši zadržaj nego res gladke in še pregladke al večidel tudi suhoparne, po taljanštini in sredovečni školastiki vonjajoče dobrovniške poezije. (Vidi posebno njegovo pismo l. aprila 1844. pisano Erbenu.)

Že kot dijak upoznal se je leta 1833. z Gajem ter vsled tega bil leta 1834. na Hrvaškem, in je od tega leta v zvezi živel z Gajem in drugimi hrvaškimi rodoljubi, s kojimi je že iz Gracea mnogo dopisoval v dobrem precej gladkem hrvaškem jeziku; proti koncu l. 1838. pak se je celo preselil v Zagreb, po mojem prepričanju tudi videči, da mu brez pravoslovnih nauk v domovini neje bilo dostojno živeti, a za literata da je kako tako vendar v Zagrebu vidil pesniški svoji naravi primerno življenje. (V. nenatisnen še list dru. Kočevanju dne l. nov. 1837 v mojih rokah.) Razun potovanj že gore napomenenih posebno naj na kratko napomenem, kako je bečka vlada narodno gibanje podpirala pod ogrsko krono, po slovenskih krajih pak je zoper to vojevala z ostrim orožjem. Tako so že leta 1841. slovenske bogoslovce svarjevali zavoljo dopisovanja z Vrazom, ter da bi vsaki tak list imeli predlagati policiji; politične so oblasti iz Beča dobile

nalog,⁹⁵⁾ da na Vraza pazijo in ga vjamejo, če bi se kje pokazal, in tako so ga res pred koncem l. 1841., ko je prišel v domovino, vjeli, ter kot politički nevarno osebo poslali v Gradec. (V. Vrazova lista Dragojli Staud. 10. nov. in 12. dec. 1841.)

Prvo hrvaško delo, ki je l. 1840. prišlo na svetlo, bile so „Djulabije“ (Djulabije so drobne izvrstne po rožah dišeče jabelčice, Rosenäpfel, po turških krajih, koje ponuja dragi Ljubici); najobsežnejše al tudi najizvrstneje delo, ki mu v tej vrsti neje lahko v koji goder, tudi veči literaturi para najti. Pravo vrelo njim je živa globoka ljubezen do Julie (Ljubice), prelepe, izvrstne in rodoljubne mlade devojke v Samoboru,⁹⁶⁾ koje prekrasno mesto pesnik na kratko opisuje na početku I. knjige; s početka II. knjige opisuje

⁹⁵⁾ Vidi list v Vrazovi ostavšini od Mart. Miheljaka, bivšega takrat uradnika v samostanu Rein, Trstenjaku poslan 26. okt. 1841., koj ga je poln trepeta poslal Vrazu v Zagreb.

⁹⁶⁾ Julia Cantilly, roj. koncem l. 1812., bila je, kakor sta mi pripovedala l. 1869. dr. Lj. Gaj in prof. Babukić, Gajeve sestre hći. Kupovaje okol l. 1835. za očeta, lekarja v Samoboru, blaga po Gradcu, kjer je očetov brat imel lekarno ležečo na početku ulice Sack (br. 4), vidil njo je St. Vraz in čul, kako je hlapcu hrvaški davala naloge; rajska lepota — Gaj je sam bil v njo zaljubljen ter se je še le po njeni smrti oženil — in narodna beseda — in iskra je prešinila pesnika za zmiraj. Kakor je Vraz bil čedne, sramežljive, tihe naravi, menda Julia (talj. Giulia, po glasu = Džulija, pa morebiti po tem, da skrije izvir teh pesmi Džulabije, ki se je pisalo takrat Djulabije) ni znala nič o njegovi ljubezni — tako je sodil Babukić, Vukotinović in Gaj. Negdi o letu 1838 omožila se je z ljublanskim trgovcem Englerjem, ter je umrla na prsnem raku leta 1842. — Dasiravno večkrat naprošen po njenem očetu (v. dva dopisa v Vrazovi ostavšini), vendar nagrobnega napisu v Samoboru glasečega: „Juliana Engler, rod-

Gradec ter ta knjiga opisuje željo: Le na jug, le blizo nje; le med svoj narod. Prvo knjigo pisal je največi del l. 1836., drugo l. 1837. v Gradcu in pri Ljutomeru, in samo te dve dal je l. 1840. na svetlo. Tretja knjiga pak nam s početka opisuje Ljubljano, kjer je bila Ljubica, in dalje nesrečno za njega zgodbo, naznanjeno v sedmem dvokrakoviaku:

Več se crkvi sprema	„Hočeš li ga ljubiti
Od svatovah kita,	J danju i noćju?“
Gde pop snahu čeka	Tvoja ljuba plače
I ovako pita:	Ali kaže: „hoću!“

V teh vrsticah izrekel je od svoje strani vso živo resnico svoje Ljubice, ker Vraz neje imel kaj ponuditi do bogastva pesniškega svojega veleuma, in tako si domišlja pesnik, da se je proti srčni svoji volji omožila z bogatim trgovcem v Ljubljani. Tako je sodil eden izmed onih možev, ki so Vraza poznavali najbolje, t. j. doktor Kočevar, ki mi je l. 1869. pisal o tem: „Toliko mi je znano, da njo je platonično ljubil in poštoval kakor angela. Pri tej ljubezni se je njegov žlahtni značaj skazal. Ta krasotica je imela mnogo oboževalcev, ali najljubši njej je bil Vraz, ktereга vendar dobiti ni mogla, čega so novčene razmere bile krive.“ Al Vraz neje bil one vrsti človek in pesnik, da bi mu samo taka ljubezen izpolnjevala čisto iskreno sree, ljubil je enako vroče svojo domovino in Slovanstvo, in te dve ljubezni tako sta ozko zvezani v eno kito, v en venec, da jih ne moreš več razplesti, če ga ne misliš raztrgati. Riše nam v najlepših farbah

jena Cantilly, umrla 22. Svibnja 1842, u 29toj godini i. njezina kćer Hellena, rodjena 28. Ožujka 1839, umrla 22. Kolov. 1848.“ menda neje zložil Vraz.

vse lepote Ljubice, kakor tudi slovenskih dežel, spominje vse globoke rane, katere so pekle njega in njegov narod; in vse to v lepem, gladkem, milem jeziku, da ga je celo v dalnjem Podunavju že l. 1841. ženski spol imel globoko pri srcu, ter so le žalile, da je že tak star, ker je neki literat nehoté laž raznesel, da je Vraz že star, (tako mu je iz Novega Sada rečenega leta pisal potujoči prijatelj Vlad. Zorac). Vredno pak je vendar tudi spomenoti, da je poslednji dvo-krakoviak 4. nedovršene knjige, v koje početku, kako se mi zdi, opisuje cerkvico sv. Duha pri Zagrebu, napisan l. 1841., ko je Ljubica že trpela hudo smrtonosno bolezen, prikazavši nam v prekrasni apoteosi (kako jo imenuje Marković) Ljubice, da je tedaj ta dvo-krakoviak izraz skrajne resignacije, ter se pesnik v presečeni pesmi, ki zanjo neje bilo dalnje hrane, tolaži z idejo, kako bodo nekdanj tudi narodi prišli do resignacije:

Pa se mi slagajmo
 Ko ruže u vencu,
 Brat budi Vlah Nemcu,
 A Nemac Slovencu.

A Bog će se smilit,
 Nić opet sloboda,
 Nad nami izteci
 Sunce bez zahoda.

In kakor je že za življenja njegova lepotica za njega bila zgubljena, tako mu osoda tudi po njeni smrti neje prizanesla poslednje grenkosti, ker bi njej imel bil pisati nadgrobnico.

Sledeče delo njegovega pesniškega uma, natisneno l. 1841., bili so „Glasi iz dubrave Žeravinske“ t. j. iz njegove domovine Žerovinci, v kojem je v en venec zbral prekrasne balade in romance (kakoršnih bo malo v hrvatosrbski literaturi), kar jih je popred

v duhu narodnih pesmi al z nova izdelal, ali pak iz Slovenskega predelal.⁹⁷⁾

Tretje delo je l. 1845. na svetlo dal v zlatnem Pragu pod naslovom „Gusle i tambura“. V tej knjigi, ki zadržava najslabeje njegove pesmotvore, ima pesmi od najranejših svojih pesniških časov (tedaj iz slovenskega prestavljene na hrvaški) do l. 1844. Pri tem nam mora le žal biti, da se je toliko njegovih slovenskih pesem moralo zgubiti, ker on po točnem značaju sodeči gotovo neje jih sam uničil. Ta dva dela t. j. „Glasi iz dubrave Žeravinske“ in „Gusle i tambura“ prenatisnena sta v drugem zvezku Matičinega izdanja zelo mehanično, ker vsaki del ima knjižne strani posebe brojene.

Zraven pak je leta 1842. z Rakovcem in Vukotinovičem kakor zopernik vsake književne centralizacije in posebno Gajeve sebičnosti, ki kraj njegove slave in zasluge neje priznavala tuje, osnoval „Kolo“; ali od tega časopisa, koji se je vsako leto imel večkrat rojiti,

⁹⁷⁾ Proti mišljenju prof. Markovića, o kojem bo poznej govor pri tretjem zvezku Vrazovih del, trdim jaz, da je Karavančićeva bila tretja devojka, koju je z daleka ljubil. Ker znano je, da je ljubil ravno tako Anko Herzogovo v Podčetrtku, ter je dr. Kočevar leta 1869. meni na dotično moje pitanje odpisal: „Anka, o kateri je Vraz pisal v posveti „Glasov iz Dub. žer.“, bila je lepa gospodičina Anna Herzog, hčerka nekđajnega oskrbnika podčetrške grajšine. On jo je rad obiskaval, in zaradi nje vsako leto Podčetrtek prihajal s pretvezo, da mene obiskuje, ali ona nobene ljubezni do njega ni čutila, kolikor sem opazil.“ Tedaj tudi o tej ljubezni pel je v sonetu: Konac (zv. III. str. 53):

Preko groblja nad Ti cvate cvietom!

Preko groblja vjera t' vienac spletje!

Preko groblja Tebe ljubav čeka!

Isto mislita o Anki Ant. Mažuranić in J. Truski.

zagledal je l. 1842. svet le 1. in 2., spočetka 1844. tretji, l. 1847. četrti, peti in šesti, l. 1850. sedmi, l. 1851. pak veči del po njem dovršen, pod tujim t. j. Briéevim imenom osmi zvezek; čeravno je bil res izvrsten list, začel je pešati, ter mu je morala priskočiti „Matica ilirska“ in ta ga je iz Vrazovega peresa od 4. zvezka izdavalala vse do 8. zvezka. A Vrazova smrt bila je ob enem smrt za „Kolo“, neje njemn bilo doraslega urednika.

Vraz, ki je za mladih svojih let bil kaj jak, zdrav in lep človek, nosil je hudega črva v sebi, odkar je njega in neke prijatelje: Gaja, Nemčiča i. t. d. leta 1840. pri Osekovem v Moslavini zasačil sneg v pustnem času ter je zbolel tako hudo, da so za dolge njegove bolezni od vseh strani prihajali listovi, ali je zares umrl pesnik (v. list 7. sept. 1840 iz Podčetrtna pisan Prešèrnu „seit mich im letzten Carneval Hygeia verlassen“; bol natanko še to pokazuje list posestrime Pauline [Štaudnarove] 29. maja „Gott hat unser Gebet erhört, und Sie dem Vaterlande erhalten“). Od te bolezni, ne pak od bolesti, ki njo je prestal 1848. na Kranjskem, kakor piše Trstenjak v koledarčeku leta 1854., zmiraj je hiranje telesnih svojih sil nosil v sebi, in to ga je 24. majnika 1851. spravilo v mir in pokoj pri sv. Jurju, kjer mu na grobu angel poezije žaluje, da so prekrasne ljubljene strune zamolknile za zmiraj. Na grob neso mu zavili venca, kakor je tudi v 3. knjigi Djulabij 37 izrekel željo. „Kad ste sahranili kosti iz pod trave, Nemetjte mu na grob zlatan vénae slave. Jer tko je iz čaše od ljubavi pio, Taj je za života pod véncem hodio.“⁹⁸⁾

⁹⁸⁾ Naj še tu napomenem, da je nadgrobní spomenik daleč od vrat na pokopališču sv. Jurja bol nizko na desni stoječ lep

Vraz je zamolknil, tudi narodna literatura začela je koj po njegovi smrti pešati, slaviči so pobegnoli bili iz gaja, še celo njegove pesmi dodelane in gotove, ležale so v prahu, ter se je v Zagrebu veliko krivega pisalo o njih, da jih je le malo in kaj še več takega (posebno na list iz Praga [??] v Novicah l. 1854.), dokler neje leta 1863. Matica ilirska začela njegova dela v lepem obliku izdavat, ter se je razun gori že omenjenih del I. II. zvezka našlo toliko rokopisov, da sta se nabrala še dva zvezka (III. IV.), akoravno tudi tu še neso vsi njegovi izdelki natisneni; v 5. zvezku natisneni so po Vrazu pisani listi, od izvrstne poučne proze pak le malo kaj, dasiravno je med svojimi hrvatskimi znanci glede proze ravno tako bil prvak, kakor v poeziji (proza Vrazova „ako i neće biti prema današnjemu ukusu gdješto glede pojedinih oblika i rieči, ali slogom svojim može biti uzorom svakomu stilisti“ pravi izvrstni pesnik profesor Marković str. LXI. izbranih pesmi) ter ako g. F. P. pravi na str. XVI. 5. zv., da strukovnjak ostale sestavke more najti v Kolu, pitati smemo: Koliko pa popolnih brojev „Kola“ imamo po vsej hrvaški in slovenski zemlji??! Ali jih bo najti deset? In kdo jih ima??

V tretjem so tedaj zvezku natisnene izvirne pesmi, kojih neje sam v celo knjigo nabral, in ta zvezek prikazuje nam Vraza z ene strani kot mojstra v

stolp, na kojem stoji genij držeći na levi rami desnico in naslonjeno glavo, levo roko pak na tristruno liro stoječo na temelju. Napis tudi ne glasi, kako se po Fekonji sedaj zmiraj bere, nego tako, kakor Viena zagrebački kaže, t. j. „Stanku Vrazu pesniku ilirskomu rođenomu u Štajerskoj g. 1810. umrvšemu u Zagrebu god. 1851. Staviše hrvatski rodoljubi.“

sonetu, in v tem kot tekmeča ali parnika našega Prešérna, posebno je v sonetih: „Sanak i istina“ opeval drugó (tako pravi prof. Markovič, v resnici tretjo) svojo ljubezen do modrooke devojke H. Karavančičke, z druge strani pak je tako oestro satiričen, posebno proti zoprnikom narodne strauke, da se neso mogle vse prenatisnoti, kakor jih je napisal naš Stanko. Enako je tudi neko narodno domačo napako bičeval posebno v prekrasni, izvirni čisto v slovenskem duhu zmišljeni satirički pesmi „Hrvati pred otvorenim nebom l. 1848.“ Zadržaja je sledečega: Redko kedaj se zgodi, da se nebo na enkrat odpre, ter kar si koli takrat poželi človek, to dobi. Ko se je enkrat odprlo, razni so narodi si poželeli koristi, le Hrvat neje znal, kaj bi zaprosil, ter prosi le boga, da počaka do sončnega zapada. Pohitevši domu Hrvati modro debatujejo in razpravljajo, pa še niso gotovi, ko sonce zajde ter se nebesa zaprejo, in Hrvati ne imaja nič! — (Vidi Engel Gesch. v. Dalm., Croat. po Slavina 2. izd. str. 28.). Ravno je tako prava zelo izvorna ojstra satira „Naš ober-sudac“ (st. 195.), v koji šiba same prave osebe, ki njim glava še sedaj na Hrvaškem sedi v veliki časti.

V četrtem zvezku so prevodi skoro iz vseh evropejskih jezikov, med njimi je „Ilirja oživljena“ al veliko slabeja od izvorne pesmi; z druge strani pak naj spomenem, da kar je meni znano v nemški književnosti „Sužanj Chillonski“ neje nikjer tako izvrstno prestavljen, kakor je Vrazov prevod.⁹⁹⁾ — Splošno zdi

⁹⁹⁾ Zakaj se med temi prevodi ne nahaja prevod ruske pesmi: „sinji golub“, koja je leta 1838. z listom od 9. veljače poslal dragemu „Luji“ t. j. Ljudevitu Gaju? (pa tudi temu listu ni sleda!) Ali se je izgubil iz zbirke? Jaz sem ga prepisal l. 1869.

se mi hvale vredno, da je razun slavenskih pesmi največ prevel iz Angleškega, iz nemškega pak le dve, (kajih pak tudi v 4. zvezku neje), ker ta je literatura našim omikanim ljudem že tak po izviru, tedaj bolje te dosti znana.

In da še eno rečemo, kako je Vraz od velike ter velike važnosti za literaturo zagrebškega, rekel bi „jugoslavenskega“ kola, tako se mu tudi od vseh strani brez izjema, kar je pri nas redko — za rana so mu iz štokavskih krajev: iz Slavonije, iz Vojvodine, iz Dalmacije priznavali izvrstno poezijo in prozo, že l. 1837. pisal mu je Vukotinić takrat sam obljubljen pesnik, da je Vrazova pesem „Molba“ izmed vseh pesem v Danici najlepša — priznava poštenost in značajnost brez madeža, srčna krotkost in mnogostranost duševne omike; in kdor ga je poznavao osebno, mora pritrditi besedam izrečenim po Trstenjaku v gore omenjenem životopisu: „Stanko bil je verna, čista duša brez vsake strasti; strastno je le ljubil narod svoj.“¹⁰⁰⁾

Zraven teh pesnikov živelo je onega časa nekoliko mož, koji so se ali glavno ali pa vsaj nekaj pečali z jezikoslovjem. Najstareji je izmed njih

V Danici l. 1844. str. 137 natisneni prevod Šillerove p. „Theilung der Erde“, v Matičnem izdanju tudi neje našel mesta. — Iz rokopisa kraljedvorskega nesta natisneni „jagoda“ in „jelen“, kajih prevod je Vraz sam spomenil v Danici l. 1840. 12. pros.

¹⁰⁰⁾ Da je bil tudi lepe postave in lepega lica, to bo težko kdo ugani po sliki dodani Markovičevemu životopisu. Drugači bo sodil, kdor ve, da je ta slika posneta z mrtvega obraza; obrni jo, da leži, pa boš se koj prepričal.

Murko Anton.

56. Murko Anton ¹⁰¹⁾ narodil se je leta 1809. pri sv. Ropertu v Slovenskih goricah; izučivši se latinske v Mariboru, in modroslovne nauke v Gradcu, ter prebudivši se že v Mariboru na učenje slovenskega jezika (glej v životopisu Slomšekovem opazko o Župančiču) živel je nekaj časa v Beču kot učence zdravilskih nauk, kjer je menda vsaj nekaj Kopitar deloval v njega. Al neimajoči sredstev za nadaljevanje teh nauk vrne se v Gradec, ter se dá po Greinerovi bukvarnici nagovoriti, da izdela in na njegove stroške izda slovnico in slovar slovenskega jezika. Prve se je lotil na podlagi Kopitarjeve slovnice tako, da je že l. 1832. na svetlo prišla z naslovom: „Theoretisch-praktische slowenische Grammatik für Deutsche“; l. 1833. pak slovar „Deutsch-slowenisches und slowenisch-deutsches Handwörterbuch“ v dveh zvezkih blizo 900 strani debelih. Na straneh XI—XII. svoje slovnice jasno razvija pomen besede „slovenski jezik“, ter tudi v obeh delih dosledno dokazuje, da prava slovenščina neje doma niti na Kranjskem, niti na Koroškem al Štajerskem, nego le v vseh skupaj. To bi se še tudi danas mnogim ter mnogim in posebno oziroma na iz-

¹⁰¹⁾ V. životopis v Zori za l. 1872., napisan po Dav. Trstenjaku. — Wurzbach: Lexikon 19. zv. — Službeni spisi pri štajerski namestniji in šematizmi sekovske in labodske škofije. — Dr. Anton Murko. Životopis sestavil ga dr. Jož. Pajek. Letopis Slov. Matica za l. 1880. Da se je M. leta 1828. učil rastlinstva, neje osnovano na njegovih „nestanovitnosti“, kakor dr. Pajek pravi na str. 230, nego v siromaštvu; ker vsak neplačajoči t. j. siromašni modroslovec moral se je po stari osnovi (t. j. do leto 1849) izkazati z dotično svedočno iz živalstva, rastlinstva in rudoslovja.

govor moralo opetovati, ki v prozi in posebno v pesmih svojih druge Slovence na vso silo pitajo s postranskimi akcenti. — Sme se tedaj trditi, da je Murko pravi začetnik občeslovenskega jezika; ker vzel je toliko iz Kopitarjeve in Metelkove slovnice za temelj, kolikor treba, da jezik neje lokalno štajerski, pa tudi štajerskega je vzel toliko, kolikor je potrebno za ta namen. Posebno moramo tukaj naglasiti, da je v glasoslovju in oblikoslovju že tako rano jasno priporočal, da se zavine bol po iztočnoštajerskem, kar je poznej Miklošič z mogočnim svojim glasom vpeljal v rabo. — Tega istega duha držal se je v slovarju, dasiravno mu je že takrat težko mogel izurjenec verjeti, kar pravi v predgovoru slovnice in slovarja, da neje koval besed. — Z druge strani pak se človek mora zares čuditi, kako je v unih okolnostih en sam mož v tak kratkem času vse to mogel zbrati in vrediti, drugi pak kakor n. pr. Kumerdej, Vodnik, Caf i. t. d. toliko so časa pisali ter pisali, dokler njim neje pisalo padlo iz roke, a ves trud ostal v nepraktičnem, prašnem rokopisu. Kopitar je presojujoč oboje delo izrekel, da je M. veliko več storil, nego kar je zahteval založitelj. — Temu pak tudi neje uzrok Murko nego praktična potreba takega slovarja tedaj pritiskanje založnikovo in pa — hudi glad.¹⁰²⁾ Po takem stopivši v bogoslovje

¹⁰²⁾ G. Davorin Trstenjak pripoveduje v Zori 1872. str. 24 o tem: „Knjigotržec Greiner je Murku delo sproti plačeval; kadar je prinesel eno polo za tisk, mu je dal nekoliko goldinarjev, da je za silo mogel živeti. V zimi si je peč kuril z makulature, živel večidel ob komisnem kruhu in za svoje delo ni dobil čistih 50 goldinarjev. Ravno tako škrtljajo je bil honoriran za svoj besednjak; za obe deli ni več dobil honorara nego 150 goldinarjev.

leta 1832. živel je za duhovnika posvečen pet let kot bogoslovni adjunkt, od leta 1843. po kratkem kapelanovanju pri sv. Križu kraj Vildona istega leta dobil je župo Stadl blizo Murinega izvira (ne pak Goess, kakor pravi g. Trstenjak), odkoder je mes. maja l. 1850. nazaj prišel na slovensko zemljo in sicer kot dekan v Zavrač, in l. 1860. v enaki lastnosti v Hočje blizo Maribora, kjer je mirno in kakor prijatelj vsake dobre naprave 31. decembra 1871 umrl po zelo kratki bolezni.

Odkar je stopil bil v duhovni stan, nehalo mu je književno delovanje do jedino tega, da je leta 1836. izdal Volkmerove pesmi in fabule, da je po vladinem nalogu prestajljal šolske knjige za narodne šole, ter da je konečno slovnico svojo l. 1843. z nova na svetlo dal in sicer v novem pravopisu. Da bi pak Volkmerjeve pesmi bil dvakrat na svetlo dal, kakor se more razumeti iz tega, kar piše dr. Pajek na str. 249, težko bo kaj, ker menim, da se mora razumeti o gajčici, v koji je že popred (t. j. pred drugim izdanjem slovnice) leta 1836. obelodanil bil Volkmerjeve pesmi. — G. Trstenjak misli, da je temu nehanju narodne delavnosti krivo bilo, ker na nemški zemlji v gornjem Štajerju neje slišal slovenske besede; po mojih mislih pak neje ta nčenjak nikdar imel one vroče iskre narodne v sebi, koja je n. pr. v Vogrinu in drugih znala vzdrževati narodno delovanje. Ker že leta 1838. pisal je neutrudljivi Jarnik z nemškega svojega sedeža Stanku Vrazu, da si tega molčanja mladega literata nikako ne zna razkladati. — In ko je l. 1836.

Gramatiko in besednjak je Murko sestavil od leta 1830. do 1832. Po tem dovršenem delu je zopet manjkalo kruha. Po pismenem ugovoru z Greinerjem imel je vsega dobiti 200 goldinarjev.

na svetlo dal Volkmerove pesmi in fabule z nekoliko tudi nemških pazk, bila je velika graja in vika ne samo na Kranjskem nego tudi na Štajerskem. Toda meni se zdi, da je tej graji glavni vzrok bil, ker so se te pesmi daleč prepozno dale na svetlo, ko je poprejšnji čisto lokalni duh jezika slovenskega ravno po izvrstni Murkovi slovnici opešal na Štajerskem, kjer jih je prosti narod visoko cenil; le tako se more razumeti huda razkačenost Vraza, Prešerna in drugih; ¹⁰³⁾ ali ako je Prešern morebiti za nemških opazk voljo sprožil hudi svoj sonet, pozabil je nekaj, da je on sam neke svojih pesmi na svetlo dal samo nemški, druge z nemškim prevodom, ter da kar mi je znano, on sam nikdar neje napisal niti ene vrstice v slovenski prozi.

Oroslav Caf.

57. Drugi izmed naših pčenjakov, ki so se lotili zunajnega oblika in globljejih postav našega in nadalje tudi obče slavenskega jezika, bil je Oroslav Caf. ¹⁰⁴⁾ Narodil se je leta 1814. na Ročici pri sv. Trojici v Slovenskih goricah. Izučivši se latinske šole v Mariboru, modroslovje in bogoslovje v Gradcu, kapelanoval je potem kratko v Lebringu pri Wildonu, po tem pak dolgo let v Framu pri Slivnici na iztočni strani Pohorja. V tem času ponudila se mu je prva in rekel bi zadnja priložnost, da iz njega bode to, česar je

¹⁰³⁾ V. St. Vraz del 5. zvezek str. 150—152. Omenjeni ne natisnen še sonet v Vrazovem prepisu je v mojih rokah.

¹⁰⁴⁾ Vidi psihologično nadrobni, obsežni životopis v 3. snopiču letopisa Matice slovenske za leto 1878, napisan po Božidarju Raiču.

vreden in vrsten bil, t. j. da bode evropski jezikoslovec. Po odhodu dr. Schleicherja iz Prage l. 1857. trudil se je iskreni mu prijatelj Šaffarik in ž njim vred Čelakowsky in Hattala, da dobi in prevzeme stolico izprazneno za primerjajoče jezikoslostvo na Pražkem vseučilišču. Ali bilo je za njegovo slavo in za jezikoslovje prepozno, preveč se je oddaljil od družtvenega občanja po mestih, preveč se mu je priljubila samota na kmetih, in odbil je ponudbo. Vendar ga je vladika Slomšek, nastanivši se v Mariboru, sam in po njegovih prijateljih znal pregovoriti, da je v bogoslovju Mariborskem prevzel častno mesto profesorja za dušno pastirstvo in podravnatelja v seminišču — reči, do kojih na nesrečo nikdar neje imel volje. Ko je naravno po svoji navadi, kolikor je le časkov mogel vloviti, zmiraj dalje razvijal primerjajoče svoje jezikoslovne misli, dala je nedolžna in v pravem pomenu zelo umestna beseda Slomšekova: „Na Vašem mestu t. j. kot profesor pastirstva, jaz se tega ne bi učil“, povod, da se je Čafu ugnezdil strah, kako ga hočejo odvrniti od jezikoslovja, in da ga zasleduje in preganja ves svet. Ta je misel, ko je zapustivši Maribor in odbivši ponudbo stolice jezikoslovja v Petrogradu preselil se kot beneficiat na Ptuj, v novi samoti zmiraj dalje rila v nesrečni njegovu duši, dobivajoč vse dalje moči iz skoro nikakim spanjem nepretrganega jezikodolbenja, tako da je, ko so ga 3. julija 1874. imeli prepeljati v Graško blaznico, nesrečnemu življenju nagla smrt dala konec.

Tako marljivo in obsežno gotovo neje še nobeden Slovenec pobiral jezičnega gradiva po vsem Štajerju in posebno po Pohorju, po Koroškem, in od ogerskih Slovencev in Čakaveev, iz kojih si je krajev več časa

ljudi pri sebi držal samo zavoljo jezika in nar. pesmi (v. njegovo pismo dne 7. grudna 1843. poslano Vrazu); zrodno vsesvetska jezikoslovna iztraživanja nahajamo le še pri Miklošiču, ali bal se je zmiraj, da še vsega neje dosta, zbiral je gradivo za slovar, zbiral za občo slovnico, hotel je dognati vse on sam do zvršenosti, in od vsega nabranega ogromnega blaga neje se belemu svetu skoro pokazalo nič. Skoro vsa ostalina je raztepena (iz R. ne vidi se po čigavi nemarnosti ali krivic!). Matica neje dobila nič, dr. Costa „zelo zelo malo“, (v. pazko letop. str. 82).

Natisneno je le malokaj, naime: *a)* „Robinson Mlajši“, iz českega poslovenjen. Knjiga (natisnena 1851.) za narod neje nikakor praktična. *b)* „O glagoléh“ str. 158—226 v „jugoslavenski Zori“ od R. Razlaga 1853. *c)* „Romarska palica“ v Gradcu 1853—4 (dva dela imajoča str. 285. in 416.); *d)* 1853. českim jezikom pretres vseh del do onda izdanih po dr. Miklošiču; *e)* Iztraživanja pojedinih korenik v Trstenjakovem „Vestniku“ l. 1873. in 1874.

Miklošič Franc.

58. Jezikoslovni stožernik vseslovanskega in europskega pomena Miklošič Franc¹⁰³⁾ narodil se je 20. novembra l. 1813. v Radmerščaku pri Ljutomiru.

¹⁰³⁾ V. životopis in oceno njegovega delovanja Wurzbach: Biographisches Lexikon zvez. 18. — Slovnik naučný V. 312. — Kar se pak tiče razvitka njegovega, počastil me je slavni naš rojak l. januarja 1881. vsled nekih pitanj do njega s sledečim: „Kar se tiče drugega pitanja, o mojem času — temu je že skoro šestdeset let — v Varaždinu neje bilo narodnega buditelja; no raba slavenščine v školi učila me je, da sem slavenski jezik v

Prva dva latinska razreda učil se je, kakor mnogi mladenči onih krajev v Varaždinu, dalje pak se je v Mariboru in Gradcu izučil višje šole, ter postal doktor modroslovja. Nekaj časa je v Gradcu bil za učitelja modroslovja, al to delovanje neje mu bilo po volji, ter se je leta 1838. preselil v Beč, kjer je neki čas bil tajnik pri grofu Traunu in med tem postal dr. pravoslovja. Toda tudi pravoslovni kruh neje mu omilil, ter ga je slavni Kopitar napeljal na to, da je leta 1844. stopil v službo dvorske biblioteke, koja, kakor le malokoja v Europi obsega najvažneje, najholje gradivo za slavensko jezikoslovje.

Kakor je napomenjeno v Vrazovem životopisu, pečal se je v Gradcu veliko s slavenskimi narečji, kakor tudi z romanskimi in z angleškim jezikom. Zraven se je z Vrazom vred veliko pečal s pesništvo, raneeje v slovenskem, pozneje pak v ilirskem narečju, ter sta dve njegovi pesmici „Anni P. iz Petrograda“ in „Slavuj“ natisnjeni v Danici ilirski l. 1840.; v Vrazovi zapuščini leži pri pismu njegovem Vrazu menda l. 1839. ali 1840. napisanem zraven teh dveh

školi in življenju više ceniti znal, nego je to pri fantih biti moglo, ki so prihajali iz nemških škol v gimnazijo. V Mariboru uzdržaval je Vraz v meni ljubezen do materinščine, koji je že v 3. ali 4. razredu med školskim predavanjem stihé delal, pri tem sem mu jaz bil svetovavec. V Gradcu se ta ljubezen za slavenščino neje zgubila; kovali smo velikanske osnove; Vraz imel bi spisati primerjajoč slovar, jaz pa primerjajočo slovnico slavenskih jezikov. Občenje s Poljaki v Gradcu interniranimi podpomagalo je delovanje. Občenje s Kopitarjem — za čijega se jaz učenca držim, — vsaki dan nastavljeno skoz nekoliko let pokazalo mi je pot za moje nauke, za koje mi je vstop v dvorsko knjižnico pri-skrbel obilo pripomočkov*.

še prevod Karamzinove pesmi „Sinji golub“ v lepem gladkem rahlopesniškem obliku. Leta 1844. stopil je s svojo kritiko Boppove primerjajoče slovnice (Wiener Jahrbücher der Literatur Bd. 105. S. 44) med prvake evropskih znanih jezikoslovcev, in to je delovanje stranoma le pretrgal l. 1848., ko so ga na Štajerskem v ustavodavni državni zbor izbrali za svojega poslanca. Položivši mandat začel je še za ministra Stadiona na Bečkem vseučilišču učiti staroslovenski jezik, ter ga je Thun 1850. imenoval za pravega profesorja, ko je za takega bil pozvan v Vratislav. L. 1851. postal je član akademije znanostih v Beču (pozneje tudi mnogih drugih); malo za tem dekan modrosl. fakulteta, 1853. pak prvo-sednik al rektor vseučilišča bečkega, na kojem je mestu pokazal tak izvrsten dar za uredovanje, da se je že ope-tovano posebno pak 1867. veliko delovalo o tem, da ga postavijo za ministra naučnega in verskega. Leta 1861. imenovala ga je krona dosmrtnim članom gosposke hiše, l. 1863. pak odlikovala z Leopoldovim redom, ter je l. 1864. postal vitez. — Razun teore-tičnega učenja novejih jezikov izobrazovalo ga je tudi potovanje in preiskovanje knjižnic. Leta 1836. in 1842. prehodil je (veliko tudi peš) Italijo; leta 1851. bil je zavoljo knjižnic v Carigradu, 1852. v Nemčiji in na Francoskem, 1856. v Dalmaciji in Črni gori.

Glavno in preimenoitno je njegovo delovanje v slo-vanskem jezikoslovju najobširnejšega po-mena te besede gledajoč ne samo na jezik sam po sebi, nego tudi na historični razvitek.

I. Najstarejše delo prvega pomena t. j. jezika samega po sebi vidimo v njegovih „Radices linguae slovenicae veteris dialecti“ l. 1845. natisnenih

v Lipsiji; in že s tem prvim delom presegel je vse, kar se je poprej pisalo o širjem slavenskem jezikoslovju sploh. Iz obširnejega podobnega dela natisnen je posnetek v spisih bečke akademije (Denkschriften, philos.-histor. Kl. Bd. VIII.), kjer na str. 151—9 stoji čez 800 korenin razredjenih na glagolne in zaimenne, in to jedino delo naznačuje, kakor je izrekel Šaffarik, Miklošiču prvo mesto med slovanskimi jezikoslovci. — Leta 1850. dal je prvokrat na svetlo: „*Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti*“, koje je delo poznej tak obsežno in samostalno razširil, da bi ga človek le težko mogel držati za drugo izdanje istega dela, ter ga je 1862—5 na svetlo dal pod novim naslovom: „*Lexicon palaeo-slovenico-graeco-latinum emendatum auctum*“ vel. 8. str. XXII. 1171. Recimo na ravnost, da kdor tega in njegove primerjajoče slovnice ne pozna na tanko, naj ne govori o kakšnem koli slovanskem jezikoslovju, ter da bi se učen človek že samo s tem delom zapisal med najslavnejše slovanske jezikoslovce.

Še večje pak je važnosti in neminljive vrednosti to, kar je dr. Miklošič dodelal o slovnici vseslavenski. Leta 1850. dal je na svetlo „*Lautlehre der altslovenischen Sprache*“, in malo za tem „*Formenlehre der altslovenischen Sprache*“, in na teh dveh knjigah osnovano je glede slovanske slovnice najvažnejše dosedajno, obsežno delo: „*Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*“, koje obsega v I. knjigi glasoslovje, l. 1879. natisneno drugičrat (temu je delu bečka akademija podelila darilo); II. zvezek „*Stambildungslehre*“ (1875.); III. „*Wortbildungslehre*“ (2. izdanje l. 1876.) (temu delu podelil

je francoski znanstveni zavod [Institut] darilo); IV. zvezek „Syntax“ (1868—74). — Slovanski jeziki ali slovanska narečja so mu pak *a*) staroslovensko, *b*) novoslovensko, *c*) bolgarsko, *d*) srbsko, *e*) malorusko, *f*) rusko (velikorusko), *g*) česko, *h*) poljsko, *i*) gornjein *k*) dolnjesrbsko v Sassoniji.

Doktor M. je za to delo našel le malokaj izdelanega gradiva na vsem širokem polju slovanskem; naj veči del erpil je iz samega sebe, in po teh izdelkih njegovih bodo se jezikoslovci in slovničarji vseh slovanskih narečij hoté ali nehoté, radi ali neradi ravnali v praktičnih svojih slovnica. — In ker je za velikansko svoje delo tako malo našel pripravljenega gradiva, pisal je veliko veliko sestavkov o posameznih točkah, največi del v „Denkschriften“, ali v „Sitzungsberichte d. philos.-hist. Klasse der kais. Akademie d. Wissensch. in Wien“; evo njih: „Die Lehre von der Conjugation im Altslovenischen“ (Dkschr. I. 167—206). V istem zvezku str. 119—27: „Über den reflexiven Gebrauch des Pronomens *о* und der damit zusammenhaengenden Formen für alle Personen“. „Die Bildung der Nomina im Altslovenischen“ (Dksch. IX.); „Bildung der Personennamen in den slavischen Sprachen“ (Dksch. X.); „Nominale Zusammensetzung im Serbischen“ (Dksch. XIII.); „Die Verba impersonalia im Slavischen“ (Dksch. XIV.), kar je leta 1883. kakor 2. izdanje na svetlo prišlo z naslovom: „Subjectlose Sätze“. „Die slavischen Ortsnamen aus Personennamen“ (Dksch. XIV.). — „Verba intensiva im Altslovenischen“; „Suffix **Ъ**, **Ь** im Altslovenischen“; „Die Wurzel **ѣру**“ (vsi trije v Seleich. časopisu: Beiträge für vergleichende Sprachforschung. 1858.) „Suffix **Иѣ**“ (Sla-

vische Bibliothek, drugi zvezek leta 1858). „Die Negation in den slavischen Sprachen“ (Dksch. XVIII.). „Über den Ursprung der Worte von der Form altsl. **tręt**“ (Dksch. XXVII.). „Über den Ursprung der Worte von der Form altslov. **trët** und **trat**.“ (Dksch. XXVIII. B. = zv.). „Über die Steigerung und Dehnung d. Vokale in den slavischen Sprachen“ (Dksch. XXVIII. B.). „Die langen Vocale in den slavischen Sprachen“ (Dksch. XXIX. B.). „Über die Genitivendung **go** in der pronom. Declination der slavischen Sprachen“ (Sitzungs-Ber. XLII. B.) „Der praepositionslose Local in den slavischen Sprachen“ (Sitz.-B. LVII. B.). „Über den Accusativus cum Infinitivo“ (Sitz.-B. LX. B.). „Über die zusammengesetzte Declination in den slav. Sprachen“ (Sitz.-B. LXVIII. B.). „Das Imperfect in den slav. Sprachen“ (Sitz.-B. LXXVII. B.). „Beiträge zur altslov. Grammatik.“ (Sitz.-B. LXXXI. B.). — Sim računaj sestavek natisnen v knjigi, leta 1850. po njem izdani „Slavische bibliothek, oder beitraege zur slav. philologie und geschichte“, „Lautlehre der bulgarischen sprache.“ V 16. zv. „Rada jugoslav. akademije znan. i umjetn.“ natisnen je sestavek Miklošičev o pisavi treh črk v starejem času.

II. Kakor za podlago teh preiskavanj in za dokaz povestniškega razvitka stare slovenščine dal je dr. Miklošič mnoga prevažna dela na svetlo v textu kritično izdelanem. Že l. 1845. dal je na svetlo: „S. Joannis Chrysostomi homilia in ramos palmarum“ v treh jezikih, kar je mnogim neukim mladeničem dajalo voljo prebirati knjigo, ko še neje bilo popolne slovnice niti rečnika za staro slovenščino. — Dve leti poznej „Vitae sanctorum“, koje delo ima tudi za oblikoslovje

stare slovenščine svojo važnost, ker zadržuje zraven pet samostalnih kratkih sestavkov o nekih slovniških zadevah; posebne važnosti bil je novi nauk o samostavnem in zaimennem sklanjanju (v. Vrazovo Kolo VI. 88.). Kakor opravičenje svojega postopanja pri uredovanju texta starih spisov na svetlo je dal l. 1854. (Sitz.-B. XIV. 3—52) sestavek: „Über die Sprache der aeltesten russischen Chronisten, vorzgl. Nestors“ in ob enem 18 poglavij Nestorove kronike po teh nazorih napisanih. Po teh pravilih prišla je leta 1860. na svetlo: „Chronica Nestoris“ 1. zvezek, t. j. text. 1860. — Leta 1851. obelodanil je „Monumenta linguae palaeoslovenicae e codice suprasliensi“. Leta 1853. „Apostolus e codice monasterii Šišatovac“. Leta 1856. „Evangelium st. Mathaei palaeoslovenice“. — Leta 1870. „Vita s. Methodii russico-slovenica“ kakor samostalno delo. Dalje „Zum Glagolita Clozianus“ (Dksch. X.); „Legende vom heil. Cyrillus“ (Dksch. XIX.); zatem v Slav. Bibl. I. „Popeyka od Svilojevića“ in „Glagolitiches Fragment“ iz evangelija po Grigoroviću na sv. gori Athos dobljenega, a zatem propalega. V 2. zv. Slav. Bibliothek priobčil je Mikl. slovensko splošno izpoved iz 15. veka.

III. Ako je Miklošičevim delom omenjenim v II. razdelu glavni namen, da se svet seznanj z rokopisi tako važnimi za jezikoslovje, imajo sledeči manje ali več služiti tudi drugim znanostim; pravoslovju in povestnici služi: „Lex Stephani Dušani“ 1. zv. 1865.¹⁰⁶⁾

¹⁰⁶⁾ Niti od Nestorjeve kronike, niti od dela Lex Steph. Dušani ne pride, kakor mi je rekel g. dr. Miklošič, kaj več dalje na svetlo, ker prevod in takšen besednjak lahko kdo drugi izda.

„Monumenta serbica“ 1858.¹⁰⁷⁾ „Das Recht von Pskov“ (Slav. Biblioth. 1858.). — V grškem jeziku natisnil je leta 1847.: „Vita S. Clementis, episcopi Bulgarorum“ „Acta et diplomata graeca medii aevi“, oba dela z J. Müllerjem skupaj 1860 in dalje. Zadnje omenjeno delo obsega v 4 zvezih: I. „Acta patriarchatus Constantinopolitani 1315—1402“ in: „Acta et diplomata res graecas italiasque illustrantia.“ — Tukaj se more tudi napomenoti delo: „Monumenta spectantia ad unionem Ecclesiarum graecae et romanae majorem partem e sanctioribus vaticani tabulariis“, koje je delo izdal leta 1872. v društvu s Theinerjem Augustinom. — Istimu namenu služita nekaj dva zvezka: „Slavische bibliothek oder beiträge zur philologie und geschichte“ (1. zv. 1850. sam, 2. zv. 1858. v društvu s Fiedlerjem obelodanil).

IV. Na slovanske razmere v obče spadajo razna dela, kakor: „Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen“ (Dksch. VII., in dodatki v Slav. Biblioth. II.). „Glagolitisch“ (Encyklopaedie von Ersch und Gruber Th. 68 leta 1859.). „Die serbische Epik“ (Österr. Revue. Wien 1863. II.). „Die Fremdwörter in den slavischen

¹⁰⁷⁾ To delo ima tudi za mojo knjižico neko važnost, ker zadržuje od broja 274 do 337 devetnajst povelj podpisanih po „Radosavu Pavloviču“, prva je l. 1421., zadnja leta 1441. podpisana. — Brez pitanja je to mož, čijega je grob naš Kuripešić (gl. str. 20—1 moje knjižice) vidil na Medveniku; in kar se imena našega potnika tiče, kazal mi je dr. Miklošič, da je moralo glasiti „Kuripešić“ t. j. sin onega, ki kuri peči, ker da sega v one čase, kojih so se imena tudi pri nas menjala kakor pri Pavloviču, o kojem koj prva pravi: „az smirni prěd božstvom tı rab Radoslav, sin naslednik slavnoga pomenutiya gospodina kneza Pavla Radinovića . . .“

Sprachen“ (1867.). „Die Rusalien, ein Beitrag zur slav. mythologie“ (Sitz.-B. XLV. 1864.), v kojem dokazuje, da to neje šega poganskega, nego krščanskega izvira. — „Die slavischen Elemente im Rumunischen“ (Dksch. XII.). „... im Albanischen“ (Dksch. XIX. B.). „... im Magyarischen“ (Dksch. XXIX. B.). „... im Neugriechischen“ (Sitz.-B. LXIII. B.). „Beitrag zur Kenntniss der slavischen Volkspoesie. I. Die Volkspoesie der Kroaten“ (Dksch. XIX. B.). „Die slavischen Monatsnamen“ (Dksch. XVII. B.). „Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen“ (Dksch. XXIV. B.). „Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen“ I. (Dksch. XXI. B.). II. (ibid. XXIII. B.). — Razun tega na svetlo je dal I. zvezek „Kopitars kleinere Schriften.“

V. Črez meje slovanščine segajo sledeče razprave: „Die romanischen Elemente im Albanischen“ (Dksch. XX. B.). „Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europas“ (Dksch. XXI—XXXI.) „Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpathen (na svetlo dal v družtvu prof. Kalužniackega, Dksch. XXX. zv.). „Rumunische Untersuchungen“ I. Dksch. XXXII. zv.; II. ibidem v istem zv. — „Beiträge zur Kenntniss der Zigeunermundarten“ (Sitz.-B. LXXVII. zv.) „Beiträge zur Lautlehre der rumun. Dialekte. Vocalismus I. II. Sitz.-B. XCVIII—IX.; Vocalismus III. Consonantismus I. ibid. zv. C.; Consonantismus II. ibid. CI.

Konečno imam še napomenoti, da je ta velikan naše zemlje posredno in neposredno deloval v samo slovensko književnost. Posredno deloval je ne samo kakor slovanski jezikoslovec nego kot učitelj tolikih in tolikih književnikov naših, ter je kot takšen na

svetlo dal delo „Chrestomathia palaeoslovenica“ 1854. (2. natis leta 1860.). In ti so njegovi učenci velik del tega izdelali, kar se je pri nas recimo od l. 1853. slovenskemu jeziku dalo novega glede večje pravilnosti. Neposredno deloval je doktor Miklošič najprej s tem, da je novo ustanovljeni „Državni zakonik“ nekaj časa poslovenjeval sam, in da je konečno po nalogu ministerstva za nauke na svetlo dal „Berila za više gimnazije“.

Srečen, kaj redko srečen je ta naš rojak, kojemu so podeljene duševne sile pa tudi potrebni čas, da je kakor *smo* vidili gori, vse svoje velikanske osnove mogel dotkati, ter da mu še sil in časa ostaja za daljnje delovanje ležeče zunaj osnov započelih v mladih senjah in v možkem premišljevanju.

Josip Muršec.

59. Murkov krajan in tudi ž njim ene dobe je dr. Josip Muršec, rojen leta 1807. v Bišu pri sv. Bolfanku, koji je izučivši se v Mariboru in Gradcu srednje in visoke škole nekoliko let kapelanoval v Ljutomiru in Ptuj, poznej pak več let pri Ormuškem vitezu živel kot odgojitelj, dokler neje leta 1845. postal profesor nauka vere na deželni realki v Gradcu, koje je mesto leta 1870. odložil stopivši v mir.

Kakor redko koj drugi in povsod je dramil na narodno delovanje, in posebno veliko knjig namesto manjkajočih nam narodnih knjigotržcev spravil med naš narod. Davorin Trstenjak pisal je v Novicah l. 1880. br. 36. govoreči o Vrazovi svečanosti v Cerovcu, pri koji je zlatomešnik Muršec na Jeruzalemu služil svečano mešo: „Slišali smo iz ust slavnega rodoljuba dra. Štef.

Kočevarja in neumrlega pesnika „Djulabij“, da je Muršec bil prvi, ki je v srcih teh blagih narodnjakov užgal ogenj navdušenja za povzdigo slovenske literature, ter da je pri Blazniku do 14000 iztisov raznih knjig naročil, koje je dalje razprodaval ali pak podarjeval.“ (Prispodobi še s tem odlomek pisma dra. Miklošiča glede Vraza i. t. d. v životopisu Miklošičevem). — Dopisoval je morebiti izmed vseh največ St. Vrazu, razun tega tudi Novicam in drugim časopisom, posebno pak Drobtineam pod pravim imenom ali pak pod domačim imenom: Živkov. Leta 1847. dal je na svetlo kaj pregledno, za oni čas prav dobro „Kratko slovensko slovnico za pervence.“¹⁰⁸⁾ Leta 1850. dal je na svetlo „Bogočastje sv. kotoiške cerkve“, koja je knjiga neki čas služila za gimnazialno porabo. Leta 1856. pridjal je Novicam pod naslovom: „Neposredno speljevalo iz glagolov“ pregled, koliko se iz enega glagola z raznimi končnicami da napraviti besed. Leta 1862. dal je v časniku „Katholischer Wahrheitsfreund“ str. 62 do 226 natisniti po francoskem dolg sestavek „Katholische Gedanken.“ Leta 1867. dal je pri Milicu v Ljubljani na svetlo: „Narava in človek“, kar je s prva izhajalo po malem v „Šolskem tovaršu.“ In kakor je leta 1848. v Graškem listu „Grazer Zeitung“ br. 62 do 66 pod imenom domačim Nemeem razlagal žalostno lego in v Sloveniji branil pravice slovenskega naroda, tako je v društvu „Slovenija“ takrat krepko zastopal narodnost, in ko so politiške zadeve začele pešati in

¹⁰⁸⁾ Ako neje prva slovenski pisana slovnica (vidi Zelenko, Vodnik) kakor piše Raič v Slov. Narodu I. 1880. br. 234., vendar ima veliko veljavo, ker Vodnikove nikdo neje imel v rokah.

nazadovati, napisal je natančno povestnico rečenega društva Slovenija, koja se hrani v deželnem arhivu.

Dalje bil je dr. Muršec začetnik „Deželnega zakonika“, za slovenski del, ter odsluživši mesca septembra 1880. zlato mešo živi mirno in blagotvorno v Gradu.

Štefan Kočevar.

60. Doktor Štefan Kočevar narodil se je leta 1808. v Središču, ter izučivši se latinske šole v Mariboru, modroslovje v Gradu, dosegel je v Beču nekje okol leta 1834 doktorat zdravoslovja. Bivši kratek čas zdravnik v Celju, dobil je koncem leta 1836. ali početkom 1837. okrajni fizikat v Podčetrtnu, ter je tam ostal, dokler neje došel v Celje za kresijskega fizika, kjer je od vseh strank visoko štovan za ljudoljubno svoje delovanje dobil naslov cesarskega svetovalca, ter dasiravno visoko starost dosegši za štajerske Slovence prerano umrl 22. svečana tekočega leta.

Bil je vse svoje dni živ buditelj in podpiratelj vsega, kar se je ticalo slovenskih odnašajev, bil je dopisovatelj mnogim listom, bil je slavnemu St. Vrazu, ki ga je klalo mnogo težav, zmiraj pravi prijateljski svetovalec, in v največih težkočah utočišče, ter ga je po veliki bolezni leta 1840. in poznej opetovano držal pri sebi in mu bil telesni in duševni zdravnik, kolikor mu je zadnje pripomoči trebalo; in po pravici smem reči, da St. Vraza nikdo neje tako na tanko poznaval, kakor Kočevar.

In kar je doktor Kočevar osebno bil Vrazu, to je bil štajerskim Slovencem v narodno političkem oziru; neje samo z besedo nego tudi denarnimi sredstvi vse

podpiral, kar je v zvezi bilo s slovensko narodnostjo posebno na Štajerskem. To je v političkem oziru posebno pokazal leta 1848., ko so na Štajerskem bile volitve za Frankobrod; in kakor je takrat Koseski dasiravno ces. uradnik iz Trsta mogočnim svojim glasom odvrčal od volitev v Frankobrod, tako naš Kočevar izbran za narodnega zastopnika neje gledal čez meje državne, nego je šel v Zagreb pokloniti se onemu možu, ki je istega leta morebiti največ doprinesel, da nemško - madžarska revolucija neje konca napravila naši državi. — Od tega časa bil je nam štajerskim Slovencem doktor Kočevar starešima in duševni vodja, ter je smrtnega svojega leta tudi stopil med slovenske književnike davši na svetlo knjigo „Slovenska mati“, o koji je delal več let svojega mirovanja od javne službe, kakor je tudi več časa besede zbiral za hrvaški slovar.

Vogrin Lovro.

61. Dr. Vogrin Lovro ¹⁰⁹⁾ narodivši se l. 1810. v Senarski vesi pri sv. Trojici (v slov. goricah), tedaj zemljak Cafov, izučil se je v Mariboru srednje, v Gradcu višje škole, kjer je sodeloval v gori omenjenem krogu uznešenih rodoljubov. V tem istem dobu deloval je poznej kakor vikar v Ptujju, v Mali Nedelji, pri sv. Jurju na Sčavnici, in poznej kakor korar in profesor pastirne, ter je kot stolni prošt umrl o koncu l. 1869. — Bil je blage, krotke narave in, kakor pravi njegov životopisec, „integer vitae“.

¹⁰⁹⁾ V. životopis napisan po Dav. Trstenjaku v „Slovenskem narodu“ leta 1870.

Na svetlo je dal v „Zori jugoslavenski“ R. Razlaga zv. II. veči sestavek: „Narodnost i vĕra“, v kojem dokazuje, da narodnost nikakor neje v protuslovju z vero, da tedaj vsak duhovnik v duhu svojega stana sme in more biti narodnjak, kakor nam je pozuej dokazal dotiĉno resnico veliki nař narodnjak Slomřek. Glavne misli vidiř v izrekah zdolbene: „Vĕra brez narodnosti preide“ (st. 103) in „Vĕra jaĉi narod, vzdigne ga, da se v slavnih dĕlih razvija, in v viharih vsĕh ĉasov trdo in neomahljivo stoji“ (st. 109). — Dalje spisal je in v Mariboru l. 1863. na svetlo dal „Tisuĉletno obhajilo v ĉast sv. Cirilu in Metodiju“. — Razun tega sestavil je celo „pastirno“ t. j. uĉni navod za bogoslovce, in „obřiren veronauk“, ki leřita in bota tudi menda ostala v rokopisu.

Prelog Matija.

62. Prelog Matija ¹¹⁰⁾ narodivři se 1813. blizo Ljutomera, iznĉil se je gimnazijo v Varařdinu, od koder je v Gradec v znani krog narodnjakov leta 1834. prinesel navduřenost narodno, ter v Beĉu položivři izpite za doktora lekarniřtva v svoji domovini dolgo deloval v narodnem duhu in sicer v Ljutomeru, in v Vržeji, od l. 1850. do smrti pak v Mariboru. Od leta 1867. do 1870. bil je poslanec v Ńtajerskem deželnem zboru, a umrl je l. 1872. — Na svetlo je dal l. 1864. „Makrobiotiko ali umetnost, kako si podaljšati življenje“, zatem dve řaloigri: „Ārni Peter“ in „Zakonska sol“. Kaj je z njegovim romanom: „řuntar“, neje mi znano.

¹¹⁰⁾ V. životopis: Slovenski narod. 1872. br. 14. 15. Zora 1872 str. 53 od Dav. Trstenjaka.

— On je tudi osnoval leta 1867. časnik: „Slovenski gospodar“ ter ga l. 1871. prodal tiskarnemu društvu.

Davorin Trstenjak.

63. Nekaj poznej od vseh do sedaj pohvaljenih mož narodil se je Davorin Trstenjak in mislim, da po St. Vrazu ž njimi stopil v duševno neko zvezo. Zagledal je, kakor tudi sam na neki način napominje v krasni pripovedki „Novo leto 1824.“ (Novice 1857.), beli svet leta 1817. v Kraljevcih (zato se je v „Zori dalmatinski“ podpisoval „Davorin vlastelin Kralovski“) pri sv. Jurju Ščavniškem ter se latinske šole učil v Mariboru, (ne pak v Radgoni, kakor pravi Wurzbach!!), modroslovje v Gradcu in Zagrebu, bogoslovje pak dovršil je l. 1844. v Gradcu. — Že rano začel se je pečati s slovenskim jezikom ter je posebno za bogoslovce na neki način bil naslednik Vrazov in osredje slovanstvu v Gradcu, po takem je tudi njegova primicija l. 1844. dopisunom celo v „Angsb. allg. Zeitung“ dala priložnost debelim lažim in odpisom najvišje oblasti notrajnih opravil na nižje oblasti.¹¹¹⁾

Za tem je kapelanoval do leta 1850., tega leta pak je ob enem stopil v službo na mariborski gimnaziji za nauk vere, slovenščino in povestnico, od koder je l. 1861. prišel za župnika k sv. Jurju pri Celju; od tod se je l. 1868. preselil kot župnik v Ponikvo

¹¹¹⁾ V. ojster njegov odgovor dopisniku A. A. Ztg. profes. Schreineru stoječi v „Slawische Jahrbücher 1845.“, dalje list v Vrazovi ostavšini po Lutomerškem kapelanu Bratuši Mirku 25. januarja 1845. napisan Vrazu. — Dodati mi je, da najnovejši (44.) zvezek Wurzbachovega rečnika ima životopis T. str. 11—13.

in konečno se je l. 1879. preselil za župnika v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu.

Bil je mlajših svojih let pesnik, kateri bi v tem bil mogel priti do pesniške slave, ko bi se bil stalno držal te umetnosti. Tako je v prvem tečaju „Zore Dalmatinske“ (1844.) natisnениh osem pesmi, koje večidel moraš prištevati najboljim pesmotvorom imenovanega štokavskega časopisa; tudi „Pirska Danica“ v Zagrebu za leto 1839. ima neke njegove pesmotvore. — V slovenskem jeziku pak se je prvokrat pokazal javno, ko je leta 1839. čestital namestniku Wickenburgu; leta 1846. pak je z veliko pesmijo pisano v visokem duhu, kakor so „Sepoleri“ od Ugone Foscola v italjanskem jeziku, pozdravil prvo vožnjo železnice po slovenski zemlji (v. rečenega leta „Novice“ str. 93); Goethejevega duha pak je, rekel bi, pesem zapeta pri svečanosti, ko se je l. 1862. započela Celjska čitalnica (Novice 1862., str. 68). Visokega in krepkega pesniškega duha polne so njegove pripovedi, kakor „Novo leto 1824.“ in „Sveta vira“ (obe v Novicah 1857.), „Slovenski Lcander“ v Novicah l. 1859. podpisan s chiffro: §.; „Ljudevit, vojvoda horvatski“, v Vodnikovem spomeniku natisnena historična povest. — Ta pesniški duh teče mu pak posebno obilno iz humoristične rahlošaljive žile, kakor nam pokazujejo razni časopisi in koledarji, kar se rado skriva pod imenom Davorin, Vicko Dragan, Vitomar, Dalibor, Ἐπίχαρμος i. t. d.; v takih sestavkih razlaga nam vse šale in burke, koje narod pripoveduje o primurskih svojih Abderitih.

Ali če ravno mu lahko in lepo tečejo pesnice,

vendar je skoro popolnoma pozabil, čim se je v „Zori“ tolažil leta 1844.:

„U pèsničtvu svetom,
Tamo vir života,
Prometejske iskre,
Světovah lèpota. ¹¹²⁾

Ker največ obilnega svojega pisateljstva postavljaj je poznej v zgodovinsko preiskavo, in to splošno o najstarejši dobi naših krajev; k temu pristopajo preiskave bajoslovnega in mitologičnega pomena, in pri teh nam pokazuje, da misli in pripovedke našega naroda o rastlinah in živalih pozna na tanko, kakor nobeden drug slovenski pisavec. Vem da si vsak pisatelj narodnega našega razvitka ravno tako, kakor jaz želi, da bi se vse take betvice, koje nam ponuja o narodnem mišljenju, zvezale v en velik snop, ter bi si vsak za svojo potrebo namlatil, česar potrebuje za svojo pogačo. In tem je bolj opravičena ta želja, ker je pisatelj v koledarju „Slov. matice“ za leto 1869. vse pripravljeno gradivo za najstarejšo povestnico slovenske zemlje začel vkupno in sestavno zlagati v eno celost. Da pak naši čitatelji znajo, kako je o teh povestniških preiskavah sodil največji vsèslavenski povestničar dr. Šafařík, nate list prenatiskan v „Novicah“ 1853, str. 218 do 219, kojega je napisal ta učenjak dobivši oddelek teh preiskav: „Iskreno se Vam zahvaljujem za ti drago-

¹¹²⁾ Koncem leta 1838. pisal je iz Gradca Vrazu o raznih plodih svoje Vile, o dramatiški pesmi: Marula po dalmat. pesniku Kačiću, o vencu sonetov, „kojih je nakupio do sto“. Leta 1869. pak pisal je pisatelju nazočnega sestavka, da misli vse svoje pesmi v eno celost zbrati; kaj je vendar z lepo to idejo? Ali bo jih prepustil ostarelosti??!

cenil dar. Saj veste, da tudi jaz sem v svojih slaven-
skih starožitnostih (1837) najstareje nam znane stano-
vavce med deželami beneškega zatoka in tatranskih
gor za Slavene naznamnal; ali zoper to mnenje so se
vzdignili nekteri zgodovinoslovci, sosebnio nemški . . .
Za toliko več me veseli, da tako vredni preiskovavei,
kakor ste Vi, prečastiti gosp., ste na samostojni poti
ravno tisti cilj dospeli. Le vrlo napredujte, preč. g.,
na ti poti, po kateri novo luč prižigate v razsvetljenje
najtemniših zadev naše zgodovine.“ Tudi učeni Nemeec
Jakob Grimm je v posebnem pismu priznal vrednost
in važnost njegovih spisov.

Zraven tega brani Dav. Trstenjak, kakor je že
rečeno, obilo pesmotvorov v svojem rokopisu. Nekatere
njegovih pesmi sta prestavila v nemški jezik nemška
pesnika M. Vehovar in Baron Frid. Wend, ki so na-
tisknene po časnikih „Der Aufmerksame“, „Styria“,
„Carniola“, „Ost und West“ i. t. d. — Kraj tega je
Dav. Trstenjak od nekđaj bil jeden najmarljivejših
dopisovavcev „Novicam“, poznej „Sloveniji“, „Sloven-
cu“, „Slov. Gospodarju“, nekđajnemu časniku „Union“,
„Stidslavishe Zeitung“, „Presse“ leta 1849. in 1850.,
„Slawische Jahrblicher“, „Moskva“ „Mittheilungen des
historischen Vereines von Krain“ (v letnikih 1854 do
1858), v Letopisu slov. Matice i. t. d.; potem je osno-
val in dolgo uredoval „Zoro“ in „Vestnik“, ter je pravi
oče „Kresu“, v kojem je obelodanil med drugimi rečmi
veliko povestniško razpravo o provinciji Windischgraz;
in kdor je pregledal nazočni sestavek, vidil je sam,
koliko se Davorin Trstenjak trudi, da se zasluženiin
možem slovenskega naroda ne uskrati zaslužena za-
hvalnost naroda.

Ivan Macun.

Pred nego zapustimo istočni del naše domovine, naj še tukaj stoji kratek posnetek o delovanju samega pisatelja nazočne knjige. Mnogo obširnejši životopis napisal je bil za Matičino izdanje prof. Majeiger, ali v taki obširnosti in v istem subjektivnem iskreno privrženost dibajočem duhu nikakor se sedaj nebi spodobil; komu je preteklost očeta te knjige znana, ter zna soditi objektivno, prizanesel mu bo, da neje zamolčal, kje da je radostno deloval pa tudi trpel za narodno svoje prepričanje.

64. Ivan Macun¹¹³⁾ narodivši se v Trnovcih blizu Pesnice leta 1821., izučil se je latinske šole v Mariboru, modroslovje in prava v Gradcu; l. 1845—6. bil je namestni gimnaz. učitelj v Celju, leta 1846—7 v Trstu, ter je od 16. maja 1848 neprenehama učitelj za gimnazialno mladež. Največ zavoljo spomenice, kojo je meseca februarja 1860. s kolegom Bradaskom (Veber za koncept niti pera neje namočil) v imenu devetih učiteljskih drugov napisal proti ravnatelju Premerlu, moral je oktobra 1860. v Ljubljano, in 13 mesecev poznej pod istim nadzornikom dr. J. zopet nazaj v Zagreb, kjer je ostal za hrvaške in magjarsko-hrvaške Rauchove dobe do oktobra 1870; a tega je leta na svojo prošnjo prišel na l. državno gimnazijo v Gradcu, kjer deluje do dnešnjega dne.

Že v Mariboru zbudil se je na narodno mišljenje, in sicer po dru. Krambergerju (v Borovi); razun Trstenjaka neje bilo na vsej gimnaziji ne ene duše, ki

¹¹³⁾ Neke podatke v. „Naučný slovník“, zv. V.; Wurzbach Lexicon zvez. 16.

bi mislila bila v narodnem zmislu. Skoro enako je bilo v Gradeu v modroslovju, in med pravniki bil je jedini Malavašič v 1. letu slovenskega duha napolnjen. Ko je v svoji domovini vidil, kako je Dajnko izpitoval vse samo nemški, in kako z druge strani tudi stolica slov. jezika v Gradeu neje delovala, kolikor bi lahko bila mogla, opisal je v 1. tečaju Jordanovega lista v Lipsiji „Slawische Jahrbücher“, tedaj leta 1844. žalostno stanje ljudskih škol po slovenskem Štajerji („Über die slovenischen Volksschulen in Untersteiermark“) ¹¹⁴⁾ in sledečega leta (1845) o sosednih slovenskih deželah („Die Slaven in Krain und den benachbarten Provinzen“); tudi je dopisoval v „Zoro dalmatinsko“. Leta 1847. napisal je večo razpravo o Gunduličevi junački pesmi Osman (v. Dr. Schmiedl's „Österreichische Blätter für Literatur, Kunst etc.“ 1847. Nr. 118. 123.); sledečega leta v istem listu veči sestavek o gimnastiki. — Leta 1849. sodeloval je pri napravi velikega hrvaškega berila za nedeljske ope-tovalne škole po Istri. — Leta 1850. dal je na svetlo: „Cvetje slovenskega pesništva“; leta 1852. pak v Ne-venu in pomnoženo v posebni hrvaški knjižici: „Kratko krasoslovje“. Centralna vlada dala je natisnoti iz nje-govega peresa: a) Oblikoslovje jezika gèrkoga (pre-vođ Kühnerove nemške slovnice) 1853.; b) Skladnja

¹¹⁴⁾ Glavno misel, da so neumne čisto nemške učilnice gola škoda za Slovence: izrekel je blagi Slomšek v zadnjem svojem životopisu o Čepeju (Spisov III. str. 386.) tako: „Ako smo Slo-venci u kakih posvetnih rečeh zaostali, so nerodne nemšku-tarske šole krive, u katerih se razum svete vere prav za prav drugega nij slovenska mladina učila, kakor nemčevati. Nemški so deca večidel pozabili, drugih potrebnih in koristnih rečij se pa nijso učili.“

jezika gèrèkoga (samostalno delo) 1854.: *c*) Kratka slovnica jezika nèmačkoge 1854.; *d*) Zadaèe za vèžbanja u jeziku nèmaèkom 1854. — Leta 1856. napisal je v Neyenu str. 329. do 338. potopisne in književne crtièe o Bohinski dolini in Bledskem jezeru, kjer se na dotiènem mestu razlaga Prešernov Krst pri Savici. — L. 1858. natisnen je v èasopisu za avstrijske gimnazije njegov sestavek o latinskem jeziku, — pravi namen bil je, da se svojevoljnemu nepedagogiènemu razdeljevanju tega predmeta na zagrebški gimnaziji pride v okom. — Leta 1862. sprožil je v Slov. Glasniku str. 67—72 prvi obširno besedo o „Slovenski terminologiji v obèe“ in predložil jezikoslovno (oboje pozabil je Cigale v predgovoru svoje terminologije). — L. 1862. do 1864. pohrvatil je za Pozor in za Danico ilirsko Ruske neke novelle n. pr. „Slavulji“, „Sastanak“, „Pjevaèi“ (vse iz Turgenjeva), „Pisar“ (od Bèlova). Dalje napisal je kot sodelovavec Gajevih Narodnih novin (leta 1862—64) o Bugarih napisanih 14 razprav; zatem v podlistku „Kratok pregled slovenske literature“¹¹⁵⁾ in pomnoženo v posebni knjižici (800 natisov), koji je nastal iz krajšega sestavka o slovenski književnosti v Riegerjevem slovníku nauènem kot del velike razprave: „Jihoslovani“. — Leta 1865. na svetlo je prišla v Beèu knjiga: Fröhlich's theor. prakt. Grammatik der illyr. Sprache, tako predelana, da je ostal skoro samo naslov. — V „književniku“ razprava o najstareji slovenski in hrvaški slovnici. — Leta 1874. na

¹¹⁵⁾ Wurzbach ta sestavek v 44. zvezku velikanskega svojega slovarja krivo pripisuje Dav. Trstenjaku dodavši, „und ist das Ausführlichste, was bisher über die slovenische Literatur veröffentlicht wurde.“

svetlo je dal v programu 1. graške gimnazije samostalno večo razpravo „Machiavelli als Dichter, Historiker und Staatsmann“. — Kar je manjših sestavkov, ocen i. t. d. natisnenih v Jadranskem Slavjanu 1849—50, Danici, Novicah i. t. d. tega pisatelj sam več vsega ne zna.

Anton Martin Slomšek.

65. Kakor smo gori vidili, da se je v Gradcu okoli Vraza in Miklošiča vrtelo več rodoljubov, tako je Slomšek deloval v Labodski vladikovini. Gotovo mi nikdo nebo prigovarjal, ako rečem, da še noben rodoljub po vseh slovenskih krajih našemu narodu neje tako globoko segal v srce kakor rečeni mož, tako da smemo reči, da je Slomšek glede slovenščine v narodnem javnem pomenu to, kar nam je Miklošič v znanstvenem; tudi se more reči, da noben Slovenec neje še napisal toliko slovenski natisnenih del in sestavkov kolikor ta narodnjak.

Narodil se je Anton Martin Slomšek ¹¹⁶⁾ v

¹¹⁶⁾ Najbolji izvir za životopis so posebno „Drobtince“, koje so po njem kot letnik ustanovljene le malo tečajev preživele svojega početnika, ker je seme po vladiki posejano tako plodilo, da se je hrana morala nuditi narodu v mesečnikih in s časom v vsaki dan izhajajočih listih. — Obsežen životopis napisal je korar Kosar v posebni nemški knjigi: „Anton Martin Slomšek, Fürstbischof von Lavant. Marburg 1863.“ — Dalnji životopis napisal je dr. Hoffinger v časopisu: Österreichische Revue 1863. VI. zvezek; in iz tega povzel je dr. Const. Wurzbach, kar ima o Slomšku v zvezku 35. Važno je, kar Nemeč dr. Hoffinger piše na str. 80. rečenega časopisa: „Slomšek lernte hier . . . die grosse Wahrheit, dass die Muttersprache zur Grundlage einer zweiten Sprache dienen müsse, wenn die letzere mit einiger Frucht und nicht auf Kosten der Bildung betrieben werden solle.“

Ponikvi leta 1800. od precej premožnih starišev; oče ga je na vso silo hotel imeti pri plugu, in le ljubeznivo srce njegove matere izdelalo je, da je to jasno solnee zamoglo štaj. Slovincem pripeljati zlato zoro prebudenja in beli dan narodnega delovanja. V tem jo je podpiral kapelan Pražnikar, ki je, kakor toliki drugi svojim znojem v kapelaniji za petnajst otročičev osnoval šolo, in ta mož Slomšeka, ki je v tej školi zmiraj bil prvi, tudi neje pozabil, ko je oče oženivši se z nova celó odtegnol svojo roko sinu, koji je zmiraj bil med prvimi tudi v latinskih školah, kamor je tudi kakor kranjski njegov parnik Ravnikar prišel 15 let star. V Celju mu je profesor Župančič ¹¹⁷⁾ v srce zasadil plodonosno seme rodoljubja in ljubezni do slovenskega jezika, in ko so trije učenci imeli latinski,

¹¹⁷⁾ Župančič prišel je napivši se Vodnikovega duha l. 1815. iz Ljubljane v Celje ter je tukaj do l. 1819. v mladih sreih budil ljubezen do naroda, ljubezen do dušne lepote. Od 1819. do 1831. bil je profesor na gimnaziji v Mariboru, kjer je bil s časom hudo nezadovoljen, ter mu je nehala ljubezen do slovenske narodnosti. G. župnik Hašnik pisal mi je o tem l. 1869. „Slovenščine se bolj poprijeti je začel Matijašič (v Mariboru) sicer prav po naključji. Prišel je v Maribor namreč neki mladi grof za neplačanega krajskomisarja — trd Nemeč, ker je pa po postavi moral spričo imeti, da nekaj slovenskega ume, iskal je nčenika in izvoljen je bil Matijašič, takrat petošolc, kajti znano je bilo, da ga je Šmigoc in Povoden že v slovenščini uril. Da bi mogel praktično grofa učiti, popraševal je sošolce po manj znanih besedah in izrekih, in začeli smo jih zapisovati, dobivali slovenske knjige, se učili pa tudi včasih hudo prepirali se. Najhujši je bil Murko, pa tudi v kratkem vse prekosal. Župančič se za slovenščino ni nič pečal, kajti nemškutar je bil; dijaki iz Ljubljane so mnogo pripomogli, prinesli Vodnikove, Kasteličeve in Jak. Zupanove poezije pa še drugih mož izvrstna dela.“

grški in nemški nekemu profesorju čestitati na njegov god, zložil je Slomšek slovensko tako gratulacijo. Modroslovje ničil se je v Senju (Zeng) ter se tamo naučil vsaj nekaj hrvaškega jezika. Ali je gotovo že takrat staroslovenski obred (tako zvana glagoljica) živel slabo kakor danes, tako da neje mogel delovati v poznejega vladiko. Bogoslovje izučil se je v Celovcu ter je svoje součence kot službeno postavljeni učitelj učil slovenski jezik.

Le-ta ljubezen do materinega jezika vodila ga je tudi povsod, kjer je živel kot dušni pastir, ter je pri sv. Lovrencu blizo Bizelja že okoli leta 1826. bolj mehko kot Koseski in svobodneje poslovenil Šillerjevo „pesem o zvonu“, koja velikokrat po prijateljih prepisana za vse je Slovence beli svet zagledala še le v Drobincih za leto 1847. Leta 1829. postavljen je Slomšek v Celovškem bogoslovju za špirituala, ter je na tem mestu čvrst temelj položil slovenskemu duhu Labodske vladikovine. Ker koj je zopet oživel nauk slovenskega jezika, ki je bil leta 1825. zaspal, ko je Slomšek odšel iz bogoslovja. Ali pri tem neje mu bila slovnica glavna ali celo jedina reč, kakor n. pr. Kvasu v Gradcu, nego vzbujal je mladeniče, da so s početka praktične nemške knjige pripravljali za slov. čitatelje, te je on pregledaval in vredivši jih na svetlo daval. Tako se je s časom pet knjig razvilo, izmed kojih je „Kršansko devištvo“ do l. 1863. sedemkrat, „Življenja srečen pot“ pak četirikrat natisnen. Bogoslovci tretjega leta imeli so kratke govore, oni četrtega leta dolge govore ali pridige sestavljati, in te so se pretresovale v času slovenskega nauka. To je pravi nauk narodnega, toliko zanemarjenega

jezika! Pravila, kojih se je držal pri poslednjih teh vajah, marljivo je sestavljal ter pilil in pilil (daleč čez devet Horacijevih let), dokler neso pod imenom: „Vaje cerkvene zgovornosti“ še le nekoliko mesecev pred njegovo smrtjo beli svet zagledala v Drobtinceh leta 1862.

Bil je ranjki naš Slomšek vse svoje dni prijatelj slovenske mladine; rad se je spominjal in o tem govoril, da se je toliko imel zahvaliti trudapolnemu, brezplačnemu delovanju Pražnikarjevemu; zato je zmiraj nagovarjal svoje bogoslovce, da pri dušnem svojem delovanju ne pozabijo na male otročiče; in ker je imel veliko iskustva, vidil je, da se otroci le malokaj morejo naučiti po stari navadi t. j. po nemški poti. Zato je bogoslovce praktično podučeval, kako imajo postopati pri tem in ko je leta 1838. iz Celovca prišel za dekana v Vuzenico, zdelal je vse to v prekrasno knjigo, koja je gotovo prva zvezda bila vseh avstrijskih pedagoških školskih del, posebno unega časa, ter ji je dal ime „Blaže in Nežica v nedeljski šoli“. Prekrasno to delo natisnolo se je leta 1842. prvokrat v 4000 istisih in vendar je do njegove smrti še dvakrat se moralo tiskati. — In ta ljubezen do slovenske mladine neje ga zapustila do smrti; porok tega nam je to, da je od l. 1850. do 1857. nekoliko knjig za nar. škole na svetlo prišlo napisanih po njem ali pred njegovimi očmi; porok nam je sestavek str. 275—287 v Drobtinceh l. 1861. „Kratko vodilo za malo in veliko Berilo“, ki nam tudi živo dokazuje, da le laže, kdor trdi, da naša duhovščina otroke hoče učiti le katehizem in krščanske reči. Naj si to vodilo vsak

učitelj vsako leto prebere nekolikokrat, in vsak krat bo našel, da je plodonosno, da je zlata vredno.¹¹⁸⁾

Bil je Slomšek velik prijatelj veselega petja ter je še kot vladika rad v društvu slušal in tudi pel slovenske pesmi. V tem je oziru in ogibaje se preveč posvetnih pesmi že leta 1832. pod imenom profesorja Abacla na svetlo dal „Koroške in Štajarske pesme“ z dodanimi napevi v notah, koja se je knjiga do njegove smrti prenatismola še dvakrat. Med temi je pesmami nekoliko takih, kojim bo pesniška vrednost

¹¹⁸⁾ Izmed mnogega drugega naj sledeče navodim str. 278: „Pred vsem je potreba šolski mladini spoznavati svoje lastno truplo, njegove ude in svoje dušne moči; inace povedati človek ne more, kaj ga boli. Jeli ni lagodno bilo v naših šolah podučevanje, v kterih nam niso povedali, kako je petim prstom na roki po samem imo? Kako hoče mož Novice razumeti, ako živalstva, rastlinstva in rude saj po vrhu ne pozna? . . .“ str. 279: „Otroci gledajo živali po zemlji laziti, hoditi in letati, ribe po vodi plavati, ptice pod nebom habititi, in jih malo malo poznajo; še imenovati jih malokteri znajo! . . . Kako malo smo se svoje dni naučili rastlin imenovati! Saj še praproti prav poznali, bukve od gabra, jelke od smreke dobro razložili nesmo. Kako potrebno je pa mladini vse to, naj si bo dečko kmet ali rokodel, deklica svinjarica ali kuharica, da strupne zeli od dobrih ločiti ve Pokaj pa je našim otrokom Naravoslovje? Morebiti za noroslovje, da jih zmešaš in znoris? Prijatelj! le po času. Saj tudi ti v naravi ali naturi živiš, dihaš sapo, piješ vodo, in se rad pri ognju greješ. Jeli ti ni potrebno vedeti, kako se za zdravo sapo skrbi, da zdravo ni prevroče ali premrzlo piti, kako se ognja in druge nesreče varvati, prazne babje vere zaničevati? . . . Za toliko bo menje med nami škodljive prazne vere, za kolikor več bo v šoli takega zdravega nauka.“ Teško mi je kje koli pretrgati prekrasni sestavek, v kojem tudi učiteljem razlaga, kako imajo postopati, da bo škola v prid mladine, v prid omike. Škoda samo, da tako zlato zruje tiči v nepristopnih redkih natisih Drobline.

ostala zmiraj, glavni pak je ozir na napeve. — S tega razloga je Slomšek imel tudi veliko skrbi, da bi se napravila zbirka najboljih cerkvenih napevov, ter so napevi za blagoslov v Drobotincih leta 1861. natisnjeni, onih za predpoldanjo službo božjo pak neje mogel dognati do kraja, dosegla ga je nemila smrt. — Že pred tem pak se je veliko pečal s pesmami za šcole, in te so beli svet zagledale 1853. z naslovom: „Šola veselega petja za pridne šolarje“.

Bil je dalje Slomšek dušen pastir, kakoršni so redki, ter je pri vsem svojem večidel trudapolnem pastirjevanju zmiraj skrbel za to, da slovenskemu narodu podaja dobre knjige pobožnega zadržaja, drugim manje nadarjenim pastirjem pak dobre slovenske pripomočke. S prvega namena osnoval in velik del tudi izdelal je „Življenje Svetnikov“, kojega je ves rokopis sam pregledal, dokler neje leta 1854. po njegovem trudu v velikih dveh zvezkih prišlo na svetlo. Z drugega namena pak je še kot špiritual na svetlo dal „Evangeljsko hrano“ v treh zvezkih, kot vladika pak „Apostolsko hrano“, in te so knjige z mnogimi v Drobotincih tehtno učenega zadržaja v gladkem prelepem jeziku pisane, ter si je Slomšek, kakor sodi g. korar Kosar v životopisu tega velikana slovenskega, „s tema deloma med slovenskimi cerkvenimi govorniki gotovo za vse čase eno najvišjih — morebiti prvo mesto zagotovil“.

Bil je pak Slomšek ravno tako goreč prijatelj splošne slovenske omik'e tudi za mestne ljudi, ker je dobro znal, da kmet nebo nikdar omikan, ako so mu vsi meščani le tujei. V taki je misli koj, ko je drugikrat začel v Celoven slovenski jezik učiti, tudi

zunajno gospodo vadal v slovenščini, in zraven so se rodoljubi po večerih shajali pri profesorju Abaclu, kjer so si sestavke prebirali in popravljali. — Z istega namena je leta 1845. prošnjo vložil pri deželni oblasti v Ljubljani, da se ustanovi društvo za izdavanje raznih koristnih knjig, da se tedaj napravi „Matica“. Ali odbili so mu prošnjo; pa zavoljo tega neje opešal; koj sledečega leta osnoval je „Drobtince“, koje so od tega časa redoma vsakega leta izhajajoč, do njegove smrti veliko, veči del čez polovico zadržaja prinašale iz njegovega peresa. Škoda, da se ti izvrstni njegovi sestavki ne zbero v nekoliko posebno natisuenih knjig. ¹¹⁹⁾ In ko se je leta 1851. po njegovem trudu osnovalo „Društvo svetega Mohorja“, ki zraven Slomščekovega delovanja največ pripomaga, da se Slovenci na Koroškem in Štajerskem prebujajo, poslal je koj 500 goldinarjev, da društvo ležje stopi na noge.

Bil je Slomšek naustrašljiv naprednik in borivec na narodnem polju, neboječ se vsih javnih in potuhnjenih političnih zopernikov. In ker je dobro znal, da je pošten Nемеc prijatelj tudi Slovencu, in da so narodni odpadniki najhujši podkopači slovenskega naroda, huđo je vsekal po tih v glasovitem svojem govoru „Graja nemškutarjev“ (v Drobtincah 1862.).

¹¹⁹⁾ Ta želja napisana l. 1868. spolnjuje se časoma; g. Mih. Lendovšek, bivši ptujski vikar, uređuje Slomščekova dela, ter so do sedaj na svetlo prišli trije zvezki. Ali nebi društvo sv. Mohora že spominjaje se pravega svojega očeta dalje pripomagalo izdavatelju, ki bi z mladimi svojimi silami lahko opešal pri izvrstnem in veličanstvenem delu? Tako bi vsaj dobili klasika, — da je z veče strani bogoslovec, nič ne škodi — ki ga ne bi kak naslednik Auerspergov (Grřinov) rogajoč se v zbornico prinesti mogel pod pazuo!

Z druge strani pak je vsem onim učenjakom, koji so od protestantov Truberja, Dalmatina in Bohoriča počevši do Prešerna in Kremplja pripomagali omikati in razvijati slovenski narod, z mogočnim, jarnim svojim glasom hvalo pel v krasnem sestavku „Slava rajnim rodoljubom in utemeljiteljem našega slovstva“ (Drobtince I. 1862.)

Bil je Slomšek pesnik (pisal je tudi pod imenom Ljubomir), ker zraven že gori omenjenega prevoda Schillerjeve „pesmi o zvonu“ nahajamo že v Abaclovi knjigi veliko njegovih pesem; po vsem hrvaškem Zagorju, ne samo po Štajerju priljubljena je pesem „Veselja dom“, s kojo je tudi slovensko društvo obhajalo žalostno besedo po njegovi smrti. In tako so poznej skoro vsako leto Drobtince prinašale iz ujedovega peresa pesmi, krepke basni v duhu Lessing-ovem, krotke parabole, polne pesniškega duha, kakoršne so Herderjeve. (Izmed njih napravil je g. Lendovšek I. in II. zvezek „zbranih spisov Ant. M. Slomška“). Posebno važna zdi se mi pesem, kojo je na smrt bolnemu prijatelju Strašku za tolažbo napisal l. 1829. V tej pesmi natisnjeni v Drobtincih za leto 1846. (str. 76—82) razlaga nam visoki pesnik v duhu Šillerjeve „pesmi o zvonu“, „Hudo vreme“ ali nevihto ter temu primerja nasledke greha za čudorednost človeško: „huda vročina — strast; prazna vera pri hudem vremenu — prazna pobožnost brez poboljšanja; viharni piš — razuzdanost; toča — zapeljivost; tresk — nesreča; gašenje — božja pomoč, mir“. Prekrasen je konec te pesmi:

„Lépo zvedrilo
Se je nebo,
Solnce odkrilo
Sija lepó.

Veselo se zvečer ozira
 In žarke po gorah opira;
 Lepo od zemlje
 Zdaj slovo jemlje
 Ino veselo zahaja
 V jutro prihodnjega kraja." —

Bil je Slomšek poslednjič mnogovrsten pisatelj, životopisec (tretji svezek zbranih Slomškovih spisov obsega životopise) in jaren govornik; nikdar še neje bilo takih pastirstkih listov, kakoršni so bili njegovi, in jih tudi dolgo ne bo, pak vse to v gladki, prosti prozi, ki bo glede gladke besede še dolgo časa za izgled služila vsem Slovencem.

Konečno naj še izrečem nekoliko besed o narodno-politiškem pitauju t. j. o podučnem jeziku v narodnih naših šolah in dotičnem delovanju Slomškovem.

Do leta 1849. bile so, koliko je meni znano, štajerske naše narodne šole malo ne čisto nemške, ter je to narobe napravo javno menda prvi grajal Jožipić „Slawische Jahrbücher“, 1844. (vidi gori str. 133 nazočne knjige); ta sestavek, ki kaže mladeniča kot svojega očeta, poslovenil in dalje razložil je Ciringer v Novicah leta 1848. Sledečega je leta in sicer 4. junija br. 3568 naučno ministerstvo štajerski guberniji „zaukazalo, da se v slavenskih okrajih podučavanje mora začeti v deželnem (= domačem) jeziku. Ali to nikakor ne sme ovirati, da se v pravem času začne podučavanje nemškega jezika („die rechtzeitig vorzunehmende Unterweisung in der deutschen Sprache“), ako to zahteva presegajoča večina dotičnikov“, kar je menda l. dasiravno nejasen ukaz na pravi tej poti. Ob enem je ministerstvo pitalo sekovski

ordinariat, ali se nebi tudi v Mariborski okresiji (ki je pripadala takrat k sekovski vladikovini) v rabo vzelo berilo za 1. razred v slovenskih šolah, ki je (menda zloženo po Slomšeku) že v labodski vladikovini (v Celjskem delu in pri koroških Slovencih) bilo v rabo stavljeno. In tako službeni spisi (pri ministerstvu za nauke in pri štaj. namestniji) kažejo vse do l. 1857. živo delovanje Slomšekovo na tem polju, ter je ministerstvo posebno leta 1854. v nekem dopisu izvrstno pohvalilo dotično njegovo pripomaganje pri zlagi novih školskih knjig. Dr. Hoffinger obžaluje, da dotični dopisi med Slomšekom in Thunom neso še obelodanjeni. G. korar Fr. Kosar pravi str. 251. životop. o Sl., da je imel v rokah Slomšekovo ojstro ulogo, v koji je za neke kraje branil slovensko-nemške šole, ter da je vladika sam napisal tako slovnico. — (Dotični dopisi tedaj menda leže v Mariboru.) — Zavoljo tega bila je med narodnjaki huda graja. Menda iz nasledkov njegovih nasvetov in iz teh dopisov pokazalo bi se, (moje pozvedavanje pri rodoljubih, ki so nekda sedeli blizo vladike, o dotičnih Sl. nazorih ostalo je brez uspeha), zakaj Slomšek, čim dalje so se širile knjige po njem nasvetovane, tem bolj razkačeno piše o tem, da so čisto slovenske šole in knjige le redke, tim gostejše pak one z nemškim in slovenskim jezikom. ¹²⁰⁾

¹²⁰⁾ Slomšek pravi v Drobntinceh za l. 1861. in sicer v gori že omenjenem sestavku „Kratko vodilo . . .“ na strani 285.: „Redke so šole, v katerih bi bilo samo slovensko Berilo doma; veči del vse naše šole na kmetih so ponemčene, ki berila v dveh jezikih imajo; to berilo pa je močno skrajšano . . .“ Ali čujte, kaj o takih šolah pravi na str. 283—284: „So neumni starši, ki svojo dečo za to v šolo dajajo, da bi se nemščine naučili, ter mislijo, da je dobra šola taka, v kateri se deca ne(u)m-

Ne da se tajiti, da je od krive stare poti težko koj najti po vsem dobro; ravno tako je resnica, da so n. pr. po večih mestih in trgih, kakor tudi na jezični meji potrebne nemško-slovenske učilnice; ali Slomšekova razkačenost in jasne njegove besede kažejo nam, da so se brez vse potrebe širile gledé jezika mešane učilnice; lahko je misliti, po čigavem krivem delovanju. Čudno je, da le o našem — slovenskem kmetu neki ljudje na glas govore, da on svojo korist dobro razumeva, kadar zahteva, da se mu deca učijo nemški; v vseh drugih zadevah pak isti ljudje držé našega in nemškega kmeta za neomikanca, neumneža. — Naš kmet pa krivo misli, da bo se deca v narodni učilnici toliko naučila nemški jezik, da činovnike more razumeti, in da je tudi zrela za srednje škole!

Bil je Slomšek mož žive pobožnosti, velikega človekoljubja in prijaznosti, ki je od samega sebe zmiraj zahteval daleč več kakor od drugih; neutrudljiv v vsakem svojem položaju, pravi oče onih, kojim je imel zapovedovati, v ostalem zelo neodvisen

škovati prav debelo učijo, če ravno poleg ne(u)mškovanja Boga, očeta in matere svoje pozabijo. Taka gola ne(u)mškutarija v šoli je morija zlahtnega srea in blagega slovenskega duha. Iz takih nemškutarskih šol prirastejo mladi bahači, pa stari berači, prtenⁱ kmetiški gospodje, pa slabi orači in gospodarji za jokati. Znajo debelo govoriti, dobrega storiti pa malo... Je-li tega nemška beseda kriva? Ne daj Bog! Krivo podučevanje v nemščini to dela, ako se za nemščine del drugi veliko potrebnejši nauk zamudi, in deci, ki vrlo nemški zna, grdi napuh vsadi, ki zarodi napačnost, gizdost in nepokoršino, ki so rojnice vsake grdobe in nesreče. Je-li ne pride največ študiranih kmetov na boben?"

v presojevanju ljudi. Kadar se je seme, ki ga je veliki, izvrstni ta rodoljub oberočke sipal po vladikovini in po vsej Sloveniji, še le začelo koreniti, zaspal je v 16. letu svojega vladikovanja po kratki bolezni neutrudljivi delavec na bogoslovnem, narodnem in pedagoškem polju 24. septembra l. 1862.

Valentin Orožen.

66. Možem, ki jih je na narodnost sprebudil Slomšek, prištevamo najpopred na kratko Valentina Orožna (narodil se je pri sv. Jurju na južni železnici l. 1808.), ki je izučivši se latinske šole v Celju, modroslovje dovršil v Gradcu, bogoslovje v Celovcu, kjer je bil v delokrogu Slomšekovem. Misli po Šafaříku in Kolláru razsipane po svetu unele so tudi njega, ter je tudi on — vendar menda javno neje pisal nič o tem — bil privrženik obcejugoslovanske ideje „z nekako umetno napravljeno mešanico“, kakor piše g. Lendovšek na str. VI. (tedaj Matija Majerjevih misli), ter je po dolgem kapelanovanju v raznih krajih in končno bivši kurat pri sv. Martinu blizo Gornjega grada v pokoju živeči dosegel večni pokoj spomladi l. 1875.

Bil je velik prijatelj petja, a slab prijatelj črnila; ono malo, kar se je obdržalo kraj mnogih ustmeno zapetih, nahajaš v knjigi po Mih. Lendovšku priredjeni in po Ign. Orožnu, korarju v Mariboru založeni: „Val. Orožnovi spisi“, v Celovcu 1879., ter obsega a) tri in dvajset posvetnih in dvanajst pobožnih pesmi, b) Igrokaz „Mala pevka“ (Krišt. Schmidt-ova poslovenjena), c) tri kratke pripovedke.

Izmed pesmic daleč so znane n. pr. „Kje so moje rožice“, „Mrzel veter tebe žene“ in druge. (Kratko

omenjeno je Lendovšekovo izdanje v Zvonu za leto 1879. str. 48.).

Hašnik Jožef.

67. Zraven tega pesnika nahajamo drugega: Hašnika Jožefa, pevca „Dobrovoljk“, na polju narodne poezije. Narodil se je leta 1811. v Tribunju blizu Vozenice ter se latinske šole učil v Mariboru ob enem z Miklošičem, Prelogom, Vogrinom. Dasiravno se je že v Mariboru z Matijašičem in Murkom pečal z naukom slovenskega jezika, vendar mu je, kakor je pisavcu nazočnega sestavka sam pisal leta 1869., gorečo ljubezen do slovenščine in pesništva zbudil še le Slomšek v Celovškem bogoslovju. Po takem je leta 1836. začel pesmi popevati; ena najboljših pesmi v drugem natisu gori že omenjene Ahaclove knjige (1836) je Hašnikov „Dobrovoljni strelec“, koje se veseli glas daleč razlega od slovenskih planin do velike Murske in Savske doline. Pesmi so mu razkropljene po Novicah do l. 1853.; sledečega leta pak je na svetlo dal svoje „Dobrovoljke“ skupaj z napevi, kojih je mnogo tudi iz njegovega uma. Najlepše v tej zbirki so sledeče: 6. (Prijetelju), 8. (Rožmarin), 16. (Pevce), 17. (Spremembra); v 21. (Osoda): toži nam, da mu vse gre na robe, kar koli začne; v 17. ptičice, ki obhajajo toliko sveta, ispituje, kje da je stalna sreča doma; in skoro enakih željâ polna je 22., kjer večkrat zdaleč izrečeno željo na tanko razvija, ter „oblakom“ tako-le govori:

„Ko ne čakate na me,
In naprej le jadrate,
Saj pozdravite ljubljene,
Jim povejte, kak mi je:

Ptuje med ptujimi zdihujem,
 Se tolažiti ne vem,
 Z vami iti poželujem,
 Oh oblaki najte grem!¹¹

Poznani ta prijatelj veselega petja živel je popred kot župnik v prijaznih Trebovljah blizo Save, dalje pak pri sv. Jurju blizo Celja, kjer je deset dni poznej od doktora Kočevarja zapustil reve in nevolje našega naroda pa tudi tega svetâ.

Drobnič Josip.

68. Med Slomšekove učence in prebujence gre konečno gotovo tudi Drobnič Josip ¹²⁾ rojen l. 1812. pri sv. Hemi kraj Sotle, ki se je v Celju in Celovcu izučil srednje in višje škole. Nekaj je časa kapelanoval, leta 1849. pak se je v Celju lotil gimnazijalnega učiteljstva. Poznej je nekaj časa bil odgojiteljni pomagač v Vehovarjevem zavodu v Trstu ter potem veliko bolehaloč zopet šel nazaj in tu na Graški gimnaziji od leta 1857. do smrti t. j. do avgusta 1861. učil Slovenščino.

Najstareje njegovo delo „Ilirsko-nēm. talijanski rečnik“, na kojem je v Zagrebu prof. Mažuranič veliko pilil in ga pomnožil ter taljansko znamenovanje, prof. Babukič pak ilirsko slovnico dodal, izdavalo se je od 1846. do 1849. leta troškovi „Matice ilirske“ na beli svet; kraj vsega tega pokazuje nam že sama dobra osnova tega rečnika, da se je Drobnič veliko pečal s tem jezikom, kojega je tudi znal prav gladko

¹¹⁾ Kakor pri vseh duhovnikih novejega časa, nahaja se kratek načrt življenja v šematizmu. Razun tega našel sem neke vesti v programih l. Graške gimnazije.

pisati, kakor to dokazujejo njegovi listovi in žalibog tudi neki dopisi v l. tečaju „Pozora“ t. j. leta 1861., leta 1858. pak je na svetlo dal kratek „slovensko-nemško-taljanski“ in „taljansko-nemško-slovenski besednjak“ v osmerki in 355 str.; menda se je o potrebi te knjige prepričal v Trstu. — V obseg lepoznanstvene literature gredo njegove komedije, kojih je v Celju pri Jeretinu leta 1850. na svetlo dal dve veseli igri pod naslovom: „Dvoboj“ in „Raztresenci“ za gledališe; obe iz nemškega poslovenjeni. Od le-tih je l. 1859. drugo pod naslovom: „Starost, slabost“ in k temu še kratko igro: „Pravi Slovenec“ v lični knjižici na svetlo dal pod naslovom: „Venec gledišnih iger“ v dvanajst. in str. 66. Druga rečenih iger: „Pravi Slovenec“ je le posnemanje Franul Weissenthurnove igre: „Die Schweizerfamilie“, v koji se predstavlja eden od mnogoterih primerljejev ruskega cesarja Aleksandra, ko je l. 1821. bil v Ljubljani. V prvem igrokazu „Drevar ali beli gaber“ pripravljenem po nemški igri „Junker und Knecht“ mnogo je tega, kar se tiče Marjete v Göthejevem Faustu, samo da devojko izsekan gaber reši zapeljanja. V ostalem je igra izvrstno pisana, in dve osebi: Vlastelin in Golobradić govorita le štokavski.

Omenivši še na kratko, da je s početka leta 1850. v Celju osnoval „Slovensko čbelo“, koja se je pak za naše okolnosti prerano rojila, ker je že 27. marca nehati morala s tega uzroka, da založnik Jeretin zgube dalje neje mogel nositi, ter da je Drobnič tudi kot dopisnik drugih listov deloval na polju naše literature, napomenol sem glavno, kar mi je znano o njem.

Orožen Ignacij.

69. Šest let poznej narodil se je v Laškem Orožen Ignacij (Ognjeslav), koji je, izučivši se v Celju in Celovecu, kakor kapelan začel nabirati gradivo za „Celjske kroniko“, koja je leta 1854. v Celju na stroške Jeretinove zagledala beli svet. Leta 1876. dal je na svetlo: „Das Benediktinerstift Oberburg“ str. 324., l. 1881. pak: „Das Dekanat Tüffer“ str. 504. Živi v mirnem delovanju kakor korar v Mariboru ter nadaljuje leto po leto kroniko labodske vladikovine. ¹²²⁾

D. Četrta najnovjša doba.

Sim računamo, ker se kakor po britvi ne da cepati predmet, vse one učenjake, koji so še le začeli delovati nekaj poznej od leta 1848., ki je uzburkalo vse, kar le ima živce genljive. Od l. 1850. do 1860. bil je železen čas, ki je hudo vezal politiške ideje; narodne pak so se rahlo razvijale kraj vseh pritiskov. Tako je B. Raič svojemu podučavanju v Mariboru moral slovo dati ter postati dušnim pastirjem; tako

¹²²⁾ Vsaj na tem mestu omenimo še Šubica Josipa, koji se je sicer narodil na Kranjskem t. j. v Mokronogu l. 1802., koji pak je postavši doktor lekarstva 1834. naselil se v Celju, ter tam ostal do l. 1860. Preselivši se tega leta v Slovenske Gorice in zopet v Maribor umrl je tu leta 1861. Bil je marljiv dopisnik Novicam koj od početka, in desetletnim je trdom dovršil jedini slovenski prevod Virgilijeve naučke pesmi „Georgica“ natisnen kot 11. vezek Janežičevega „Cvetja iz domačih in tujih logov“. Životopis kratek vidi kraj tega prevoda in tudi v Slovenskem glasniku za leto 1861. str. 61—62.

je neki Slovenec leta 1860. službeno, t. j. za kazen, moral iz Zagreba v Ljubljano, in trinajst mescov poznej zopet iz Ljubljane.

Temu se je začel narod časoma opirati. V tem času še le začelo se je tudi pri nas delovati po visoki devisi: „Viribus unitis“, ker so Štajerci „Slovenijo“ živo podpirali, ki je leta 1848. in 1849. pol-drugo leto izhajala v Ljubljani, dalje „Novice“ in „Naprej“; z druge so se strani dolgo ter dolgo let izdaval letniki in drugi časniki, dokler si neso l. 1859. zjedinjeni v eno vladikovino ustvarili Štajerci sami dva politiška in en lepoznavski list.

In toliko je živo gibanje na književnem polju uzročeno po neposrednih učencih dra. Miklošiča in v novem času dra. Kreka, da človek, hoteči se tukaj držati v bolj ozkih mejah, ne more lahko naštetih vseh pisavcev, ker se neki radi podpisujejo le z eno ali drugo črko, drugim pak človek, ako neje prav velikega ploda, ne ve domovine.

Krajnc Jože.

70. Napomenimo tukaj najprej na kratko, da je doktor Krajnc Josip narodivši se v Škalah Celjske kresije leta 1848. v raznih časnikih in posebno v proklamacijah slovenskega društva v Gradcu živo branil pravice Slovencev in da je kot prvi slovenski učitelj gradjanskega občega zakonika največi del tega zakonika sam poslovenil, koji je prevod poznej Cigale (ako mi je resnica došla do znanja) na tanko pregledal, preminjal, pilil in konečno redigiral za natis. Bivši dr. Krajnc profesor na pravoslavni akademiji v Sebinju al Hermannstadt in poznej v zlati Pragi umrl je pred nekoliko let.

Razlag Jakob.

71. Eden od najvažnejih mož na početku te dobe bil je doktor Razlag Jakob, koji je narodivši se leta 1826. v Radoslavcih pri Mali nedelji po Krempljevem in Vrazovem delovanju prebudil se na narodno delovanje, dobivši iz Krempljeve knjižnice posebno Šaffařikova in Kollarova dela. Izučivši se v Mariboru latinske, v Gradcu modroslovne, bogoslovne in pravoslovne nauke dal je leta 1851. na svetlo „Zvezdice“, v kojih na nek način v duhu krasnih Tomazejevih „Iskrie“ mehkočutljivo razlaga, zakaj so Slaveni tak razkropljeni in potlačeni. Sledečih let pak, t. j. leta 1852. in 1853. izdaval je almanah „Zorja“, o kojem bo govor pozneje. Za tem je jedenajst let bil predstavljavec zakonov al postav za Štajersko, ter leta 1862. v Gradcu na svetlo dal prvo juridiško-politično delo „Slovenski pravnik“, nadaljevano poznej pod naslovom „Pravnik“. Gotovo je politiška raztrganost slovenskega naroda kriva, da se taka in slična dela pri nas le težko spečnjejo, ker posebno v politiškem oziru vsaka kronovina ima posebne svoje zakone. Leta 1863. prišla je na svetlo „Pesmarica“, s kojo je ravno v tadajnem času, ko je zmiraj več naraščalo veselih hišic za petje t. j. čitalnic, kaj dobro vstregel Slovencem. (Vidi „Naprej“ 1863 br. 67). Zraven ne smemo pozabiti, da je posebno v „Zorji“ veliko njegovih izvernih pesem natisnenih. Deloval pak je razun tega Razlag kot odvetnik v Brežcah, in kakor deželni zastopnik v Gradcu in poznej v Ljubljani in kakor poslanec v Beču, razun tega pak kot goreč privrženik in prijatelj vsakovrstnih pravic in koristi našega naroda, ter se imamo ravno previdnemu ujevovemu ravnanju zahva-

liti, da so se pri raznih sodnijah še celo v Gradcu obdrževale slovenske javne obravnave, za dokaz vsem zoprnikom, da je slovenski jezik priležen za pravoslovne aliti juridične, tem več tedaj tudi za politiške zadeve. — Položivši poslanstvo ter preselivši se opet iz Ljubljane v Brežce bolehal je dolgo, dokler nam neusmiljena smrt neje blagega, v politiškem delovanju morebiti nekaj mehkega rodoljuba in prijatelja kmetov pokosila 8. junija 1880.

Pisatelj nazočne književne zgodovine hoteč o Razlagu napisati veči životopis, dobil je za odgovor, da je vdova v nekem strahu politišne preiskave vsa pisma Razlagova vrgla v ogenj!!

Raić Božidar.

72. Drugi mož nazočne dobe je Raić Božidar, koji se je narodil l. 1827. pri sv. Tomažu. Bivši on neki čas učitelj na mariborski gimnaziji, premestili so ga za kazen kapelanom in poznej župnikom k sv. Barbari v Halozah. Poslovenil je najpopred Hankino slovnico ruskega jezika; ob enem je kakor mnogi drugi Štajerci marljivo dopisoval posebno Sloveniji in poznej v listu „Naprej“ na tanko opisal posebnosti ogrsko-slovenskih prebivavcev prekmurskih. Razun tega sedaj neje javne take priložnosti, v koji se na slovenskem Štajerju nebi oglaševal Raić, in ravno tako nahajaš v vsakem slovenskem listu štajerskem, kakor tudi v „Slovenskem Narodu“ sled njegovega peresa; in ne bo lahko leta, kojega od njegovega peresa nebi bilo sestavka v knjigah Matice slovenske. Med drugimi takimi nahaja se životopis Krempljev in neke kritike

o gimnazijalnih berilih. Da je Razlagovi „Zorji“ veliko pripomogel, razvijali bomo poznej.

Kočevar Ferdo.

73. Kočevar Ferdo ¹²³⁾ narodivši se leta 1834. v Žaveu (zato se je pisal tudi Žavčanin) izučil se je v Celju gimnazijo, ter v Beču začel medicino; pomanjkanje sredstev prisililo ga je, da je zapustivši nauke po hudi zimi skozi Ogrsko potoval v Zagreb, kjer ga je podpirala tetka, tako da je pri računovodstvu dobil adjutum, kjer je napredoval do revidenta. Leta 1876. začel je pešati na umu, holezen je naglo napredovala, ter je meseca oktobra 1878. umrl v Graški ludnici, kamor so ga eno leto poprej spravili bili.

Kočevar začel je pisateljovati z malim slovniškim znanjem, za tega del je kritika prvo in jedino samostalno delo „Mlinarjev Janez“ hudo raznesla, tako da razsojevavec Valjavec v hudem naskoku neje samo ob tla djal jezik nego tudi zadržaj. Tem bolje mogla je kritika uspeti, ker je Kočevar delo napisal v čudni mešanici slovenskega jezika s hrvaškim kajkavizmom, misleč da je za jugoslavensko literaturo najbolji jezik, ki zemljopisno leži med obema narečjima. Neizkusni mladenič neje znal za čas, kojega je Gaj sâm isto domače svoje narečje zavrgel ter se kakor veličanstven prorok poprijel štokavščine. Prepozno lotil se je obširne slovnice ter tudi Miklošičev veliki slovar opetovano prebral. Zraven bil je eden od najmarljivejših dopisnikov Novicam, Slovenskemu gospodarju in Slov. Narodu; bil je samostalen narodnjak v

¹²³⁾ Vidi Životopis v Slov. Narodu 21. novembra 1877 broj 268, napisan po Cestnikovem (Ant. Kosu).

hudih časih Rauchovega banovanja in splošni podpiratelj slovenske mladine in vsake narodne ideje.

Jož. Iskrač.

74. Njegov vremenjak in krajan Jož. Iskrač, koji je narodivši se v Frankovlju med Konjicami in Celjem pod imenom Frankolski rad dobro priobčeval narodne pripovedke. Obsežnejša epična poezija, kakor n. pr. njegova „Veronika deseniška“ (1863.) zdi se mi, da sega čez sile pesniškega njegovega uma.

Šuman J.

75. Šuman J. narodivši se l. 1836. pri sv. Anni v Slov. Goricah ⁽²⁴⁾ s politiških razlogov iz Maribora posredno premeščen na akademično gimnazijo v Beču poslovenjuje pojedinosti iz grških klasikov. In tukaj naj mi je izreči splošno mojo misel, koju tudi nemška literatura potrjuje oziroma na Vossa in v najnovejšem času na Minkwitza in Donnera, da je veliko večja zasluga za razvitek naroda in za književnost, ako se klasična dela dobro predstavljajo, nego da pesnik slabejega dara veliko piše, kar vendar ostaja brez uspeha. — Razun tega pisal je v Zori jezikoslovno-starinarske razprave; tudi je za „Slovenski Štajer“ napisal sestavek „Zemljopisne razmere.“ Leta 1881. prišlo je na svetlo večinoma iz njegovega peresa delo: „Die Slovenen“; a leta 1882. dala je Matica slovenska na svetlo iz njegovega peresa jako učeno delo: „Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni“.

⁽²⁴⁾ O profesorjih srednjih šol jemal sem, vsaj kar ta obsega, iz Dassenbacherjevega koledarja za srednje škole.

Pajk Janko.

76. Pajk Janko pri sv. Petru rojen leta 1837. pečal se je rad z narodnimi pesmi, kakor to pokazuje sestavek v Goriškem gimnazialnem letniku leta 1863., dalje knjižica izvrstnega namena: „Izbrane narodne srbske pesmi“. 1865. (drugi pomnoženi natis l. 1881.; želeti bi pri tej v ostalem dobro osnovani knjižici le bilo, da nam srbskega naroda ne kaže skoro samo od strani groznega sredovečnega klanja). — V isto vrsto njegovega delovanja gre „Mustav Aga“ v Glasniku leta 1865. — Začel je leta 1871. delati o lat. slovenskem besedniku, al osnova razglašena v Slov. Narodu br. 138. kazala je čudno jezično mešanico, pa je zraven tega politični veter odpibnil vso osnovo. Zgubivši s političkih razlogov s Šumanom vred učiteljsko mesto v Mariboru uredoval je jako dobro mnogo let „Zoro“, ter zraven bil jeden najmarljivejih sodelavcev. — L. 1879. prodal je tiskarnico v Mariboru, da je potem mogel dobiti učiteljsko mesto v Brnu. — Najnovejšega časa napisal je neke izvrstne sestavke za Kres, kojim pak ne prištevam kritike o Gregorčičevih pesmih.

Kos Anton.

77. Kos Anton (Cestnikov) sedaj tajnik pri banskem stolu v Zagrebu rad je posebno v Novicah podajal narodne pripovedke, in pregled slovenskih knjig poprejšnjega leta. Leta 1862. pak je dal na svetlo štokavski pisano knjižico „Uspomena na Sloveniju“ ter je v podlistku Slovenskega naroda pod imenom Spectabilis na široko in velikokrat tudi dolgočasno pripovedoval razne reči, tudi burke o pravoslovnem zagrebškem svojem profesorju Smodeku, sem ter tje o

Molnarju, tedaj koraka med humoristi, al le malo v duhu J. Paula *Fr. Richterja!!

Gršak Ivan.

78. Dr. Gršak Ivan narodivši se 4. nov. 1838. pri Sv. Petru poleg svetih gor kraj Sotle, izučil se je 7 razredov v Celju, osmi pak leta 1860. v Gradcu. Bil je potem domači učitelj pri bar. Gust. Conradu, bratu sedajnega ministra, do dovršenih pravoslovnih nauk, sprejevši leta 1865. doktorat na Graškem vseučilišču. — Tu je koj takrat začel izdavat *„Čitalnico“*, o koji bo govor na strani 170. Bil je potem v odvetniški vežbi pri dru. Dominkušu v Mariboru, Berce-tu v Gradcu in pri sinu prvega mu učitelja t. j. pri dru. Križanu v Ptujju ter je v tem času izdelal III. oddelek *„Slovenskega Štajerja“*. Položivši odvetniški izpit bil je l. 1870. na tem, da ob enem z drom. Jož. Kranjcem in drom. Ribičem na Graškem vseučilišču dobi docenturo v slovenskem jeziku; pogodbe bile so že vse za naučnega ministra Stremayra do kraja dognane, ali poznej državni zbor odbil je rečeno podporo za troja ta predavanja. Po takem je prosil in tudi dobil biležniško mesto v Ormužu, kjer sedaj deluje kakor najodločnejši zastopnik naše narodnosti.

Osoval je l. 1866. denarni zavod *„Posojilnica“*, l. 1880. politiško društvo *„Sloga“*; ravnal je veličansko svečanost za Stanka Vraza, in poznej Modrinjakovo, ter se sedaj izvoljen tudi načelnikom okr. zastopa peča s pitanjem socialnim, ki mu je sleda že v izyrsni Čitalnici.

Pleteršnik Max.

79. Pleteršnik Max narodivši se v Pišecah leta 1840., deluje tudi rad na polju narodnega blaga,

kar potrjuje letnik Celjske gimnazije za leto 1865., kjer je zraven sestavka o zrodnosti srbskih narodnih pesem z Homerom (o tem je davno popred tudi pisal naš rojak Zima, profesor na sremsko-karlovaški gimnaziji), podal prevod staroruske čudne pesmi „Slovo o polku Igorovem.“ Razun tega je v Zori pisal razne sestavke o starogrških zadevah, ter bivajoč kot gimnazialni profesor v Ljubljani urédjuje razna dela slovenske Matice; Bog daj, da vendar on dovrši tolikokrat že početi slovensko-nemški del Wolfovega slovarja!

Vošnjak in Gomilšak Jakob.

80. Napomenovši še, da je dr. Vošnjak l. 1866. na svetlo dal politiško knjižico: „Slovenci, kaj čemo?“, v koji ojestro pretresuje namene in politiška sredstva slovenstva; dalje Gomilšaka Jakoba, Biščanca, sedajnega nemškega pridgarja v Trstu, nekadjnega dopisatelja Glasniku, naj se še mimo drugih samo po azbučnem redu omenijo manje ali več plodni pisatelji v raznih časnikih: Baš L., Fasching Fr., Fekonja, Flegerič Božidar, Glaser Dragotin, Hole Vatroslav, Križan (prirodoslovec), dr. Pajek, rajuki dr. Ribič, Janko in Jože Srnee, dr. Šket (ureduje Kresna svetlo je dal slovnico slov. jezika za Nemce), Štifter, profesor na Ruskem, Hubad, doktor Turner, Žuža Ivan (geolog. stran Slov. Štajerja, dopisnik Slov. N. in Politike), Wiesthaler, Žolgar, profesor v Celju i. t. d. O bogoslovnih pisateljih posebno v Drobtincah in Slov. Gospodarju bo govor pozneje.

Tretja vrsta.

A. Časniki.

a) Novine.

1) Najpred imamo omeniti politiške „Celske slovenske Novice“, koje so 1. julija 1848. začele izhajati ter prekrstivši se v „Slovenske novine“ pod slabim svojim urednikom prof. Valent. Konšekom nehale o koncu leta 1849.

2) Koj za tem je, kakor smo gore omenili, Drobnič začel izdavatı pedagogičen tjednik „Slovenska čbela“, toda za tak časnik neso še bili časi prišli ter je s trinajstim listom nehal (v. str. 149); tudi je list premalo dajal nove životonosne hrane; v ostalem bil je dobro uredovan.

3) Po dolgem molčanju začeli so štajerski rodoljubi še le pod februarškim ustavom opet se javljati na tem literarnem polju. Tako je dr. Prelog 1867 osnoval in z mnogimi popularnimi spisi povzdignol list „Slovenski gospodar“, ki vsak tjedem enkrat izhajajoč razun gospodarskih tudi politične zadeve zastopa krepko, kakor popred tako tudi, odkar ga je dr. Prelog prodal leta 1871. tiskarnemu društvu, od tega časa uredovan po iskrenem rodoljubu dr. Ulagi do l. 1875., od tega leta naprej po dr. Gregorècu, profesorju bogoslovja v Mariboru, ki ureduje tudi „Stidsteirische Post“.

4) Nekaj zavoljo tega, da Novice izhajajoče le enkrat na tjedem ne zadostujejo zraven vsakdanjih nemških in drugojezičnih časnikov, nekaj pak zavoljo tega, ker so po naravi se razvile neke različnosti v

postopanju in v mišljenju političkem na Krajskem in na Štajerskem, osnovali so štajerski rodoljubi l. 1868. „Slovenski Narod“, koji je zastopajoči misli štajerskih rodoljubov skoro postal glasilo za vse Slovence iz ostalih slovenskih dežel. List je uredoval do svoje smrti t. j. do 1. junija 1871 A. Tomšič. Preselivši se list v Ljubljano izhaja vsaki dan.

5) Lep plod večidel štajerskih duševnih sil bilo je izdavanje lepoznankega lista: „Zora“. Utemeljil jo je Davorin Trstenjak leta 1872. in s početka uredoval sam, poznej pak vse do kraja t. j. do 20. marca 1878. Janko Pajk. — Da tak lepo in dobro uredjivan list gre na nič, temu je gotovo tudi kriva politička raztrganost slovenskega naroda in razprtija — antagonizem, ki se iz tega zna zleči. Posebne hvale so vredni prevodi iz grške in rimske književnosti od Pajka, Kermavnerja, Hrovata, Lajha-Korbinijana.

6) Vse do leta 1849. bila je razun Slomščekovega delovanja na pedagogičnem polju gola suša, in tudi njegovo delovanje ostalo je nekako zunaj učiteljskih krogov. O njegovem delovanju bil je že gore v njegovem životopisu govor, in sledi še doli prilikom Letnikov. — Odkar pak so od l. 1869. naprej začele delovati nove postave, začeli so nekaj tudi učitelji kakor strokovnjaki delovati o razvoju dotične književnosti; ali tudi v tem škodi nam še zmiraj strašna razdrobljenost v tolike politične drobtinice. Prvi je začel leta 1873. nadučitelj Lapajne izdavatı školski časopis „Slovenski učitelj“, ki je nekaj časa tri-, poznej dvakrat izhajal na tjeđen, ter zavoljo materijalnih in drugih razlogov nehal o koncu l. 1877. — Glavna podpora bil je sam Lapajne, kraj njega kakor urednik Lorene, dalje so-

delavci Pernišek, Žirovnik, Kryl, Kovačič, Žinko, Leban, Škoflek, Meglič, Jarc, Jamšek, Kunstič, Jurkovič, Brezovnik, Kosi, Štuhec, Šijanec, Klanšček in dr. — Plod tega lista so tu predelana dela Lapajnova: Obča zgodovina (Netoličkina), zemljopis (Kocenov), učitelj Dobrašin (po Trnskovem delu). Tudi je Lapajne na Štajerskem obelodanil poslovenjena dela: Pripovedi iz zgodovine Štaj. (Kronesove), Malo fiziko v pogovorih (Netoličkino), Geometrijo in Fiziko s Kemijo (Deckerjevo).

7) Leta 1880. začeli so Celjski učitelji izdavati školski list „Popotnik“; založnik mu je prof. Žolgar, a urednik nadučitelj Lopan v Celju.

b) Letniki in almanahi.

1) Glede letnikov je čez vse ostale našemu narodu, kakor smo že napomenoli gore, globoko v srce segel Slomšek, ko je l. 1846. v Celju temelj položil „Drobtincem“, od kojega časa so zmiraj izhajale kot letnik, sem ter tje v dveh tisučah natisov; samo za l. 1859. in 1860. prišel je le en zvezek na svetlo, ker je ravno takrat preselitev vladike iz Sv. Andraša v Maribor Slomšku in najboljim njegovim pomagačem zadavala silo božjo opravila. Na ravnost smemo reči, da kar so Novice storile za slovenski narod, da se zbude Slovenci na narodno delovanje, to so „Drobtince“ dopolnile posebno glede bogoslovnega življenja in razvitka. Kar je koli sposobnih umov še spalo med duhovniki, vse je znal prebuditi Slomšek, da so v Drobtincih pisali o bogoslovnih zadevah, posebno pak so mnogi zvezki, kar se tiče homiletike, zlata vredni; ravno tako, kar se tiče parabel in basen

in posebno tudi životopisov narodnih ali pak cerkvenoveljavnih mož. — Uređoval jih je s početka Slomšek sam, poznej blagega spomina opat celjski M. Vodušek; 1851 do 1856 Rozman, plemeniti nadžupnik Konjiški, 1857 in 1858 Stojan, poznej vse do leta 1869., ko je nehal ta letnik, ker si je narod med tem gosteje izhajajoče liste osnoval, nosilo je to skrb ravnateljstvo lavantinskega semenišča. Najmarljivejši pisavec za Drobince bil je vse do smrti sam Slomšek, in iz njegove zapuščine se je še tudi po njegovi smrti izdavalo veliko sestavkov; nekoje zvezke je skoraj sam izpolnil s svojim perom. Kraj Slomškega delovali so med drugimi v prozi posebno veliko Stojan Mihael, M. Vodušek, J. Rozman in Fr. Kosar.

Stojan Mihael.

81. Stojan Mihael narodivši se l. 1804. v Tebarjih umrl je l. 1863. kot župnik in dekan Braslovški; dal je več knjižic pobožnega zadržaja na svetlo; naj omenem a) „Prevod Filoteje“ v Celovcu leta 1842., drugi natis 1857. b) „Voditelj proti obljubljeni deželi“ v Celovcu 1842. c) „Sveti evangelji“ trikrat natisnjeni. d) „Ludevika Blozija, napeljevanje k kršč. življenju“ 1847. e) „Marije rožen cvet ali Šmarnice“ (prevod) 1855. Posebno pak je za Drobince koj od prvega početka pisal, ter ta letnik tudi uređoval od l. 1856. do 1859.

Vodušek Matija.

82. Vodušek Matija narodivši se l. 1802 v Dramlji (Trennenberg) podpiral je kaj zdačno koj s početka Drobince, ter jih tudi tri zvezke (za leto

1848. do 1850.) uredoval. Umrl je leta 1872. kot celjski opat in kot pravi prijatelj in podpiratelj vsega, kar sega v razvitek naše narodnosti.

Rozman Jožef.

83. Rozman Jožef koji se je leta 1812. narodil pri sv. Martinu blizo Kranja; deloval je za Drobince kraj utemeljitelja Slomškega morda najmarljivejše, ter mu samo za tega voljo tu podajamo nekoliko vrstic. Napisal je do leta 1864. jedenajst životopisov, nekoliko povestniških, zatem homiletičnih in pedagogičnih sestavkov; posebno leta 1855. precej obširno „kateketiko“, pripovedi in spisov o cerkvenih obredih, ter je Drobince uredoval od leta 1851. do 1856. Živo podpirajoči razvitek slovenske narodnosti živel je kot župnik in dekan v Konjicah ter umrl po nesrečni vožnji leta 1874.

Kosar Fr.

84. Kosar Fr. narodivši se l. 1823. v Braslovčih ter bivši župnik in dekan v Kozjem sedaj je korar lavantinske vladikovine. Napisal je razun drugih sestavkov in životopisov v Drobinceah in Slovenskem Gospodarju posebno temeljito gore že omenjeno knjigo o življenju in delovanju A. Slomškega v nemškem jeziku ter je istega leta v Drobinceah dal kratek posnetek iz tega dela. Dalje a) „Dogodivšine svete vere“. b) „Katoliška cerkev in njeni sovražniki“, v Mariboru 1872. c) „Nebeška hrana“, na svetlo dalo društvo sv. Mohora 1875 in 1877.

Drugi pisatelji posebno v razvezani obliki aliti v prozi so razun Orožna že gore omenjenega, Šrol

bivši kapelan pri sv. Lenartu v slovenskih goricah, sedaj župnik v Ljutomeru, doktor J. Ulaĝa, umrl 4. okt. 1881 kot dekan Konjiški v najlepši dobi delovanja; Žličar, Ciringer, Ripšl (napisal je mnogo pesmi, o kojih bo govor poznej, Oliban, Majciger (koji je leta 1864. poslovenil iz českega „Zgodovino sv. apostolov Cirila in Metoda“) in dr. — Pesmi pak napisal je razun Slomšeka veliko posebno Arlič Ivan v Pristavi narodivši se leta 1812. (škoda da neje na svetlo bil dal svojega prevoda starogrške šaljive epične pesmi o boju med žabami in mišmi), Virk Jože porojen 1812 v Dobu na Kranjskem, umrl l. 1880. kot župnik v Hočah; Globočnik Felicijan porojen 1810 v Braslovčah, bivši župnik v Grižah, koji je za mlajših svojih let v dobrih satirah bičeval hinavstvo ter zraven nekih pesmic v Drobinceah za leto 1859. opisal življenje Goličnika.

K vsem tem pristopa razun nekih prozajičnih spisov, posebno životopisov s prelepimi svojimi pesmami Kovačić Jože ¹²³⁾ rodod iz Čateža (zval je v humoristični pripovedi natisnjeni v Drobinceah za l. 1864. samega sebe „Slovenski Diogen“), koji je izmed vseh pesnikov tega letnika gotovo najmenje imel vzroka do tega, kar je pel v Drobinceah za l. 1862.:

„In če pesem ni iskrena,
 Pesniku to malo dè;
 Da je čista in poštena,
 In pa da le k sreč gre,
 Da brez greha sme zapeti
 Jo slovenski mladi cvet,
 To le hotel sem imeti,
 Ko poslal sem je na svet.“

¹²³⁾ Kovačić J. umrl je kot stolni prošt l. 1868. Vidi Drobince za l. 1869. str. 198.

Meni se pak pri tem dozdeva, da tudi pesnik pobožnih pesem mora biti pravi pesnik, ker bo gotovo v kratkem tudi prost kmet pozabil pesem, naj bo še kak pobožna, če ne ima prave pesniške vrednosti. Po takem slabo zložena pesem tudi tega enostranega namena ne bo nikdar dosegla, kjer se vendar dasta dva prelepa namena doseči. Al morebiti „Veselja dom“, „Zvonikarjeva“, „Popotnik“ in druge take ne delujejo devetkrat globljeje v našem narodu, nego veliko slabih pobožnih in posvetnih pesem, koje pravo žilo narodne poezije podkapajo, same pak so enake beli mušici „den“, ki se po letni senci le nekoliko ur počasi veseli belega solnca, za tem pak, ko se beli dan spremeni v temno noč, za vsikdar [grejo na pokoj?! Zakaj pak vsak izobraženjak na vsem svetu kralja Davida drži tudi za enega izmed pesniških prvakov? Ne za to, ker je pobožno peval, nego ker je iskren, navdušen pesnik najvišega duha.

Napomenovši še Bohinca Jak. kot prevoditelja Tomaža Kempčana (natisn. v Mariboru 1873.) zdi se mi na tem mestu najprilicnejše, da dostavim, kar mi je po priliki eno leto pred smrtjo pisal doktor Ulaga: „Znanstvena dela v bogoslovnem področju so bila, ako književnost molitvenih bukvic in nabožnih pesni odštejemo, le redka. Tu se pač jasno kaže, kako slabo da je stanje bogoslovne književnosti, kjer manjka bogoslovnih šol z narodnim učnim jezikom. Dokler teh ni, tudi se stanje bogoslovne književnosti med Slovenci povzdigniti ne more, nego se bo, kakor do zdaj, le bolj gledalo na duševne potrebe priprostega ljudstva, kteremu se ve da zadostujejo molitvene knjige in „življenje svetnikov“. Žalostno zares, da se še zdaj v

merodajnih krogih ne spozna velika važnost narodnega učnega jezika v bogoslovnica, v katerih se duhovniki za slovensko ljudstvo izobrazujejo.“¹²⁶⁾

¹²⁶⁾ Tukaj zdi se mi naj bolj primerno, da omenem naše sodelovavce pri knjigah „Družbe Sv. Mohora“. Evo jih kakor mi jih je prijazno spisal preč. g. Einspieler Lambert

1. Cigej Peter, kurat na Rečici, † 1882. „Najpoglavitejšje resnice naše vere“ (nat. 1859).

2. Gomilšak Jakob razun mnogih krajših podučnih razprav in spisov: „Potovanje v Rim“ (nat. 1878).

3. Hubad Fr. slovanske pravljice (1879).

4. Jančar Fr., duhovnik pri sv. Petru blizu Rašgone: „Vinorejec“ (1867), „Umni gospodar“ (1869).

5. Karba Jos., kmet na Krapji obdarovane spise „Narodne šege“ (1880), „Ženitvanje v Lutomerski okolici“ (1881).

6. Kosar Fr. „Anton Slomšek“ (1863), „Nebeška hrana“ I. (1875), II. (1877).

7. Dr. Križanič Ivan, profesor in podravnatelj duhovnega semenišča v Mariboru: „Cerkvena zgodovina“ (1883).

8. Majeiger Ivan, „Slovenski sočivar.“

9. Dr. Sernee Janko, odvetnik v Mariboru: „Nauk o gospodarstvu“ (1871), „Dve novi postavi“ (1874), „Pravniške drobtinice“ (1876).

10. Slemenik J. V. (†), bivši klerik v Admontu, poznej urednik lista Vaterland, „Izdajavec“ (1873), „Križem sveta“ (1877), obe obdarovani.

11. Steklasa Ivan, prof. v Karlovcu, životopise slavnih mož: „Benjamin Franklin“ (1875), „Jan Sobieski“ (1876), „Ban Jelačić“ (1877), „Princ Eugen“ (1878), „Laudon“ (1879), „Žiga baron Herberstein“ (1880), „J. Ressel“ (1881).

12. Valenčak Martin, profesor v pokoju: „Poduk o državi“ in „Stara pravda“ (1880).

13. Virk Jože, l. 1881. † kot župnik v Ločah, pošiljal šopke pesmi 1860., 1861., 1864., 1866. i. t. d.

14. Dr. Vošnjak J.: „Umno kletarstvo“ (1873) Razun tega mnogo podučnih sestavkov n. pr. „o posojilnicah“ (1871)

2) Med letnike štejem tudi almanaha in sicer najpopred že gore napomenjeno „Zorjo jugoslovansko“. Leta 1852. napočila je v Gradcu prvi, leta 1853. v Zagrebu drugikrat. V tem so almanahu vrele razun onih Ferd. Kočevarja vse ideje o širjem jeziku, nego je bil poprejšnji kranjsko-slovenski (vidi str. 4—9) al ne v enaki meri ali v enakem obsegu.

V prvem zvezku in to na koncu razlaga se namen te knjižice: „Svrha zore jest pokazati put, kojim valja stupati k slavohramu — slöge; poradi toga je i oblëka njezina samo načasna, promenljiva, nedogotovljena. Njezina sladka naloga i zadaća jest: sklopiti ruke detce jedne matke, bratücedah, Slovenacah i Srbah. Njezina namëra jest pokazati razdrobljenoj detci matke Slave, da nas put, po kojem smo do sadaj koracili, ne pelje k ožudjenom slöge domu; nego da se ima vse jednostrano, sebično kano nevaljalo odstraniti, te vseobcím nadomestiti. Jezik, kojega Zora govori, je dakle onaj, koj se obadvojici, Srbom i Slovencem kao srëdstvo priporoča, kojim se mogu do slöge svete dokopati.“ — Kar se tiče samih sestavkov, napisal jih je naj veći del R. Razlag skoro čisto štokavski, kakor vidimo na besedah ravno popred natisnenih. Med njegovimi pesmami nahajaš ravno tako, kakor med Tomanovimi (skoro čisto slovenski napisanimi) lepe cvetice pesniškega duha. — Dalje napisal je v nekoliko sestavkov lepe narodne pričiice in bajke o Vilah, coprnicah, o bajoslovnih nekih živalih i. t. d. B. Raić pripoveduje v nekaj bolj mešanem jeziku

„Praga“ (1872), „Hranilnice in posojilnice na kmetih“ (1875), „Prva pomoć v navadnih boleznih“ (1876).

15. Žitek J., profesor: „Nekaj o denarjih“ (1879).

dolgo, lepo narodno bajko, in samo bi še želel, kakor tudi pri Razlagovih, da nam je pisatelj napomenol, kje da jih je čul pripovedovati. Krasna cvetlica globoko pesniškega uma je slovenski pisana ginljiva novela Josipine Turnogradske „Boris“, kojega je sv. Metod k krstjanstvu preobrnil kot slikar al malar. Čisto slovenski napisal je tudi Vinković (v starem elegičnem merilu) kratko junaško pripoved o slovenski naši devici orleanski, t. j. o Minki iz Hrastovca, kako pobija Turke.

V drugem zvezku je največi del sestavkov napisan v jeziku, kateri je imel biti rečeno vezilo za vse Slovane. V tem je duhu B. Raiča „Vseslavenska slovnica“ samostavnika in pridavnika, zatem „Življenje sv. Cirila in Metoda“ in „Črtica o vseruskoj carevini“. Od Josipine Turnogradske dve noveli napisani v krasnem visokopesniškem duhu, naime „Tvrdislav“ iz stare povestnice Novgorodske, in „Bržmanova Lenčica“ po narodni pripovedki, obedve napisani živimi farbami pesniškega uma. Dr. Lovro Vogrin razvil je, kakor je že omenjeno, svoje misli o „Narodnosti in veri“, Razlag pak je napisal mnogo skoro čisto štokavskih miloglasceh pesmic. — Glede staroslovenskega jezika napisal je Oroslav Caf sestavek o glagolu, in morebiti bi ta dobil bil veljavo za slovansko jezikoslovje sploh, da ga je poznej razglasil tudi v drugem kakem dalje segajočem jeziku. — Čisto slovenski napisane so pesmi Radonievicéve, od kojih so neke prave cvetlice pešniškega polja.¹²⁷⁾ V štokavskem narečju na-

¹²⁷⁾ Radonievic je pseudonimno ime bivšega konzularnega kancelarja v Alexandriji, znanega Švegelna, rodom iz Gorjān na Kranjskem.

pisane so neke narodne pesmi iz Slavonije, napisane po mladem Andriji Brliču, in posebno neke lepe pesmice Davorina Trstenjaka. Tudi se nahaja ena bolgarska pesem v južnem makedonskem narečju od Petkovića (Bolgara), poznejega ruskega konzula v Dubrovniku.

3) Koj na začetku Šmerlingove dobe dal je Janko Vijanski na svetlo „Nanos“, slovenski zabavnik. Zadržaj pokazuje, da se je mladina zabavljala s tem delcem; tako bi n. pr. narodne pripovedke dobile neko znamenovanje, ko bi vedel človek, kje da se pripovedujejo; tako kazališna šala „Strast in krepost“ A. K—a. pokazuje na čas, kojega se učenci razkropljujejo, kakor voda od treska s palico; sem ter tje pak se narodu vendar tudi sega do živega, kakor n. pr. v Pajkovi pesmi, kako se je prebudil kralj Matjaš v Triglavu, koji vidivši slovenski narod v stari zaspanosti še zmiraj v tujih rokah „Nazaj gre spet v svoj tili dom, Kjer ga ne zbuja tresk ne grom; Zakaj ta rod še zdaj, ko vmira, Si sam svoj slabi bram podira.“ (Zlata resnica, to umetnost dobro znamo!)

4) Neki učenci Mariborske gimnazije izdali so lično knjižico: „Lada, almanah za leto 1864“; vidi se živa fantazija, koja večidel po elegičnih stopinjah vodi slovenskega čitatelja; sem ter tje najdeš tudi sled boljše nadarjenosti; al sestavki nikjer ne imajo pravega imena. Žalostno le deluje v čitatelja, da sta dva pomagača in med njima urednik sam pred se preselila v kraje večnega mira, nego je prvi plod njihovega hotenja zagledal beli svet. — Habent sua fata libelli; pa tudi žalostni naš narod!

5) Programi ali letniki v srednjih školah. ¹²⁸⁾ Velike so vrednosti ti letniki, ker se slovenskim učencem posebno kjer jih po čudnih potih odstranjujejo od učenja materinega jezika, tako službeno stavlja pred oči, da je jezik vrsten za znanstvene razprave; zatorej le vsako leto tudi nekaj slovenskega v letnikih slovenskih krajev!

Na Mariborški gimnaziji pisal je Dav. Trstenjak v letniku za leto 1858. sestavek: „O božanstvih ognja pri starih Slovanih“. — L. 1863. Jos. Šuman: „Obsežek, delitev in vodilne misli Demostenovega drugega govora olintskega s odlomkom poskušnega prevoda“.

L. 1870.: „Stari (bolje: „Star“) rokopis Kranjskega mesta“. Napisal Janko Pajk.

Leta 1871.: a) Primetki k lauskemu sestavku: „Stari rokopis Kranjskega mesta“. Napisal isti pisatelj. b) „Primer iz latinskoslóvanskega slovarja“ (naznanjen predi v čudnem jeziku). J. Pajk.

L. 1874.: „Jovan Vesel Koseski i njegova dela“. Kritično estetična razprava. Spisal Fr. Wiesthaler.

Na Celjski gimnaziji:

L. 1865.: „Slovo o polku igorovč“; poslovenjen po M. Pleteršniku.

L. 1866.: „O slovenskem glagolu“. M. Žolgar.

L. 1867.: „O slovenski sklanji“. M. Žolgar.

L. 1870.: „Odisseje IX. spev“. Kermavner.

L. 1871.: „Odisseje I. spev“. Kermavner.

L. 1872.: „Odlomek iz francoske slovnice“. Glaser.

¹²⁸⁾ Zbirka letnikov na prvi Graški gimnaziji neje popolna, tedaj mi lahko kakšen letnik spodleti.

L. 1873.: „Slovensko narodno pesništvo“. M. Žolgar.

Na Ptujski gimnaziji slovenski neje napisano nič, nego le en sestavek o stari slovenščini napisan nemški! ¹²⁹⁾

c) Znanstveni časniki nedoločena roka.

1) „Deželni zakonik in uradni list“ osnovan leta 1849. (pred tem nismo imeli prevoda zakonov in službenih oglasov). Do leta 1851. bil je doktor Muršec, od tega časa do odhoda za odvetnika v Brežce (nekje leta 1862) doktor Razlag, za njim slabi poznavalec našega jezika Lichtenegger, okrajni glavar v Celju, za njim sedajni ravnatelj pomočnih uredov štajerske namestnije Kragl Josip, in od leta 1872. Ivan Macun.

2) „Pravnik“, o kojem se je gore že govorilo v razpravi o dr. Radoslavu Razlagu.

3) „Čitalnica“, koja je leta 1865. osnoval dr. Gršak. Ko bi se pri nas na Slovenskem uradniki, odvetniki in drugi taki ljudje morali pečati s slovenskim jezikom, bil bi ta izvrstno, zelo na znanstveni podlagi osnovani časnik gotovo našel toliko čiš-

¹²⁹⁾ Tu ali kje drugde bi človek prav za prav še moral tudi omeniti, kaj so štajerski Slovenci razkropljeni po drugih deželah, posebno po hrvaškem delovali v narodnem duhu, dasiravno štokavski: Evo njih betva: Ant. Bezenšek (izdava stenografski list v Sofiji); Jelovšek Mart.; Magdič Franjo, Stožir Ivan v Zagrebu; Lipež Viktor v Rakoveu pri Karloven; Kramberger Ernst v Zagrebu; Francelj Jernej, Dr. Križan, Luka Zima v Varaždinu, od kojih je vsaki nekaj pisal, Francelj pak veliko let izdaval novine za kmetovavce („prijatelj puka“).

tatelj, da bi dalje bil izhajal, nego do četrtega zvezka, že zavoljo tega, ker so v vsaki literaturi tudi redki prijatelji znanosti, ki radi iz mnogobrojnih in debelih knjig pobirajo znanje. Razun utemeljitelja, koji je največ spisoval za vsak zvezek, vsega skupaj 17 sostavkov, doprinašali so temu časniku dr. A. Gorenc, dr. S. Šubic, in Borovski po tri, Ogrinec, Gabron, Žličar po dva, drugi po en sestavek o samih važnih predmetih.

B. Narodno pesništvo.

1) Pesnikov samoukov mogli bi tudi mi Štajerci dosta velik broj naštet, ko bi take reči popisoval v časnikih, kdor kaj o njih čuje doma; tako pak omenjnjem le dva: eden je Farkaš, doma blizo sv. Lovrenca, koji je nekje okol leta 1836. veliko pesmi trosil med narod kraj srednje in dolnje Pesnice; potem pak je stavljen pod puško ostal nekje na istočnem Madžarskem.

Daleč na glasu pak je Vodovnik Juri, slavni pohorski pesnik. Narodivši se leta 1791. v župi sv. Lamberta pri Škomarskem od dosta siromašnih staršev, živil se je tudi on vse do svoje smrti (o koncu 1858) od tkalstva, in morebiti nekaj v zvezi s pesniškim svojim duhom zelo po siromaški. Dasiravno je pohorski Arlič, koji je v Drobtinah za l. 1862. opisal njegovo življenje, gotovo naj bolje v priložnosti, da bolje njegove pesmi pokaže svetu, vendar še tega neje, in če bo dolgo časa ostalo pri tem, bodo se nekaj pozabile njegove pesmi, nekaj pak bodo ravno tako, kakor je to bilo z Volkmerjevimi, časoma že

oziroma na jezik zgubile zanimivost za čitatelje.¹³⁰⁾ — Kar je tih njegovih pesem do sedaj natisnenih (v Drobntinah za leto 1846.; v Novicah 1859, str. 304, 308, potem posamezni odlomki iz večih pesem natisnjeni v gore omenjenem životopisu 1862.) pokazujo, da je Vodovniku Bog bil podaril dober pesniški duh, koji bi bil v boljih okolnostih mogel dodelati kaj izvrstnega, posebno v vrsti rahle satirične poezije. Profesor Jelovšek v Zagrebu pripovedal mi je, da je Vodovnik pri kakšni koli priložnosti, če ga je zaletela pesniška volja, koj znal vsesti in ob prav kratkem času zmisliti in napisati tudi dolgo pesem.

2) Kar se tiče čisto narodnih pesem, malo še je kaj, razun gore že omenjene Vrazove knjige delovalo se pri nas o njih izdavanju. Naj bolje zbirko zložil je, kar iz časnikov in iz Vrazove zapuščine znamo, Oroslav Caf, ter jo je za porabo prepustil Slovenski Matici. Razun njega je narodno blago tudi že nekđaj pobiral Macun, Drobnič, ki je tudi o posebnosti narodnega petja pisal v Novicah leta 1845. str. 147. Sploh se more reči, da je prosti naš narod, kakor se mi zdi, na kraju pesniške delavnosti; podkaplje se ta od raznih strani dolgo ter dolgo, in neje čudo, če bo v kratkem opešal. Ker od več strani so se mu spodtikale slabe pesmi brez soka, n. pr. Vrbnjakove (nekaj tudi Danjkove) in druge; ravno tako so se posebno po školnikih začeli že pred nekolikimi desetletji širiti puhli prevodi nemških pesem slabega duha in slabe pesniške vrednosti. — Z druge strani širijo se v naj novejem času posebno po čitalnicah

¹³⁰⁾ Odkar sem to željo napisal pred 14 leti, prestavil se je g. Arlič na drugi svet; kdo pa sedaj ima njegove spise?

in po dijakih umetne pesmi; in ker iz novih škol splošno, kar je koli bolje nadarjenih umov, skoro vsi prehajajo v višje šole, mora v kratkem čisto narodno pesništvo priti na nič, kakor to vidimo pri taljanskem in veliko tudi pri nemškem narodu, ali pak vsaj do golega nasledovanja umetnih pesmi, če se narod omikuje v dobrih narodnih učilnicah. — Skrajni čas tedaj, da se pobere, kar še narod ima dobrega na tem polju! —

D o d a t e k.

C. Umetništvo v širjem zmislu.

1. Malo kaj znamo za prijatelje ostalih umetnosti v prejšnjih časih in kar znamo, gola so le imena brez daljnega pomena tako, da njih ne bom omenjal v Imeniku. — Seidl razlaže v časniku: Steyern. Zeitschrift 1835. str. 23—40 zadeve Ruške gimnazije ter se tam spominjajo *a*) kot slikari: Grm, Lerchinger, Dietl, Mimel in posebno Strauss (iz Slov. Gradca), ki je znalal vso Ruško cerkev, *b*) kot umetniki glasbeni: Čeme, Ruess, Singerl, Ertl, *c*) kakor kiporeznika: Hoffmann, Šaj (Šey?), *d*) kakor kazališen predstavljavec: Pokorny, *e*) kakor mehanik: Lachgruber.

2. Nekaj več gotovega vemo iz 18. veka, pak je vredno, da vsaj v eni teh umetnostih izobrazena kakšna mlajša sila dalje razvija to stran naše omike.

V delu profesorja Wastlerja „Steiermärkisches Künstlerlexicon“ napomenjeni so največi del oziroma

na J. Orožnova in na Janischeva dela sledeči trije umetniki, ki bi mogli biti naše krvi:

a) Ivšek Anton, kiporezec v Laškem. Ta je leta 1775. napravil veliki oltar (žrtvenik) v Svetini pri Celju, ob istem času veliki žrtvenik sv. Marije pri Laškem, l. 1795. žrtvenik sv. Jurja v župni cerkvi sv. Nikole (Miklauža) pri Laškem, ter je tudi kip sv. Martina napravil stoječi na velikem žrtveniku iste cerkve.

b) Jeloušek namalal je l. 1742 veliki fresko na steni pri velikem žrtveniku župne cerkve v Celju, predstavljajoč Daniela v levski jami. Kakor sodi rečeni prof. Wastler, narisana je le-ti fresko bujno, neomejeno fantazijo, kakor njo kažejo dela cvetočega zloga, ki se mu pravi „barok“, vendar pak ta fresko kaže izvrstnost v perspektivi.

c) Jeli se je arhitekt Perschy (Pferschy?), ki je leta 1752. sezidal župno cerkev v Gornjem Gradu, narodil v slovenskem Štajerju, tega ne vem.

3. Kakor biva n. pr. s Šegom in drugimi, tako si posebno enega naših možev prištevajo Nemci, kar nas uči knjiga: „Mitteilungen des historischen Vereines für Steiermark 1850“, kjer ga neki vitez Piehl prišteva „nemškim umetnikom“. Ta je mož Jože Vršič, ki se je zunaj Radgone na Kamni gorici narodil od slovenskih vincarskih siromaških starišev. Akoravno neje znal brati niti pisati, še manje risati, naučil se je kot mizar iz samega sebe izvrstno vsakovrstno orodje tesati. Začel je sloviti, ko je za Radgonskega grofa Wurmbrandta, ki je l. 1813. bil v Lipski bitvi zgubil nogo, napravil boljše berglje, nego so bile za drage denarje kupljene in dopeljane iz Francoskega

in drugih krajev, tako da je cele dni mogel brez težave biti na lovu. — Njegove so berglje s časom tako slovele, da so jih pošiljali v bližnje in daluje kraje, v Rogatec, na Ptuj, v Maribor, Belak, Gradec in Marjacet, v Solnigrad, Osek in Pešto, v Benetke, Mogunc in v Varšavo; knez Ahremberg, opustivši zadobljene iz Pariza in Londona opet se je vrnil k njegovim kot najboljim, ter si je dal napraviti četrin berglje; knjigar Kunze prišel je sam leta 1840. iz Mogunca v Radgono, ter skusivši prvo bergljo odvrigel je koj poprešnjo drago iz civiliziranega Pariza in Londona, rekši: „Zdaj mi je, ko da ne imam lesene noge“. — Čudno je tudi to, da si je vse za rezanje potrebno orodje delal sam po svoji glavi in svojo roko. — Graško obrtniško društvo dalo je pri njem umetno tako nogo napraviti, odzgor do dol je prerezana, da se obrtniki morejo naučiti, kako je noga napravljena. Ravno tako je umetne roke in prste delal za Bavarsko. — Ko pak leta 1845. v Beču pri obćeaustrijanski obrtniški izložbi neso cenili ne za trohico njegove umetnosti na izloženi njegovi umetni nogi in roki, opustil je dalnje delo; začelo mu se mešati v glavi ter je zablodivši iz domovine 12. junija leta 1847. v vasi Muckendorf pri Gleichenbergu umrl na nekem gumnu in slovenski ta umetnik počiva v Stradenu na grobju, Bog si ga ve, pod kojoj gomilo.

Noge, kojih zdravi presoditelji bečki neso znali tako ceniti, kakor bolni reveži, kupilo je kirugično učilišće v Gradcu ter se menda še vidi današnji dan in služi morebiti za nauk slovenski in nemški mladini.

4. Glede glasbene umetnosti novega časa aliti 3. in 4. moje dobe naj napomenem sledeće:

a) Pri dru. Razlagu vidil sem leta 1869. pesmarico imajočo besede in napeve, zloženo po veseljaku Drag. Ripšlu, župniku v Loki. Bilo njih je 57, in sicer precej veliko z besedami od Orožna, dalje lep broj Hašnikovih, Lipoldovih, največ pa od samega zložitelja. Koliko vem, le malo njih je natisnenih; ali so le za ostarelost??

b) Ivan Miklošič, učitelj v Mariboru in brat velikega našega jezikoslovca, ki se peča, kakor je omenjeno v životopisu Slomšekovem, z glasbom sploh in posebno s skladanjem cerkvenih del. (Vidi Slov. gospodar 13. julija 1871.)

c) Kakor najplodovitejši vseh sedajnih slovenskih skladateljev slovi dr. Benjamin Ipavec narodivši se pri Sv. Jurju kraj južne železnice ter živeč ko priljubljen lečnik v Gradcu. Umetno in ostalo njegovo delovanje pri držtvu priznala je „Glasbena Matica“ v Ljubljani s tem, da ga je koncem aprila 1880. imenovala častnim svojim članom.

Njegova so dela v raznih izdanjih na svetlo prihajala nekaj posamezna, nekaj z drugimi v zvezi, in sicer je neke on sam obelodanil, neke Glasbena Matica.

α) Pesmi samo za jeden glas izdal je v pesmarici z bratom Gustavom Ipavcem; Milotinke I., II., III. zvezek Glasbena Matica; „Slovenske pesmi“ (I., II. zvezek): „Dekliške pesmi“.

β) Med dvo- in večglasne skladbe spada posebno izvrstna in glasovita pesem: „Bođi zdrava domovina“, koji že početka zloženi kakor dvospjev s klavirom bivši na velikem glasu dodal je ranjki Viktor Bučar spremo v brnečem zboru ter je tako postala

samostojna, jako obljubljen pesem. — Ob enem je na svetlo dana: „Vojaška“ in „Brezi jadra, brez krnila“. — Sim gre dalje „Napitnica“ in s hrvaškimi besedami: „Ala je lepa Anka“. —

Četverospenov njegovih za mešane zборе izdala je Glasbena matica jedenajst pod naslovom: „Zvončki ubrani“ kot 18. delo. V VII. zvezku izdala je Glasbena matica šest njegovih četverospenov, med kojimi krasna „Zapuščena“; ravno tako prekrasna skladba o Koseskega veličanski pesmi „Kdo je mar“.

γ) Med kantate gresta dve skladbi: „Na Prešernovem domu“ krasno delo zloženo za Prešernovo slavnost l. 1872.; isto tako kantata za sedemdesetletnico doktorja Janeza Bleiweisa: „Srčno se raduj rod, Rojstva častiti god“, koja pak za dober uspeh potrebuje izvrstnih umetnih sil.

δ) Največega obsega izmed vseh njegovih del je vesela spevoigra: „Tičnik“, besede po nekem Kotzebuevem delu, v tej struki gotovo prvo delo slovenskih umetnikov. Prvi krat predstavljala se je v Ljubljani leta 1862 (1863?).

ε) Goli kompoziciji za klavir sta: „Mazurka“ na svetlo dana v „Učiteljskem tovaršu“ leta 1878., in „Koncertna kvadrilja“ na svetlo dana po Glasbeni matici leta 1880. Obe kompoziciji zahtevata veštega, dobro izurjenega igrača, a po takem je krasen uspeh tudi zagotovljen.

Znajoči dobro, da še to ni vse, kar bi se moglo reči, naj dalje napomenemo brata mu

d) Doktora Gustava Ipavca, živečega pri Sv. Jurju, kjer sta rojena oba. Kakor Benjaminovih tako je njegovih pesem mnogo raztresenih med Slovenci;

nekaj Gustavovih kakor tudi Benjaminovih uvrstilo je zagrebško „Kolo“ v „Bisernico“ za četverospeve. Glasbena matica pak izdala je v I. svojem zvezku prelepo: „Danici“: „Al na tujem tudi zvezda me poznaš?“ Ravno tako je v VII. zvezku na svetlo dala lepi napev: „Mornarska“ za možki zbor in v IX. zvezku dr. B. Ipavčevo „Večerna“. ¹³⁰⁾

O d s t o p.

Toliko znal sem povedati posebno o književnem razvitku svoje domovine. — In tako, da se mi konec v zvezo stavi z začetkom, naj proti pristranim sodbam naših zoprnikov moje delce brani isti vse-svetsko velikanski pisatelj Friedrich v. Schlegel, koji besede na čelu te knjige stoječe nadaljuje tako: „Hat die Literatur einer minder bedeutenden Nation auch keinen bestimmenden Einfluss auf die andern Völker, so ist die Geschichte ihrer Geistesentwicklung in ihrem Verhältniss zu der Nationalwohlfahrt und zu den Schicksalen der übrigen Geschichte eines Volkes doch schon an und für sich ein sehr anziehendes und belebrendes Schauspiel.“

¹³⁰⁾ Da sem o glasbi razun Ripšla mogel kaj napisati, imam se zahvaliti po vsem le g. Stegnarju, blagajniku Matice glasbene, in g. Valenti, tajniku.

Imenik.

(Debelo natisneni broji kažejo na stran, kjer je poseben životopis.)

	Stran		Stran		Stran
Arlič Iv.	164, 172—3	Gmciner Fr.	54	Kočevar Ferdo	154
Bartolotti Ivan	48	Goličnik Jan.	65	Kočevar Stef.	6, 8, 125
Baš Lovro	158	Globočnik Felix	164	^{40, 100,}	
Bezenšek Ant.	171	Gomišlak Jakob	157, 166	Konšek	159
Bohinc	165		166	Kos Ant.	155, 8
Borovski	172	Gorencec A.	172	Kosar	135, 163, 166
Brdnik Mih.	49	Gorjup Fr.	64	Kosi	161
Breznik Ant.	65	Grabič Ant.	8	Košak Ald.	58
Brezovnik	161	Gregorčec	159	Kovačič dekan	164
Briccius Georg	12	Gršak	8, 157, 171	Kovačič učit.	161, 164
Brlič And.	169	Gründel Iv. Ben.	25	Kragl	171
Caf Orosl.	7, 8, 112, 168, 173	Gutman And.	77	Krajnc Jože	151
Cieej	166	Hasl Jož.	64	Kramberger Ernst	171
Ciringer	158, 164	Hašnik	8, 147	Kramberger Felix	88
Cvetko	72, 73	Hole Vatr.	158	Krasnik	24
Čolnik Dom.	7	Hrovat	160	Krek	151
Dajnko	3, 82	Hubad	158, 166	Krempl	8, 80, 96
Dolinar Greg.	7	Ipavec Benj.	177	Križan	158, 171
Domajnko Ed.	7, 61	Ipavec Gustav	178	Križanič	166
Drobnic Josip	6, 7, 48, 159, 173	Iskrač Jož.	7, 155	Kryl	161
Eisl Mat.	60	Ivšek Anton	175	Kunstič	161
Farkaš	172	Jamšek	161	Kuripešič	15, 121
Fasching Franjo	158	Jančar	166	Lajh Korbinijan	160
Fekonja	91, 158	Jare	116	Lapajnc	160
Filip iz Sajekloštra	2	Jeloušek malar	175	Leban	161
Flegerič	158	Jelovšek prof.	171	Lendovšek	141, 146
Francelj	171	Ješenak Iv.	66	Leuzendorfer Iv.	57
Frey Iv.	25	Jurkovič	161	Lichtenstein	1
Frlinc Ed.	24	Karba	166	Lipež Vikt.	171
Gabron	172	Kastelic	58	Lipold	86
Geist Geb.	48	Kermavner	160, 170	Lorenc	160
Glaser Drag.	158, 170	Klanšček	161	Löw Lav.	58
		Kleinmond Karl	50	Laby Ant.	54
		Knolz Jožef	61	Macun Iv.	7, 8, 132, 171, 173

	Stran		Stran		Stran
Magdič Fr.	171	Radonjevič v. Žvegel.		Trstenjak	6, 7, 8, 77,
Majciger	164, 166	Raič B.	8, 80, 112,		91, 109, 126, 127,
Majer M.	5		150, 153		128 , 160, 170
Maurisberg Ant.	26	Razlag Jak.	8, 152 ,	Turner	158
Meglič	161		167, 171	Turnogradska Josi-	
Merkas Pet.	22	Reja And.	65	pina	167, 168
Miklošič Ivan	177	Ribič	158	Turtltaub Al.	59
Miklošič Fr.	6, 7, 8,	Ripšl	164, 177	Ulaga	159, 165
	114 , 151	Rojko Gašp.	51	Valenčak	166
Modrinjak	73, 76	Rozman	163	Vijanski	8, 169
Montegnana Ferd.	22	Slemenik	166	Sv. Viktorin	10
Muhič Pet.	13	Slomšek Anton	8,	Vinkovič	168
Mulec Kol.	8		135 , 147, 161	Virk	164, 166
Murko Ant.	68, 109	Sounneck	1	Vodovnik	172
Muršec	6, 8, 123	Spicig Em.	23	Vodušek	162
Musy Pet.	8	Srnc Janko	158, 166	Vogrin	126 , 168
Neupauer Fr.	56	Srnc Josip	158	Volkmer Leop.	68
Ogrinec	172	Steklara	166	Vols Ernst	24
Oliban	164	Stojan M.	8, 162	Vošnjak J.	158 , 166
Orožen Ignacij	150	Stožir Ivan	171	Vraz St.	4, 7, 90
Orožen Valentin	146	Štubec	161	Vrbnjak	173
Ostreich Ivan	23	Sunko Ivan	59	Vršič	175
Pajak Jože	76, 80,	Šamperl Drag.	88	Wiesthaler	158, 170
	109, 158	Šijanec	161	Zagajšek	67
Pajk Janko	156 , 160,	Šket	158	Zehetmayer And.	23
	169, 170	Škoflek	161	Zima	138, 171
Perlah And.	13	Šlozgo Ed.	25	Žitek	166
Pernišek	161	Šmigoc	3, 75	Žinko	161
Perschy (Pferschy)	175	Šrol	163—4	Žirovnik	161
Petkovič	169	Štiftar	158	Žličar	172
Pleteršnik Max	157	Šubic Jožef	150	Žolgar	158, 161, 170,
Popovič Ivan	27	Šubic S.	172		171
Povoden Šimon	59	Šuman J.	155 , 170	Župančič	136
Prelog Mat.	127 , 159	Tirnberger Karl	50	Žuža Ivan	158
Prekokar Tom.	11	Toman Lovro	167	Žvegel	168
Primic	3, 73	Tomšič A.	160		

Štvarčiče Lj. imund. r. 9. sept. 1802 v Jam-
gah, spisal, Pramičgwanji in molitve"
(Dve izdani) 1. reim. Ljes letu VI. 1886.
vez. II. str. 123.)

